

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ТРОМЕСЕЧНИ ЧАСОПИС
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ГОДИНА VII

1 9 5 9

І ЧЛАНЦИ

Балтић, др. Александар: Основи инвалидског осигурања — — —	33
Вукосављевић, Сретен В.: О селачком привредном менталитету — —	376
Гамс, др. Андрија: Кауза и правни основ — — — —	156
Голдштајн, др. Александар: Овлашћења органа предузећа — —	12
Гузина, др. Ружица: Друштвено-економска условљеност државноправних промена у Србији после 29 маја 1903 — — — —	65
Ерлих, др. Станислав: Разматрања о социјалистичкој законитости	137
Јевтић, др. Душан М.: Психичке повреде — — — — —	289
Јездић, др. Михаило: Страни елемент и обим међународног приватног права — — — — —	274
Колиар, Клод-Албер: Злоупотреба овлашћења — — — — —	262
Лукић, др. Радомир Д.: Научно дело Ђорђа Тасића — — — —	1
Лукић, др. Радомир Д.: Социјализам и држава — — — — —	345
Милић, др. Војин: Самоубиства у Југославији — — — — —	387
Петрић, др. Вера: Кривична дела против живота и тела у судској пракси Србије за време кнеза Милоша — — — — —	76
Петрић, др. Вера: Кривична дела против породице, брака и полног морала у Србији за време кнеза Милоша — — — — —	316
Познић, др. Боровоје: Евентуално субјективно спајање тужбених захтева — — — — —	19
Радовановић, др. Милош: Преображаји у извршењу казни лишења слободе — — — — —	296
Стојчевић, др. Драгомир: <i>Uti legassit</i> закона од XII таблица — —	334
Ступар, др. Михаило С.: Предмет социјалног права — — — —	51
Ступар, др. Михаило С.: Социјалнополитичка и социјалноправна доктрина католичке цркве — — — — —	357
Трива, др. Синиша: Покушај мирења у брачном спору — — —	175
Шешић, др. Богдан: Детерминизам, индетерминизам и људска слобода — — — — —	191

II ДИСКУСИЈА

Денковић, др. Драгаш Ђ.: Дисциплински поступак и заустављање напредовања службеника — — — — —	417
Јевтић, Љубомир — Шрамељ, Радомир: Из управног и управно-судског поступка — — — — —	409

III ПРИЛОЗИ

Милошевић, др. Љубиша: Решавање трговинских спорова са иностраним елементом од стране спољнотрговинске арбитраже при Савезној спољнотрговинској комори у Београду — — — —	198
Николајевић, др. Борко: Међународна конференција о поморском праву на Ријеци — — — — —	420

IV СУДСКА ПРАКСА

Ђорђевић, др. Живомир: Одговорност за штету коју причини лице неспособно за расуђивање — — — — —	426
Јовановић, др. Владимир: Да ли је ваљан уговор о куповини и продаји основних средстава који је директор закључио без сагласности радничког савета — — — — —	203
Јовановић, др. Владимир: Заштита фирме од нелојалне утакмице — —	429
Станојевић, др. Душан Ј.: Одређивање нужног дела у вези са одрицањем појединих нужних наследника од наслеђа — — —	211

V ПРИКАЗИ

Крешевљакчић, Хамдија: Мутеселими и њихов дјелокруг — (др. Мехмед Беговић) — — — — —	95
Закон о управним споровима, с коментаром (др. Велимир Иванчевић) и судском праксом (др. Миливој Ивчић и др. Анте Лалић) — (др. Драгаш Ђ. Денковић) — — — — —	96
Tirkkonen, Tauno: Das Zivilprozessrecht Finnlands — (др. Боровоје Познић) — — — — —	97

VI БИБЛИОГРАФИЈА	101, 251, 436
------------------	---------------

VII ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА	113, 217, 455
----------------------	---------------

VIII IN MEMORIAM

Др. Даница Орешчанин (1911—1959) — (др. Милош Самарџија)	132
--	-----

IX БЕЛЕШКЕ

Други међународни конгрес за социјално право — (др. М. Ступар)	133
Прва међународна конференција о законодавству социјалне заштите бивших бораца и жртава рата — (др. Михаило Ступар) — —	134
Одбране докторских дисертација на Правном факултету — —	136, 519
Рад Катедре за историју државе и права — (М. М.) — — — — —	251
Рад Катедре кривичног права и Криминалистичког института — (М. Ђ.) — — — — —	252
Рад Катедре и Општег семинара за грађанско право — (С.) — —	253
Рад Катедре економских наука — (Љ. Ш.) — — — — —	254
Рад Катедре за политичке науке — (И. С.) — — — — —	255
Четврти француско-југословенски правнички дани (Љ. Лазаревић)	509
Осма интерфакултетска конференција правних факултета — — —	509
Четврти светски социолошки конгрес у Стрезу (Р. Л.) — — —	515
Једанаести међународни конгрес административних наука — — —	517
Седма годишња конференција (Table Ronde) Међународног удружења за политичке науке (П. С. Николић) — — — — —	517

Свечани конгрес Међународног удружења за правну и друштвену филозофију (Р.) — — — — —	518
Предавање проф. Паула Ф. Лазарсфелда на Правном факултету у Београду — — — — —	518
Предавање проф. Петроса Валиндаса на Правном факултету у Београду — — — — —	519
Саветовање југословенских филозофа и социолога у Сарајеву — —	519
XXIV конференција Међународног поморског одбора на Ријеци	519
ПРИМЉЕНЕ КЊИГЕ — — — — —	136, 256, 520

РЕГИСТАР

Административне науке: XI међународни конгрес у Визбадену 517

административни поступак: в. управни поступак

административно право: в. управно право

административносудски поступак: в. управносудски поступак

Библиографија: 105, 136, 217, 256, 436

брак: кривична дела против б. за време кнеза Милоша 316

брачни спор: покушај мирена 175

Грађанско право: 156, 203, 211, 426, 429

Детерминизам и људска слобода: 191
директор предузећа: његова овлашћења 12; ваљаност уговора о куповини и продаји основног средства без сагласности радничког савета 203

дисциплински поступак: заустављање напредовања службеника 417

држава: в. социјализам и држава
друштвено-економска условљеност државноправних промена у Србији после 29 маја 1903: 65

Закон од XII таблица: одредбе о наслеђивању 334

злоупотреба овлашћења: у француском праву 262

Инвалидско осигурање: основи 23
интерфакултетска конференција (осма) правних факултета у Југославији: 509

историја државе и права: 65, 76, 95

Југословенски правни факултети: осма интерфакултетска конференција 509
југословенско-француски правнички данни (четврти): 509

Католичка црква: њена социјално-политичка и социјалноправна доктрина 357

кауза и правни основ: 156

Комунистичка партија Југославије: поводом четрдесетогодишњице оснивања 259

конгреси: други међународни к. за социјално право (Брисел, 1958) 133; четврти светски социолошки к. у Стреси 516; једанаести међународни к. административних наука у Визбадену 517; свечани к. Међународног удружења за правну и друштвену филозофију у Бечу 518

конференције: прва међународна к. о законодавству социјалне заштите бивших бораца и жртава рата 134; међународна к. о поморском праву на Ријеци 420, 519; осма интерфакултетска к. правних факултета у Југославији 509; седма годишња к. Међународног удружења за политичке науке у Опатији 517

кривична дела против живота и тела за време кнеза Милоша: 76
кривично право: 289, 296, 316

Лишење слободе: преображаји у извршењу казни 296

Људска слобода и детерминизам: 191

Међународни институт за административне науке (Брисел): једанаести конгрес у Визбадену 517

Међународни поморски одбор: XXIV конференција на Ријеци 519.

међународно приватно право: његов обим 274, 519

Међународно социолошко удружење: четврти светски конгрес у Стрезини 515

Међународно удружење за политичке науке: седма годишња конференција у Опатији 517

Међународно удружење за правну и друштвену филозофију: свечани конгрес поводом педесетогодишњице у Бечу 518

мирење у брачном спору: 175

мутеселими (муселими): 95

Напредовање службеника: у вези са дисциплинским поступком 417

наследно право: 211; Римљана 334

нелојана конкуренција: заштита фирме 429

неспособност за расуђивање: питање одговорности за штету 426

неучествовање странака у управном или управносудском поступку: разлог за обнову поступка 409

нужни део наслеђа: у случају одрицања појединих нужних наследника од наслеђа 211

Одговорност за штету коју причини лице неспособно за расуђивање: 426

Орешчанин, др. Даница: in memoriam 132

Политичке науке: седма годишња конференција Међународног удружења за политичке науке у Опатији 517

полни морал: кривична дела против м. за време кнеза Милоша 316

поморско право: међународна конференција на Ријеци 120

породица: кривична дела против п. за време кнеза Милоша 316

породично право: 175

правна филозофија: свечани конгрес Међународног удружења за правну и друштвену филозофију у Бечу 518

правни основ: кауза и п. о. 156

Правни факултет у Београду: одбране докторских дисертација 136, 519; рад Катедре за историју државе и права 251; рад Катедре кривичног права и Криминалистичког институ-

та 252; рад Катедре и Општег семинара за грађанско право 253; рад Катедре економских наука 254; рад Катедре за политичке науке 255; осма интерфакултетска конференција 509; предавање проф. Паула Ф. Лазарсфелда 518; предавање проф. Петроса Валиндаса 519

предузећа: овлашћење органа п. 12; ваљаност уговора о куповини и продаји основног средства који је директор закључио без сагласности радничког савета 203

прекорачење власти: в. злоупотреба овлашћења

привредно право: 12, 199, 203, 429

процесно право: 19, 97, 409

психичке повреде: 289

Раднички савет: његова овлашћења 12; његова сагласност на уговор о куповини и продаји основног средства 203

радно право: 33

римско право: 334

Савез комунистичке омладине Југославије: поводом четрдесетогодишњице од његовог оснивања 259

самоубиства у Југославији: 387

сељачки привредни менталитет: 376

службеник: заустављање напредовања 417

социјализам и држава: 345

социјалистичка законитост: 137

социјална заштита: 33, 51, 134, 357

социјално осигурање: 33

социјалнополитичка доктрина католичке цркве: 357

социјално право: његов предмет и метода 51; други међународни конгрес за социјално право 133; социјално-правна доктрина католичке цркве: 357

социологија: 191, 376, 387, 515, 518, 519

социолошки конгрес (четврти светски) у Стрезини 515

спољнотрговинска арбитража при Савезној спољнотрговинској комори у Београду: 199

Србија: друштвено-економска условљеност државно-правних промена после 29 маја 1903 65; кривична дела против живота и тела за вре-

VIII

- ме кнеза Милоша 76; кривична дела против породице, брака и полног морала за време кнеза Милоша 316
- страни елемент и обим међународног приватног права: 274
- субјективно спајање тужбених захтева: 19
- судска медицина: 289
- судска пракса: за време кнеза Милоша 76
- Тасић др. Ђорђе: његово научно дело 1
- теорија државе и права: 1, 137, 345
- трговински спорови са иностраним елементом: 198
- тужбени захтев: њихово субјективно спајање 19
- Управна власт: злоупотреба овлашћења 262
- управни поступак: 409
- управно право: 262, 409, 417
- управносудски поступак: 409
- Филозофија: 191
- Финска: грађанско процесно право 97
- фирма: заштита од нелојалне конкуренције 42
- француско-југословенски правнички дани (четврти): 509
- Штета: одговорност неспособног за ра-суђивање 426

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ТРОМЕСЕЧНИ ЧАСОПИС
ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

ЈАНУАР - МАРТ

1 9 5 9

Уређивачки одбор :

Главни и одговорни уредник: др Михаило Константиновић.

Чланови: др. Јован Ловчевић, др. Милош Радојковић, др.

Радомир Д. Лукић, др. Андрија Гамс, др. Драгослав Јанковић,

Никола Срзентић, др. Драгаш Ђ. Денковић и Владан Станковић.

С А Д Р Ж А Ј

ЧЛАНЦИ

Др. Радомир Д. Лукић, професор Правног факултета у Београду: Научно дело Ђорђа Тасаћа — — — — —	1
Др. Александар Голдишајн, претседник Врховног привредног суда у Београду: Овлашћења органа предузећа — — — — —	12
Др. Боровоје Познић, хонорарни доцент Правног факултета у Београду: Евентуално субјективно спајање тужбених захтева — — — — —	19
Др. Александар Балшић, професор Правног факултета у Београду: Основи инвалидског осигурања — — — — —	33
Др. Михаило С. Штупар, доцент Правног факултета у Београду: Предмет социјалног права (Прилог дискусији о одређи- вању једне нове посебне области права) — — — — —	51
Др. Ружица Гузина, доцент Правног факултета у Београду: Друш- твено-економска условљеност државноправних промена у Србији после 29 маја 1903 — — — — —	65
Др. Вера Пећрић, асистент Правног факултета у Београду: Кри- вична дела против живота и тела у судској пракси Ср- бије за време кнеза Милоша — — — — —	76

ПРИКАЗИ

Hamdija Kreševljaković: Muteselimi i njihov djelokrug — др. Мех- мед Беговић, професор Правног факултета у Београду — — — — —	95
Zakon o upravnim sporovima, s komentarom (dr. Velimir Ivanče- vić) i sudskom praksom (dr. Milivoj Ivčić i dr. Ante Lalić) — др. Драгаш Ђ. Денковић, доцент Правног факултета у Београду — — — — —	96
Tauno Tirkkonen: Das Zivilprozessrecht Finnlands — др. Бори- воје Познић — — — — —	97

БИБЛИОГРАФИЈА — — — — —	101
ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА — — — — —	113

АНАЛИ

ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

ТРОМЕСЕЧНИ ЧАСОПИС ЗА ПРАВНЕ И ДРУШТВЕНЕ НАУКЕ

Година VII

Јануар—Март 1959

Број 1

НАУЧНО ДЕЛО БОРЉА ТАСИЋА*

I. Научно дело Борђа Тасића не може се одвојити од основних црта његова карактера — у свом делу, он се огледа као човек, потпуно. Битна црта Борђа Тасића, коју никад неће заборавити његови бројни пријатељи, била је велика љубав према човеку. Отуд је неизбежно произлазила вера у човека, у његову племенитост, у његов напредак, а из ове вере — велика активност Борђа Тасића, спремност на жртве сваке врсте да се допринесе напретку човечанства — спремност да се жртвује и живот, као што је то и било. „Морални императив — каже Тасић у једном свом чланку на талијанском језику — не треба да се претвори у чист разум — стран животу — нити културу треба схватити као сопствени циљ, јер основ свих вредности треба да остане човек као рационално биће, човек свестан свог достојанства и своје ограничености, човек који себи поставља проблеме својих односа с другим људима, везаним с њим органским путем, као и проблеме своје крајње судбине у вациони, човек који се налази на путу вечитог развоја и усавршавања, надахнут пламеном вером у напредак“. И даље: „У стварности човек се налази у стању непрекидне активности, тежећи идеалу моралног савршенства и истине, пошто ништа савршено и довршено није дато, него све мора бити освојено. Живот је нешто дато и задато у исто време“.

У овим речима је сажет цео морални и друштвени став Борђа Тасића човека у најпунијем и најплеменитијем значењу те речи: тежња за напретком и савршенством и непрекидна активност у том циљу, живот схваћен као задатак који има смисла у систему целе васељене, а пре свега у људском друштву, јер, „у крајњој анализи, каже даље Тасић, човек никад не постоји сам нити за самог себе“.

Оваква основа карактера Борђа Тасића одредила је и његов научни пут и прожела цело његово дело. Тасић је пошао од опште филозофије, да би се, преко правне филозофије и социологије права, при крају свог богатог живота, заинтересовао за општу социологију. Без солидне филозофске подлоге није могућан никакав озбиљан рад на друштвеним наукама, и Тасић је тога био свестан. Обрађујући основне проблеме права он је, међутим, такође јасно сазнао да се суштина права не може схватити ако се оно не повеже за друштво, ако се не схвати као оруђе друштва, и то конкретнот,

*) Предавање на свечаној академији поводом петнаестогодишњице смрти професора Борђа Тасића која је одржана 30 децембра 1958 на Правном факултету.

историског друштва за које је стварао, а не неког друштва уопште. Ово је, пак, нужно захтевало да се позабави социологијом права. Ушавши дубоко у ову, Тасић је, логично, отишао до опште социологије и до интереса за наш конкретни друштвени живот, за наше друштво и његове нерешене проблеме. Овде су његово човекољубље и нагон ка активности избили, најзад, на широко поље, на коме су се могли до краја манифестовати. Отуд Тасићев интерес за социологију није остао само теориски — он је пришао практичном организовању емпириских истраживања наше друштвене стварности, пре свега нашег села, и буђењу интереса за такав рад у ширим слојевима наших научних радника.

Све ово је Тасића одвело до симпатија за напредне политичке снаге нашег друштва, које су се већ уочи рата јасно оцртавале. Тасић је био на страни тих снага — као истински демократа и човекољубац, он и није могао поступити друкчије. То му је донело и страшну, мученичку смрт, која је неизбрисиво потврдила његово човекољубље и спремност на жртву.

Тасић је био једна од најумнијих глава које смо имали у области друштвених наука и једна од најсуптилнијих памети, теоретичар заиста великог калибра, којим би се могле поносити и далеко развијеније науке од наше. Али управо његова велика љубав за човека довела је до тога да овај изразити теоретичар показује толико дирљивог интереса за свакодневан практичан и стрпљив рад на свим пољима друштвене активности, а исто тако и за подробно емпириско испитивање наизглед најтривијалнијих појединости нашег друштвеног живота. Тако је Тасић с огромном љубави и интересом учествовао у екипама које су испитивале наше село и на делу везивао теорију с праксом.

II. Свој кратак живот — једва више од педесет година — Тасић није могао да у потпуности искористи за научни рад. Два рата, један на почетку његове делатности, други на њеном крају, спречила су га да да своју пуну меру и у оквиру остављеног му времена за живот. Његово радно доба се своди, уствари, на округлих двадесет година — од 1920, кад је докторирао, до 1941, кад је наступила пропаст старе Југославије. Током тих двадесет година Тасић је, међутим, урадио опромно много — у области филозофије и социологије права више но ико пре и после њега у Србији, а у многим другим областима, и, пре свега, у социологији, такође веома много. За то време он је стекао велик углед у иностранству, учествовао на многим светским филозофским, правнофилозофским и социолошким конгресима, постао сарадник најугледнијих светских часописа из своје области, држао предавања на страним универзитетима и на Хашкој академији за међународно право — једном речи, ушао у ред најистакнутијих научника у свету из своје области. Најзад, он је непрекидно и пожртвовано радио како на Факултету, где је уживао опште признање и љубав својих студената и

колега, тако и у научним друштвима, у јавној делатности и на свим друштвеним пословима где је његов дар био потребан. Један од најомиљенијих предавача код нас свога доба, један од најбољих говорника, човек неисцрпне енергије, која је свуд око себе покретала и друге на рад, Тасић је једна од најлепших и најплементијих фигура своје средине. Једна од његових значајних делатности била је и рад у оквиру Друштва за социологију и друштвене науке, чији је оснивач био и којим је руководио до краја.

Као научника, Тасића карактерише пре свега огромно богатство мисли и велика оригиналност. Ово богатство мисли било је толико да се он просто није могао отимати њихову навирању — његова дела су стога сва крцата оригиналним мислима, чак и најситнија — најобичнији прикази и белешке његове често у том погледу вреде више од целих монографија других писаца. Услед таквог преобиља, јасно је да те мисли нису могле бити до краја развијене, престижући увек једна другу, нити потпуно систематизоване. Отуд сва његова дела носе карактер једног великог торза, па је такво и његово дело у целини. Кадгод је писао или говорио, Тасић се морао бранити од опасности падања у дигресије, куда га је вукло богатство мисли, остављајући да те мисли развије касније, другом приликом. Зато његово дело богати сваког ко му се приближи. Али, баш с обзиром на извешан карактер недовршености, оно је и тешко — његово савлађивање и пуно уживање у његовим вредностима захтева напор удубљивања, повезивања и систематизовања, слично као што висока планина захтева напор од оног ко хоће да ужива у видуку с њена врха.

Тасић као да је осећао краткоћу времена за рад које му је сурова судбина одредила, па се грозничаво журио да каже што више бар за оне који га могу схватити. Стога његово дело нема ону елеганцију и довршеност, раскошну развијеност блиставих подробности и опширност, строгу систематичност и прецизну конструктивност, какву имају често дела неких наших научника из исте области. Тасић је за собом остављао торза, али торза која се грче од пуноће мисли и пуше топлином живог ткива које је он откидао од себе у заносу стваралаштва. Она су аутентично сведочанство колико је његов живот био уткан у проблеме с којима је живео, како је то уствари био живот идеја, како је он горео и сагорео с њима. Мало је дела у науци из којих бије тако топла и тако људска љубав према животу, човеку и идејама, у којима се осећа како писац до краја живи са својим убеђењима, како живи мислећи.

Тако страшно занет радом, Тасић је једино и могао оставити дело задивљујуће и по обиму и по вредности. Тасић је објавио четири посебне књиге — *Оправдање државе*, своју докторску расправу (која ипак није обављена у целини), *Одговорност државе по принципу једнакости терета*, *Увод у правне науке* и, на француском, своја хашка предавања *Conscience juridique internationale*. Но, његов *Увод у правне науке* је имао три издања, а свако издање претставља скоро

посебно дело, толико се једно разликује од другог. Сем тога, пред смрт је Тасић озбиљно радио на три већа дела: једно, о држави; друго, у тумачењу закона, и треће, посвећено уводу у социологију. Он није дао већи број посебних дела на широј основи управо зато што се тек био почео ближити оном ступњу развоја кад се дају систематска дела после бурног рађања све нових и нових идеја. Јер у овом погледу постоје два изразито различита типа научника. Једни, који имају мало, строго систематизованих идеја — такви већ у раној младости дају систематска дела, која више не могу превазићи. Може се колико хоће читати необично плодан писац Келзен, и необично велики, несумњиво, али се неће наћи ништа битно ново, што већ није садржано у његовој књизи *Hauptprobleme* коју је објавио у тридесетој години. Други је онај тип коме је припадао Тасић: код њих сваки нов потез пера такође рађа нове идеје које често није лако ускладити с ранијим њиховим идејама — свако њихово ново дело богато је непоновљивом садржином. Код таквог типа научника треба дуг живот да се, најзад, једном смањи интензитет рађања нових идеја и да се оне полако сталожу, систематизују, среде у велико систематско дело. Такав је велики правник био, на пример, Јеринг, који је такође оставио само величанствена торза, али тако величанствена да га многи и данас, с пуно разлога, сматрају највећим правником модерног доба. Зато је утолико већа штета што Тасић није довољно поживео да би дао велика систематска дела. Ко зна, на пример, ванредно богатство и оригиналност његових идеја о тумачењу права, тај, и поред веома знатних радова које је он из ове области успео да изда, не може да не жали што није стигао да напише систематско дело о томе, јер би то био значајан допринос и за светску науку.

Али, можда су од Тасићевих књига још важнији његови многобројни чланци, којих има око две стотине, и од којих су многи читаве мале монографије. У њима је Тасић низ проблема обрадио на продубљен начин, показујући у потпуности сав свој смисао за откривање и најсуптилнијих веза међу појавама, за продирање у сву комплексност друштвених појава, за тражење њихове последње суштине. У систематским делима Тасић је морао да се уздржава од одлажења у раскошну свестраност при истраживању појединачних проблема, јер му је широк обим теме то онемогућавао (једини је изузетак дело о одговорности државе), док је у чланцима, обрађујући један проблем, и кад је имао довољно простора, могао ићи даље у том правцу и давати сјајне резултате. Па ипак, и ту је остајало много недореченог, само наговештеност, обећаног за други пут. Јер, богатство Тасићеве мисли било је заиста неисцрпно.

III. Како и сам каже у предговору свом *Проблеми оправдања државе*, Тасић се као правник развијао идући од правничког ка социолошком методу. Већ у време кад је писао своју докторску расправу Тасић је био свестан да се питање државе и права може потпуно обухватити само социолошким методом, и сам је себи поставио

задатак да се у каснијим радовима много више послужи њиме, пошто се у првом раду служио највише правничким методом, односно правничким конструкцијама. Уствари, Тасић се у овом делу нарочито служио и филозофским методом.

Главна питање које га је овде занимало јесте какав циљ треба да оствари држава у друштву, циљ рационалистички схваћен, као „рационализирање стварности“, како сам Тасић каже. Ово захтева да се зна шта стварно јесте држава, да би се могло рећи каква она треба да буде, чувајући своју суштину, али усавршавајући је, рационализирајући је. Тражећи суштину државе, Тасић одбацује класну теорију о држави, јер сматра да није коначно доказано да је држава увек била класна, а још мање да ће то увек бити, и државу схвата као развијену друштвену организацију у којој се разликују властодршци од оних којима се влада, и која се држи на једној релативној равнотежи између властодржаца и поданика. Ова равнотежа, међутим, не искључује да држава буде и класна. Али главну функцију државе Тасић схвата као правну функцију, тј. она ствара и примењује право, и по томе постоји истоветност државе и права. Но, та истоветност не значи да је за право битно државна принуда. За њега је, напротив, битна организација, насупрот моралу. Поред правне, држава увек врши и војничку функцију. Право Тасић схвата као кристализирану јединствену друштвену свест, насупрот моралу који може не бити јединствен.

Тасић уочава да савремена држава добија све више функција и један од узрока томе види у притиску радничке класе. Он утврђује да се држава социјализира по нужди, да се мора све више социјализирати. Он увиђа постојање класне борбе и сматра да је држава настала углавном или борбом класа или борбом племена. Сматра да је садашња држава по својој суштини класна и да је њен спас у социјализирању. Али ово социјализирање он везује за ред — држава је пре свега установа која гарантује ред, а да би га могла гарантовати, она треба да штити опште интересе. И кад социјализам буде уништио класе, држава ће му, по Тасићу, бити још потребнија, јер ће бити још потребнија централизација. Тада ће се уништити само класна држава. „Историјски закон је, каже Тасић, да побеђује онај који највише ради за културу, ко одржава својим напором друштвени живот. Данас су то сви људи који живе од свога рада. Спровести принцип рада — то је задатак државе“. Тако ће се држава приближити свом идеалу, узвисити се. А „ако не може да створи сама себе вишом, створиће је друштво одоздо“, каже Тасић. „Идеална држава ће бити држава у којој ће ови бити истовремено власници и поданици, у којој ће се покlopити држава и друштво“. „Идеални момент у развиту овакве државе би био момент кад би она постала само центар споразума и кад не би била више потребна никаква принуда“. Тасић јасно увиђа да је држава потребна ради класне борбе. „Данас је она и буржоазији потребна више него иначе: као оруђе класне борбе. Данас воде огорчену

борбу две класе око државе. И тако држава данас има пуно вредности“.

То су резултати његове докторске расправе, која је штампана само у изводу и једним делом, што је штета. Очеvidно је да се Тасић и овде служи социолошким методом, иако главни нагласак ставља на правну страну државе. Његове анализе су веома значајне и оне се умногоме поклапају с нашим данашњим гледиштима. Тасић је дошао до закључка да држава има да изгуби своју принуду кад нестане класне борбе. Ипак, пошто у држави и праву сматра битним елементом организацију а не принуду, Тасић сматра да и у бескласном друштву постоји држава јер постоји организација. За нас је очито да је Тасић недовољно оценио значај принуде и класне борбе која доводи до ње. Услед тога је и данашњој држави и данашњем праву сувише придавао елемената које тек општедруштвена бескласна организација треба да добије у будућем, комунистичком друштву. Зато је сувише наглашавао значај општедруштвене свести и општедруштвених интереса које и данашња држава и право штите.

Но, независно од тога што се данас с Тасићем не можемо потпуно сложити, ипак је тачно да је Тасић дошао веома близу до марксистичког схватања државе и права. И он је сматрао да рад треба да буде основа друштва и државе.

Ове своје главне идеје о држави и праву Тасић је касније само продубљивао и свестраније обрађивао, нарочито се користећи социологијом, пре свега француском, али их никад није у основи мењао. Може се рећи да је касније ове више подвучио моралне и идеалне елементе у држави и праву, све више наглашујући солидарност и јединство друштвене свести (у смислу диркемовске социологије и Дигијеве теорије државе и права) као њихову друштвену подлогу.

Друго Тасићево дело, *Одговорност државе по принципу једнакости терета*, значајно је нарочито по томе што је Тасић овде први пут имао могућности да једно релативно уско питање обради на свестран начин. Ово дело ће у нашој правној књижевности остати као узор како треба обрађивати позитивно право, како треба схватити правну догматику у пракси. Пре свега, изванредан правнички смисао за откривање безбројног мноштва најфинијих правних проблема. У овом погледу с Тасићем се код нас може мерити једино Перић, који је остао несумњиво најпотпунији правник наш до данас. Тасић је овим делом показао да га је достигао у том погледу. Али битно ново што Тасић уноси јесте социолошки метод. Ниједан правни проблем, маколико он изгледао чисто правнодогматски и формалнолошко, не може да се реши искључиво овим средствима — увек се мора погледати у друштво и тражити друштвени смисао и улога прописа, пропис се мора схватити као средство за остварење одговарајућих друштвених циљева, вредности: правде, реда, мира, једнакости праћана, слободе људи. Овде је Тасић сушта суп-

ротност према Перићу, и целој нашој дотадањој догматичкој школи. Мада је сам подвлачио да Перић у својим догматичким радовима употребљава и социолошки метод, и наводио за то примере, нарочито из Перићева *Задружног права*, тог ремек-дела нашег догматског метода, ипак је Тасић потпуно свестан да радикално кида с догматизмом и да његов социолошки метод значи нешто ново за нас. И док је у свом *Оправдању државе* углавном изградио свој основни теориски став о појму државе и права, дотле је у *Одговорности државе* Тасић поставио темељ за другу битну страну свог научног рада на праву — за схватање тумачења права као стваралачке делатности правника, који доставује пропис прилагођавајући га вечно покретном друштвеном животу. Тасић је овде засновао свој поглед на право као динамичку и комплексну појаву, при чијој примени се мора одбацити сваки формализам и догматизам, сваки аутоматизам и шематизам, где примењивач треба да слуша живо срце друштва и да ствара. Ако се с његовим основним теориским ставом у погледу суштине државе и права и не можемо у потпуности сложити, Тасићев став о тумачењу и примени позитивног права можемо потпуно прихватити. Ни данас ми не можемо ништа боље наћи и остаје нам само да Тасићеве идеје до краја доследно развијемо и применимо у пракси. Ова страна Тасићева рада остаће трајна тековина наше науке, јер се њом заснива уствари модеран правнички метод. Отуд можда још већи значај Ђорђа Тасића за нашу правну праксу но за правну теорију, макако то парадоксално изгледало, јер уствари ту нема парадокса, пошто се вредност сваке праве теорије потврђује управо у пракси, а и Тасићевом значају за праксу подлога је управо висок теориски домет у изучавању проблема тумачења и примене права.

Тасићев *Увод у правне науке* био је у своје време једнодушно поздрављен као наше најбоље дело те врсте. То је несумњиво и до данас остао. Већ сазрео научник, Тасић је, нарочито у његовом првом издању, успео да сажето изнесе ретко богатство својих идеја о свим питањима која се обрађују, и да тако мајсторски синтетизује филозофски, правни и социолошки метод, историјски развој и позитивноправно стање, значај друштва за право и вредност појединца као циља права, објективне и субјективне елементе права, стварност и идеале, којима право подједнако служи — да то изазива искрено дивљење код сваког познаваоца. У свој тој синтези разноврсних елемената дело има камено јединство савршене скулптуре и доказује да синтеза није никаква еклектика већ проживљено јединство човека који је живео са својим делом и за њега. У другом и трећем издању Тасић се трудио да дело ослободи нарочито филозофије и претераног продубљивања проблема, како би га учинио што приступачнијим студентима, и у томе је умногоме и успео. Али, и тако олакшано, оно читаоцу дарује огромно богатство.

Тасић се увек страсно интересовао за проблеме међународних односа и међународног права, што је и разумљиво ако се зна да је основна његова црта била хуманост и љубав за човека. Тасића је

ужасавао рат и он је у знатној мери идеалистички замишљао да се међународно право може тако усавршити да се рат спречи. Као друштвену основу тог усавршавања, и овде је видео општечовечанску друштвену свест. То је, уосталом, излазило и из његовог општег схватања права, па је у постојању међународног права лишеног организоване принуде као санкције Тасић налазио и потврду свог схватања права као израза опште свести. Све ове идеје Тасић је изнео у својим предавањима на Хашкој академији међународног права, *Conscience juridique internationale*. Тасић је овде јасно истакао све већу, нарочито економску повезаност савременог човечанства, али и чињенице које га разједињавају, а пре свега разлику између богатих и сиромашних народа, империјализам, ратничке идеологије, национализам итд. Упркос тога, рат је по Тасићу превазиђен као средство уређивања међународних односа. Међународни мир и међународно право, као његово средство, могу се остварити на основу међународне солидарности, која објективно постоји и која све више доводи до стварања заједничке међународне свести.

И ово Тасићево дело обилује идејама и чињеницама и очитује његову хуманост и идеализам. Иако су Тасићеве идеје биле нереалне кад су изложене, уочи најстрашнијег рата у историји, у коме је и сам имао да дâ живот за свој идеал, ипак се не може порећи да су оне данас реалније и да, у сваком случају, будућност мора доказати њихову реалност, јер иначе — будућности уопште и неће бити за човека.

У опромном низу чланака Ђорђа Тасића, који обухватају широко поље разноврсних проблема, од чисто филозофских и друштвених до чисто правних, нарочито се издвајају по својој важности три групе чланака.

Прву и најбројнију чине чланци који се тичу општег појма државе и права, у којима Тасић разрађује разне видове ових појава, дајући тако богато развијену њихову слику. Овде се истичу чланци „Да ли држава може чинити противправне радње“, о правном лицу, о подели државних функција, о народној суверености (све у љубљанском *Zborniku znanstvenih razprav*); о субјективном праву, (*Slovenski pravnik*); о начелу једнакости грађана пред законом, низ чланака о дискреционој оцени, „Модерни релативизам и проблем природног права“, „Дискусија о нормативним и индикативним наукама“ (*Архив за правне и друштвене науке*); „Il diritto positivo come valore e il diritto naturale“ (*Rivista internazionale di filosofia del diritto*); „Droit et Etat“ (*Archives de philosophie du droit*); „Les sources du droit positif“ (*Annuaire de l'Institut international de philosophie du droit et de sociologie juridique*), „Justice, intérêt général et paix sociale“ (исти *Annuaire*); „L'idée du droit social“ (*Revue internationale de la théorie du droit*); „Ein jugoslawisches Werk über Staat“ (*Zeitschrift für öffentliches Recht*) итд., итд.

Другу групу његових чланака чине они чланци који размаatraју најважније савремене правне теорије — солидаристичку Дигијеву и нормативистичку Келзенову. Тасић је као ретко ко увиђао

велики значај обеју ових теорија и низ позитивних елемената које оне обе имају. Свестран и синтетичан дух, он није могао бити искључиво за једну а против друге теорије. Он је у свом делу заиста извршио успелу органску синтезу обеју теорија, надовезујући на њих и позитивне резултате природноправне теорије. Но, најважније је да је Тасић између Келзена и Дигија налазио не само разлике, као други, већ и сличности, па и истоветности. Зато је с гледишта европске науке један од најзначајнијих његових резултата управо дубока анализа Дигијеве и Келзенове теорије и утврђивање њихове основне сличности, која је изишла из друштвене подлоге на којој су настале — демократског европског друштва. Поред низа других ситнијих чланака, од којих су многи објављени у нашим часописима, најважнији Тасићев рад у овом правцу претставља његова права мала монографија од преко шездесет страна: „Le réalisme et normativisme dans la science juridique“ (*Revue internationale de la théorie du droit*).

Најзад, трећа најважнија група мањих радова тиче се тумачења закона. У низу чланака, као и приказа и ситнијих прилога о случајевима из праксе, Тасић је свестрано обрадио питање тумачења, једно од најважнијих које га је интересовало. И у овој области он је умео да синтетизује најважније резултате до којих је дошла савремена наука о тумачењу и да их обогати новим идејама, развијајући теорију тумачења до једног од најважнијих елемената теорије права. Тасић је и овде јасно показао како је све у праву повезано с целином и са друштвом и како се проблем тумачења може успешно решити само посматран у таквој целовитости.

IV. Тасићев значај за нашу социологију је пре свега значај пионира, онога који организује, потстиче, буди љубав и интерес за социологију. Тасић је први који организује систематски рад на социологији у оквиру Друштва за социологију и друштвене науке, које је он основао у Београду 1935 и којим је руководио до краја рада тог друштва, а чије традиције наставља и наше данашње Друштво за социологију. Тасић је први организовао, иако у скромним размерама, истраживачки рад на терену у екипама састављеним од разних стручњака из области друштвених, па и сродних природних наука. Тасић је уредио и издао прву публикацију из области социологије код нас, *Социолошки преглед*, која је, и по данашњим мерилима цењена, а посебно кад се узме у обзир скромност средстава којима се располагало, публикација велике, европске вредности, и која се могла издати само захваљујући огромној љубави и напорима које је Тасић са својим сарадницима уложио.

На основу свега тога Тасић се може сматрати оснивачем једне социолошке школе, која, нажалост, није могла да се развије даље од самог почетка, али која је и као таква дала резултате вредне пажње и посејала семе за будућу нашу богату социолошку жетву. Но, Тасић је, и све више, и непосредно радио на социологији, пре

свега на теориској социологији, у вези са својим теориским радом на праву. Тасићева еволуција види се у том погледу и у еволуцији социолошког друштва, које је најпре основано као Друштво за правну филозофију и друштвене науке, а после прерасло у Друштво за социологију и друштвене науке.

У самом *Социолошком прегледу* Тасић је објавио два чланка из теориске социологије: „Философија и социологија“ и „Социологија и акција“. Но, важно је истаћи Тасићев досад код нас јединствен напор да наше најистакнутије научнике из области друштвених наука испита с гледишта социологије, тј. да види шта њихови резултати значе с гледишта савремене социологије. Тако је Тасић написао опширну студију у којој је претресао рад Вука Караџића, Светозара Марковића, Воже Кнежевића, Јована Цвијића, Слободана Јовановића и Тихомира Ђорђевића. Овај Тасићев рад је веома значајан за оцену нашег културног наслеђа и за правилно заснивање наше сопствене социологије, и он мора бити савесно настављен и довршен. Поред тога, у истој публикацији Тасић је објавио и низ приказа социолошких дела наших и страних: Тасић је сам приказао, на свој дубок, студиозан начин, око шездесет наших и десетак страних публикација. Уз то је он организовао и приказ око осамдесет других наших и страних публикација из ове области — све скупа, у *Социолошком прегледу* је приказано 150 публикација — посао достојан напора целог једног института!

Поред радова у *Социолошком прегледу* Тасић је из области социологије објавио и низ других радова. Тако је, на пример, писао о регионализму и економском регионализму, специјално у Француској (*Архив*), о противречности пацифизма, о социјалној идеологији Антуана Радифа и о низу других конкретних наших друштвених проблема. У иностраним часописима објавио је „Le problème de l'équilibre social" (*Revue internationale de sociologie*), „Duguit et les sociologues positivistes" (*Revue internationale de la théorie du droit*), „L' idée du droit social" (исти часопис), итд. Но, и у свим радовима из уже области права Тасић је додиривао многобројна социолошка питања и каткад их широко разрађивао. Таква су нарочито два и иначе веома значајна његова рада: прикази Платона и Макијавелија Слободана Јовановића (*Архив*). Оба носе претежно социолошки карактер. У њима Тасић веома префињено анализира састав и кретање друштва, улогу идеолошких чинилаца у томе, значај личности и колектива итд.

Тасићево схватање друштва и социологије карактерише се, исто као и остала његова схватања, тежњом за потпуним обухватањем проблема, за урачунавањем свих многобројних елемената, синтетичним погледом на проблем, који је далеко од еклектизма, иако тежи да обухвати све. Тасић је признавао одлучујући значај материјалних елемената, али је особито подвлачио значај моралног чиниоца, активности слободног и свесног човека и друштва, важност солидарности и нужност напретка. Тасић је особито подвлачио ди-

намичност друштва, његово вечито кретање. У вези с тим, иако је тежио измирењу супротности и успостављању мира, Тасић је савим реално увиђао све противречности и сукобе који раздиру друштво и меланхолично је, на истовремено научан и поетски начин, признао у последњој реченици свог трећег издања *Увода у право* (једној од последњих својих публикација): „Потпуна хармонија можда се никад не може постићи, јер таква није можда од овога света”. Иако је у социологији усвајао основне идеје диркемовске школе, која је тада свакако била најзначајнија социолошка школа на свету, ипак је увиђао и њене слабости и покушавао да их реши оригиналним путем, усвајајући нарочито Гурвичеву критику Диркемовог схватања колективне свести, али запажајући и Гурвичеве слабости. Иако није дао систематско дело из социологије, Тасић је у бројним радовима поставио широку основу свог социолошког схватања и згодним одабирањем текстова можда би се могла направити једна безмало систематска социологија како ју је Тасић обрадио, бар у њеним основним проблемима.

V. Из свега излази да су Тасићеви главни доприноси нашој науци у следећем:

Тасић је пре свега нашу филозофију, социологију и теорију државе и права подигао на савремену европску висину и у њој дао резултате који су и у Европи запажени. У Тасићево доба ове научне области биле су високо развијене и у пуном процвату. Тасић је изванредно добро познавао савремено стање науке, критички га оцењивао, прерађивао и нашу науку држао на висини савремене науке у свету. Наша наука је у овим областима престала бити провинцијског карактера. Динамичан и човекољубив какав је био, огромно помажући млађе талентоване људе, Тасић је створио целу једну запажену плејаду млађих људи који су се одали овим гранама науке и били запажени и у иностранству, нарочито у Француској, где су највише радили.

Тасић је, затим, у нашу правну науку уопште коначно увео социолошки метод — једини којим се заиста може потпуно обухватити сва комплексна и сложена проблематика права. Иако се не морамо потпуно сложити с начином употребе тог метода код њега, ни са свим резултатима које је он његовом применом добио, иако је и пре њега било претходника у употреби социолошког метода, ипак се не може порећи да је коначна победа овог метода код нас везана за Тасићево име. Ова тековина претстављала је солидан темељ за релативно лако и успешно касније оријентисање наше правне науке у правцу историског материјализма као метода.

Тасићев највећи конкретни допринос у разради једног проблема, и поред изванредних резултата које је постигао у многобројним областима којима га је привлачио његов широк интерес, несумњиво лежи у области тумачења права. То је једно од питања с којима је Тасић највише живео и у која је најдубље ушао. Широк

начин на који је он схватио проблем тумачења значи допринос не само нашој већ и светској науци. Веома плодан утицај који је овакво Тасићево схватање вршило и треба да врши на праксу убудуће од историског је значаја за нашу праксу, јер доприноси њеном уздицању из прилично догматског и занатског стања у коме се она налазила, па се и сад још у знатној мери налази. Тасић је један од најистакнутијих претставника схватања да правник није никакав уски стручњак само већ пре свега друштвени радник.

Тасић је оснивач наше савремене социолошке школе и иницијатор конкретног емпириског социолошког истраживања. Иако га је рат спречио да потпуније развије овај социолошки покрет код нас, ипак су његове заслуге за стварање наше социолошке традиције и за данашње усмеравање наше социологије ка нашем конкретном друштвеном животу несумњиво велике.

Најзад, иако не сачињавају непосредно научне заслуге, у тесној и нераздвојној вези с науком стоје и Тасићеве заслуге у погледу боље организације наставе и научног рада на нашем Правном факултету, где је Тасић био средишна личност групе напредних наставника, која је знатно унапредила факултет, у погледу дубљег утицаја правника на друштвени живот и јавност, у погледу подизања на већу висину наших правничких часописа, а посебно *Архива за правне и друштвене науке*, чији је последњи уредник пре рата био и, уопште, Тасић има велике заслуге и као публициста и јавни и друштвени радник. Свим тим питањима Тасић је прилазио са савешћу и огромним знањем једног аутентичног научног ствараоца и с љубављу и заносом, страственошћу и преданошћу једног правог човекољупца, коме је допринос људској срећи једини основ личне среће.

Ако се Тасић упореди са својим савременицима који су код нас радили у истим областима у којима и он, мора се рећи да их он јасно превазилази не само по обиму дела већ пре свега по јачини оригиналности и богатству мисли: Тасић је много снажнији оригиналан стваралац.

Тако се потврђује основна оцена научног дела Ђорђа Тасића: то је највеће дело из своје области у нас, од значаја и за европску науку.

Др. Рад. Д. Лукић

ОВЛАШЋЕЊА ОРГАНА ПРЕДУЗЕЋА

1. — Садржај овлашћења радничког савета и управног одбора предузећа, те директора предузећа показује да се она битно разликују. Једну врсту претстављају овлашћења радничког савета и управног одбора, а другу овлашћења директора предузећа.

Начелне одредбе о овлашћењима радничког савета, управног одбора и директора предузећа садржане су у основном закону о

управљању предузећима од стране радних колектива. Поред тих основних прописа већи број других, законских и подзаконских аката, допуњује ове начелне одредбе или их прецизира.

Ако ближе проучимо карактер овлашћења која имају раднички савет и управни одбор предузећа, онда видимо да је реч о актима управљања. То значи да раднички савет води политику предузећа и доноси опште одлуке о најважнијим питањима за рад предузећа. Управни одбор спроводи одлуке радничког савета и доноси друге одлуке за конкретизацију његових смерница.

За директора предузећа основни закон о управљању предузећима наводи да руководи производњом и пословањем предузећа (чл. 8), те да организује процес рада и непосредно руководи остварењем плана и пословањем предузећа (чл. 36). Ова дефиниција постала је недовољном с обзиром на знатне разлике између појединих предузећа по обиму, врсти делатности и другим условима. Због тога, насупротив актима управљања који претстављају овлашћење радничког савета у првом реду и управног одбора, директор предузећа непосредно руководи предузећем, тј. доноси акте пословања. Директор непосредно руководи целокупним радом предузећа и заступа предузеће.

Услед тога долазимо до основне поделе између аката управљања и аката пословања. Карактеристика функције управљања јесте да се извршава од стране радничког савета односно управног одбора као колегијалних тела и да ван тих тела његови чланови немају овлашћења ни у оквиру предузећа, ни према трећима. Претседник радничког савета односно управног одбора је председавајући (*chairman*), те њему као таквом, по садањем стању ствари, начелно не припадају никаква посебна овлашћења изузев оних која произилазе из његове функције председавајућег. Насупрот томе, директор предузећа непосредно руководи предузећем и за разлику од функције радничког савета и управног одбора, то се руковођење обавља на строго индивидуалној основи.

Посматрајући овлашћења директора, уочићемо разлику између пословодства и заступства. Код пословодства је реч о унутрашњим односима у предузећу, о односима директора према другим органима у предузећу. Напротив, односи предузећа према трећим лицима регулишу се у оквиру заступства.

У оквиру пословодства регулишу се унутрашњи односи директора и радничког савета односно управног одбора, као и директора и других руководилаца у предузећу. Према томе, правилима предузећа или одлукама радничког савета односно управног одбора могу се на разне начине уређивати поједини интерни односи у предузећу (1). Треба стога разликовати унутрашње односе од спољних. У

(1) Правилима привредне организације или одлуком радничког савета може се, на пример, на основу чл. 54 закона о средствима привредних организација, предвидети да одлуке о употреби средстава заједничке потрошње за одређене намене и до одређене висине доноси управни одбор или директор привредне организације; правилима привредне организације може се овла-

унутрашњим односима може доћи у питање одговорност директора за непридржавање појединих одлука радничког савета или управног одбора, али тај однос се не тиче трећих лица. Она, уствари, често нити знају, нити могу контролисати, нити могу бити у току сталних промена у погледу овлашћења које један орган предузећа даје другоме у његовим интерним односима. Трећа лица не могу знати да ли је заступник поступио тачно по упутствима које је имао, тј. у складу са својим интерним овлашћењима. Оваква подела није нова и она је била спроведена у овлашћењима која су поједини органи акционарског друштва имали по предатним прописима. Тако је, на пример, бивши хрватски трговачки закон предвиђао да ограничења овлашћења равнатељства акционарског друштва, било да су та ограничења установљена правилима друштва или закључцима главне скупштине, немају правно дејство према трећим лицима (§ 190). Отуда се сматрало да се трећем лицу не може приговорити ни то да је знало за правила акционарског друштва којима се права равнатељства ограничавају, јер таква ограничења већ по закону нису пуноважна према трећим лицима. И бивши српски закон о акционарским друштвима прописивао је да акционарско друштво одговара према трећима, мада је управни одбор прекорачио границе круга рада, пошто управни одбор својим потписом пуноважно везује друштво (чл. 45, ст. 2). И бивши југословенски трговачки закон из 1937 предвиђао је да управа акционарског друштва врши све послове друштва, уколико по закону или правилима не спадају у делокруг других друштвених органа (пословодство). Уколико законом није друкчије наређено или допуштено, само управа заступа друштво (заступство). У односу према друштву управа је везана правилима, правилницима и закључцима скупштине и наређењима надзорног органа уколико су донесени односно издати у границама закона или правила. Међутим, ограничења која би у погледу власти заступања садржавала правила, правилници, закључци скупштине или наређења надзорних органа, немају дејства према трећим лицима, без обзира да ли она за ограничење знају или не (§ 297). Из ове одредбе произилази да овлашћења управе акционарског друштва у интерним односима, дакле у погледу пословодства, нису апсолутна, али да су та овлашћења апсолутна у односу према трећима, јер је реч о заступству.

Мислим да у том погледу не можемо чинити разлике ни за наша предузећа. У пракси неких предузећа појавило се наиме мишљење да је на основу законских овлашћења која имају раднички савет и управни одбор, нарочито после доношења извесног броја прописа

стити управни одбор и директор праведне организације да решавају о куповини односно продаји ствари која чине основна средства и средства за јединичке потрошње до износа који је одређен правилима — чл. 88; директор предузећа је одговоран за наменско коришћење средстава која могу бити утрошена за репрезентацију, рекламу и коришћење возила за службене потребе, у сагласности са одлукама радничког савета, па раднички савет одлучује за које сврхе се могу користити средства само уз сагласност радничког савета или управног одбора — чл. 19 уредбе о регулисању односа у вези са располагањем чистим приходом и средствима привредних организација.

који радничком савету и управном одбору дају нека овлашћења која је имао директор, допуштен закључак да предузећем руководи раднички савет и управни одбор. Директор би, услед тога, губио у свом самосталном делокругу и перспективно постао само извршни орган радничког савета и управног одбора. У пракси се због тога јављају питања као што су ова: могу ли и у којој мери раднички савет и управни одбор улазити у односе предузећа с трећим лицима или је то искључиво право директора предузећа; да ли раднички савет или управни одбор могу у појединим случајевима одузети директору право да закључује уговоре и овластити неко друго лице за његово закључивање; постоји ли могућност да чланови радничког савета или управног одбора узму учешћа у пословним преговорима; и да ли се пуноважност појединих уговора може на изванредан начин везати за одлуке органа управљања (2).

Полазећи од садањих прописа на сва ова питања морамо одговорити негативно, а за изложену праксу сматрати да нема основа у закону.

Расподела овлашћења између радничког савета, управног одбора и директора је чврста и може се мењати само у оквиру законских овлашћења. Управо већи број законских и подзаконских аката изрично даје право радничком савету да пренесе поједина овлашћења на управни одбор или на директора. Ван тога морало би се узети да прерасподела овлашћења међу органима у оквиру предузећа није пуноважна. Полазећи од тога да је подела овлашћења у закону начелне природе, потребно је имати у виду да преношење неких права, која је раније имао директор, на органе управљања не може дати оправдање да се схвати да се тиме умањује функција директора. Напротив, може се говорити о друкчијој расподели или о ближем разграничењу права органа управљања и органа руковођења. Најновији прописи показују да је до таквог разграничења дошло добрим делом у области радних односа и у располагању са средствима предузећа, за што су раднички савети политички позвани.

У погледу функције директора, прописи не показују ни промену, ни тенденцију да се што мења, и у систему радничког самоуправљања улога директора остаје паралелно са функцијом органа управљања, сваки у кругу својих овлашћења.

Према томе, могућно је да органи управљања дају упутства директору или да доносе закључке о овлашћењима директора у неким стварима, али таква ограничења нису пуноважна према трећима јер по закону директор заступа предузеће. Закон нигде не предвиђа право органа управљања да то овлашћење на заступање може у било ком правцу ограничити.

(2) Ови подаци узети су из реферата Центра за радничко самоуправљање Републичког већа Савеза синдиката за Србију о „директору у систему радничког самоуправљања“ који је послужио као основа за саветовање, одржано 16 јануара 1959 у Београду.

Независно од ових разлога изнетих у интересу правне сигурности цитирани текстови предатних закона — а на сличан начин то се уопште решава — показују да има много оправданих разлога са којих није допуштено ограничавати заступнике предузећа у њиховим правима према трећима.

Поред истакнутих разлога, који би били довољни да искључе могућност ограничења директорових права као заступника предузећа, таква могућност не би била у складу ни са идејом радничког управљања предузећима. То се управљање заснива на идеји да радници преузму управу предузећа и да се што већи број укључи у управљање. Отуда се избори за раднички савет одржавају сваке године, а најмање три четвртине чланова управног одбора морају бити радници који раде непосредно у производњи, те нико не може бити члан управног одбора узастопно више од две године. Исто тако у нови управни одбор може бити бирана највише једна трећина чланова управног одбора из претходне године (чл. 6 и 10 основног закона о управљању предузећима од стране радних колектива). Ако би се на чланове радничког савета преносила поједина права из области пословодства, а поготово заступства, онда би се мењала структура читавог предузећа. Давање права заступања предузећа, поред директора, и члановима радничког савета или управног одбора значило би уместо индивидуалног руковођења увести колективно. То би претстављало да поред директора постоји одређен број пословних људи, стручно довољно оспособљених, који би имали таква права са директором индивидуално или колективно. Таква функција изискивала би сталност, а то значи одвајање неких чланова савета од осталих, и њихово претварање у руководиоце предузећа заједно са директором. Конечно, ко има права мора да има и дужности, па би давање таквих овлашћења неким члановима радничког савета или управног одбора морало имати за последицу увођење њихове пуне одговорности за рад. То би пак битно изменило идеју о организацији предузећа под радничким управљањем и о положају директора, за шта нема основа садашњим прописима. Зато је директор онај орган предузећа који је сталан и потпуно одговоран, што је неопходно потребно управо при руковођењу предузећем јер уноси елемент стабилности у свакодневну делатност предузећа.

У пракси постоје случајеви да народни одбори понекипут позивају председника радничког савета или управног одбора ради решавања одређених питања. Можда не би било искључено да се претседници ових ограна појављују према органима власти, али би то требало прецизирати у погледу питања која долазе у обзир да се непосредно претресају са претседницима органа управљања. Судска пракса привредних судова признаје право учествовања радничком савету и управном одбору у поступку пред судом кад се решавају статусна питања предузећа (3), па не би било искључено да се

(3) А. Голдштајн: Унутрашња организација и органи предузећа, реферат за II Конгрес правника, „Архив за правне и друштвене науке“, бр. 2—4/58, 224.

пракса у том погледу развије. Но притом треба бити опрезан како се не би, мимо директора, односно органа управљања решавале ствари у предузећу.

Постоје тешкоће што засад нема јединствених прописа о правима радничког савета, управног одбора и директора и што се, поред генералне клаузуле у основном закону о управљању предузећима, морало прићи и методи набрајања у низу посебних прописа. Могуће сумње воде своје порекло одатле. Ипак, из свих прописа јасно пројева идеја да раднички савет држи у рукама основна и кључна питања а директор оперативу предузећа. Ништа се стога у основи није изменило, и органи управљања задржали су и по новијим прописима право доношења општих одлука (4).

Изузеци постоје посебно у закону о радним односима као и у још неким другим прописима, али специфичност ове области не нарушава опште правило (5).

2. — Директор предузећа има право и дужност привремено обуставити извршење закључака радничког савета или управног одбора за које сматра да су противни прописима. Он је дужан да о томе без одлагања обавести народни одбор односно инспекцију, ако раднички савет односно управни одбор и даље остану при спровођењу закључка на који им је директор указао као на незаконитост (чл. 40 основног закона о управљању предузећима и чл. 94 уредбе о оснивању предузећа и радњи).

(4) Тако, на пример, по закону о средствима привредних организација раднички савет доноси распоред чистог прихода у фондове — чл. 15; одлучује о уношењу ствари у фондове — чл. 17; одлучује о расходовању основних средстава — чл. 42; о употреби средстава резервног фонда — чл. 47; о употреби средстава заједничке потрошње, појединачној употреби средстава потрошње и утврђивању вредности ствари које чине основна средства и средстава заједничке потрошње — чл. 53, 54 и 65; утврђује предрачун трошкова за обнављање и одржавање резервног рудног и другог минералног блага и трошкова за истраживање — чл. 84. По уредби о регулисању односа у вези са располагањем чистим приходом и средствима привредних организација раднички савет доноси основне одлуке о коришћењу средстава и фондова — чл. 1; утврђује основе чистог прихода — чл. 3; одређује укупан износ средстава предвиђених за репрезентацију, рекламу и коришћење возила за службене потребе — чл. 19. По закону о удруживању у привреди раднички савети решавају о закључењу уговора о оснивању пословног удружења. Овде је, међутим, већ реч о статусном питању.

(5) По чл. 17 уредбе о регулисању односа у вези са располагањем чистим приходом и средствима привредних организација, раднички савет може одлучити о исплати појединих премија без обзира на то што се ове исплате врше на основу правилника о премијама. Изнети су приговори да оваква генерална одредба није увек целисходна. Примера ради, у грађевинским предузећима са удаљеним радилиштима отежано је доношење брзе одлуке јер је потребно сазвати релативно велик раднички савет.

Има изузетних случајева где се тражи учешће органа управљања у доношењу аката пословања. Тако по наредби о издацима за службена путовања, за рад на терену и одвојени живот од породице који се признају као материјални трошкови привредних организација („Службени лист ФНРЈ”, бр. 26/58) образложено решење за путовање у иностранство доноси управни одбор, а потписује претседник управног одбора и директор — т. 18/1. Међутим, овде је реч о актима пословодства и јасно је да ће претседник управног одбора потписати акт којим се потврђује закључак управног одбора, па је потпис директора сувишан. У вези са тим Државни секретаријат за послове финансија ФНРЈ дао је под бројем 12—16171/2 упутство од 28 августа 1958 да органи управљања доносе одлуку о одобравању службених путовања за наредни период, месец или тромесечје, без доношења појединачних одлука. Појединачна решења доноси директор или други орган који је према правилима или одлуци радничког савета надлежан за доношење таквих решења.

Оба прописа говоре о закључцима који су противни законским прописима. После доношења закона о средствима привредних организација и уредбе о регулисању односа у вези са располагањем чистим приходом и средствима привредних организација, у пракси предузећа појавило се питање да ли се тим прописима не проширују права директора у погледу обустављања закључака органа управљања од незаконитих закључака на нецелисходне закључке. Уредбом о регулисању односа у вези са располагањем чистим приходом и средствима привредних организација предвиђено је да је привредна организација дужна у вршењу свих радњи на које је овлашћена у погледу коришћења средстава и распореда чистог прихода, поступати са пажњом доброг привредника. Сматраће се да је предузеће тако поступило ако се придржава прописа и смерница друштвених планова и има у виду друштвене интересе, и ако средства користи и чист приход распоређује по начелима економичности. Друштвени надзор у погледу поступања предузећа са пажњом доброг привредника при коришћењу средстава и распореду чистог прихода врши нарочито општинско и средско веће произвођача (чл. 4—7).

Као што се види, уводе се нови појмови. Поред већ познатог стандарда „добар привредник“ уводи се стандард „друштвени интерес“ и „економичност“. Питање је сада има ли директор право обуставити закључке органа управљања ако он сматра да су ти закључци противни начелима пословања доброг привредника, односно начелима економичности и рационалног пословања. Поготово, има ли он то право с обзиром на дикцију уредбе да ће друштвени надзор вршити „нарочито“ општинско и средско веће произвођача. Додуше, говори се о друштвеном надзору, а то не значи да тај надзор има само комуна.

У првом реду морамо утврдити да се ове одредбе односе само на коришћење средстава и на распоред чистог прихода предузећа и да би било тешко екстензивно их тумачити. Ово тим више што се те одредбе налазе у специјалним прописима.

Но овим одредбама, ма и у ограниченом обиму, поред јасне индикације која је досад постојала, уводи се нова, знатно еластичнија. Питање надасве деликатно. Док се ово питање начелно не реши у прописима о привредним организацијама, не би се могло говорити о ширем приступању оваквом праву директора, јер о томе што је економично и рационално може изазвати врло различита схватања. Због тога би се можда могло рећи да директор има таква права на основу специјалних прописа, али са потребном мером да не би сувише далеко задирао у закључке органа управљања. Минимум директорових права у овом правцу могао би се односити на несавесно пословање, па га постепено ширити до одређене мере. Исто тако оваква одредба у погледу надзора народног одбора не би имала за

последицу улажење народног одбора у текуће пословање предузећа.

3. — Већ смо раније изнели да у међусобним односима радничког савета, управног одбора и директора није реч о инстанционом односу. Ипак се раднички савет мора сматрати највишим органом предузећа јер њему одговарају и управни одбор и директор. Раднички савет нема додуше право да укида закључке управног одбора, ако на то није изричито овлашћен. Исто тако, раднички савет не може укидати одлуке директора, али из одговорности управног одбора и директора радничком савету произилази да је раднички савет у праву да тражи и оцењује акта управног одбора и директора. Та ће оцена претежно бити глобална, али не искључује и појединачну кад је реч о изузетно важном питању.

У погледу директора не могу се наћи једнообразна правила о начину вођења предузећа. У великом предузећу он руководи читавим предузећем уз помоћ руководиоца појединих сектора. У мањим предузећима он ће многе послове обављати непосредно. У истом смислу Врховни привредни суд заузео је у једном случају становиште да при казненој одговорности директора предузећа треба узети у обзир обим послова у предузећу, начин организације рада који је директор спровео ради обезбеђења правилног и благовременог тока послова и организацију надзора. Тек тада треба проценити да ли постоји субјективна одговорност директора за неко дело. Због тога је Врховни привредни суд сматрао да је неки пут немогућно да директор лично спроводи све прописе и лично проверава сваки детаљ (*Збирка судских одлука*, III/1 из 1958, бр. 229).

Др. Александар Голдштајн

ЕВЕНТУАЛНО СУБЈЕКТИВНО СПАЈАЊЕ ТУЖБЕНИХ ЗАХТЕВА

Наш нови закон о парничном поступку садржи у чл. 185 одредбу по којој тужилац може једном тужбом да обухвати два тужена, те да тужбени захтев буде према другом усвојен за случај да не буде усвојен према првом. На исти начин може тужбом бити обухваћено и више тужених. Овом одредбом уведен је у наш правни живот нови вид спајања тужбених захтева у субјективном смислу. Могућност оваквог спајања није предвиђао ни наш предратни закон о парничном поступку, нити је изрично предвиђају други средњоевропски процесни закони. То је вероватно разлог због кога се у средњоевропским системским приказима и коментарима овакво спајање уопште не помиње, или се писци, бар по правилу, ограничавају на то да изнесу да оно

није допуштено (1). Према томе, за оне наше правнике који показују теориски интерес за процесно право, ова установа има привлачност новог. Али, и пракса има интереса за тачно разумевање оваквог спајања, јер ће оно бити све чешћа појава у нашем правном животу. Зато ова установа заслужује да јој се посвети пажња.

1. — Пре свега се може поставити питање којим се разлозима руководи наш законодавац уносећи ову установу у наш нови закон о парничном поступку. Мислимо да је за усвајање ове врсте спајања тужбених захтева говорила, прво, тежња да се смањи процесни ризик тужиоца од недостатка стварне легитимације туженог. Тужилац, и поред савесног настојања да се обавести о чињеницама, не може увек да изведе сигуран закључак о томе против кога треба да управи свој захтев. Он, на пример, није сигуран да ли је штету причинио А или Б, да ли је тужени закључио уговор у своје име или као заступник, итд. Али, стварна легитимација није увек само ствар чињеничног стања. Питање да ли је тужени пасивно легитимисан може бити чисто правно. Тако, на пример, питање да ли изјаве, чија је садржина несумњива, дају у свом правном резултату споразум о преузимању дуга. Од тога да ли се противправна радња једног јавног службеника има узети као радња предузета у вези са вршењем службене зависи да ли је за штету одговорна држава или службеник (чл. 122 закона о јавним службеницима). У нашем праву, прелаз обавеза са једног правног лица на друго може бити ствар тумачења прописа којим се такав прелаз предвиђа, или ствар тумачења правног акта којим се тај прелаз конституише (на пример, прелаз обавеза са матичног предузећа на погон који се издваја). У таквим случајевима тужилац може још мање да буде сигуран у пасивну легитимацију, поготово ако по правном питању које се у парници поставља још нема устаљене праксе. Ово су све случајеви у којима према обојици тужених долази у обзир исто право тужиоца. Могући су, међутим, и случајеви у којима од једне спорне чињенице или правног схватања зависи да ли тужиоцу припада једно право према једном лицу или друго према другом. Овде више није реч о

(1) Тако Goldschmidt сматра евентуално субјективно спајање тужби по немачком праву за недопустиво (Prozess als Rechtslage, с. 483 и сл.), а Stein-Jonas-Schönke за искључено (Kommentar zur Zivilprozessordnung, претходне напомене уз чл. 59); исто и Wolff (Bürgerliches Recht und Prozessrecht in Wechselwirkung 1952, с. 62); Lent се ограничава на то да изрази сумњу у допуштено таквог спајања (Zivilprozessrecht, 7 Aufl., с. 230). Супротно томе овакво спајање тужби сматрају за допуштено по немачком праву: Hellwig који га у виду примера узима као посебан случај евентуалног објективног спајања (System des deutschen Zivilprozessrecht, 6 Aufl., с. 328) и Rosenberg који се, на супрот пракси и науци, изјашњава за допуштено евентуалног обухватања другог тужиоца или другог туженог (Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrechts, 6 Aufl., с. 269). Евентуално субјективно спајање тужбених захтева сматра се за допуштено у швајцарском праву (Guldener: Das schweizerische Zivilprozessrecht, I, с. 227). У енглеском праву је изрично предвиђена као могућна алтернативна тужба, тако да захтев буде усвојен према оном према коме се покаже као основан. Алтернативну тужбу је увео Judicature Act од 1873 (изнова кодифициран у Supreme Court of Judicature Act од 1925), и процесна правила (Rules of the Supreme Court 1883, нов текст 1896) донесена на основу њега (подаци код Н. Meilicke: Eventuelle subjektive Klagenhäufung im englischen Zivilprozess, „Juristische Wochenschrift“, 1935, с. 762). Иста таква тужба допуштена је и у процесном праву САД (види W. W. Blume: American Civil Procedure, 1955, с. 337—339).

пасивној легитимацији, него о питању које право тужилац има. Наш законодавац је стао на оправдано становиште да је правично омогућити тужиоцу да једном тужбом, на изложени начин, обухвати све оне који долазе у обзир да буду пасивни субјекти у спорном односу. Без овакве могућности тужилац долази у ситуацију да покреће другу парницу, ако у првој његов захтев буде одбијен због тога што му према туженом право не припада (2). Добра страна евентуалног спајања огледа се и у томе што оно, као и свако друго објективно или субјективно спајање, одговара начелу процесне економије. Обухватање друготуженог истом тужбом значи уштеду у времену, труду и материјалним издацима у сваком оном случају у коме се захтев према првотуженом показао као неоснован. У таквом случају правна ствар добила је свој расплет у једном поступку уместо у два. Најзад, као и обично супарничарство, овакво спајање тужбених захтева пружа гаранتيју да неће доћи до противречних мериторних одлука према појединим туженицима, до каквих може доћи у сукцесивним парницама. Таква противречност постоји ако суд одбије захтев у обе парнице, изражавајући у првој пресуди мишљење да тужиоцу захтев припада према оном који није тужен, а у другој мишљење да му захтев припада према ономе према коме је у првој парници био одбијен. На тај начин тужилац без своје кривице губи обе парнице. Међутим, кад су оба тужена обухваћена једном тужбом на изложени начин, онда се омогућује примена истог правног става према обојици, чиме се противречност спречава.

2. — Да би се пружио одговор на питања која настају у поступку по тужби са овако спојеним захтевима, потребно је прво утврдити тачан смисао тога спајања. Речено је у почетку да тужилац предлаже осуду друготуженог само за случај да суд утврди неоснованост тужбеног захтева према првотуженом. Тужилац, дакле, не захтева од суда заштиту према обојици тужених. Он предлаже да захтев буде усвојен само према једном. Овим се овакво субјективно спајање јасно разликује од обичног супарничарства. Код овог другог тужилац истиче упоредо онолико захтева за правну заштиту колико има тужених. Он предлаже да његов тужбени захтев буде усвојен према свима туженима. Спајање је у оваквом случају кумулативно (формула $A+B$). Ово је основна разлика из које проистичу и друге. Претпоставке за супарничарство у смислу чл. 184 закона о парничном поступку су друкчије од оних под којима тужилац може једном тужбом обухватити двојицу тужених у смислу чл. 185. Интереси тужених у овом другом случају су опречни, док се у обичном супарничарству таква опречност, по правилу, не среће. У обичном супарничарству могућно је посебно одлучивање према појединим туженицима, док се

(2) У нашој пракси били су, пре ступања новог закона на снагу, чести покушаји да се овај ризик избегне тако што је тужилац обухватао оба тужена кумулативно, тј. као просте супарничаре, полазећи од тога да ће према једном од њих изгубити спор. Суд је по оваквим тужбама често расправљао, прелазећи преко тога да претпоставке за обично супарничарство нису испуњене.

у случају евентуалног спајања такво одлучивање не може допустити. У првом, успех тужиочев према једном туженом не утиче на процесни положај другог. Обратно, процесни положај евентуално туженог се из основа мења ако захтев према првотуженом буде усвојен. Кад се има у виду да посебни термини силно доприносе разликовању појмова, онда би за ову врсту спајања тужбених захтева у субјективном смислу можда требало наћи неки други израз а не „супарничарство“. Ако ми тај израз ипак и овде употребљавамо, онда чинимо оно што се у животу и науци често среће: Прихватимо стару реч за нов појам, јер не можемо наћи погодну нову реч.

Према изложеном, захтеви су евентуално спојени ако је тужилац означео редослед по коме ће суд испитивати основаност захтева према појединим туженицима. Тужилац, дакле, првенствено хоће да његов захтев буде усвојен према ономе кога он ставља на прво место. Који ће од двојице тужених то бити, ствар је тужиочеве оцене оних чињеничних и правних питања, од којих зависи пасивна легитимација у том случају. Према томе, тужилац ће као првотуженог означити оног за кога сматра да је првенствено легитимисан да буде тужен. Ова оцена тужиочева подудара се са његовим интересом у случају кад је првотужени економски јачи него друготужени, те као такав пружа више гаранција за намирење тужиочевог захтева. Одређивање реда тужених има још већи значај у парници у којој тужилац истиче захтеве разне садржине, од којих један, као што ћемо видети, има карактер главног захтева, а други помоћног који за тужиоца нема исти значај као први. Но, могућно је замислити и тужбу у којој чињенични и правни наводи *prima facie* не оправдавају онај редослед тужених који је тужилац означио. То не утиче на уредност тужбе. Одређивање редоследа по коме су тужени обухваћени тужбом, ствар је тужиочеве воље. Тужилац није дужан дати у тужби посебне разлоге због којих је означио баш такав редослед, а суд није овлашћен да приликом претходног испитивања тужбе цени да ли је тај редослед правилно одређен с обзиром на чињенице на којима тужилац заснива тужбени захтев.

Али, редослед тужених значи и то да се тужбени предлог у случају спајања о коме је реч не изражава формулом А или Б (алтернативно). Шта би значило алтернативно спајање? Оно би могло да значи само то да тужилац препушта суду да овај испита основаност тужиочевог захтева увек према обојици тужених, те да захтев усвоји према ономе према коме се покаже као основан а према другом да га одбије. На први поглед рекло би се да овакво схватање спајања практично значи исто што и схватање по коме је суд дужан држати се редоследа који је тужилац у тужби означио. Видећемо, ипак, да та два схватања доводе до различитих решења процесноправних питања. Али, ако би алтернативан тужбени предлог имао напред наведени смисао, онда се — најблаже речено — поставља питање да ли је такав предлог по нашем процесном праву уопште допуштен. Јер тужбени предлог мора бити одређен како у објектив-

ном тако и у субјективном погледу. У науци се узима да је тужбени предлог неодређен у случају кад тужилац препушта суду да овај између више чинидаба, између којих није одређен редослед, утврди која тужиоцу припада (3). Ако је ово тачно, онда се мора узети да и означавање више тужених на исти начин чини тужбени предлог неодређеним. Зато тзв. алтернативно спајање није ни предвиђено нашим новим законом као могућни вид спајања (4). Према томе, тужбу којом су два тужена обухваћена алтернативном формулом треба суд, пошто од тужиоца затражи обавештења, да узме у поступак као да тужилац предлаже усвајање захтева према другом само за случај да се захтев према првом покаже као неоснован.

То би значило да формула тужбеног предлога у случају који дискутујемо није А или Б, него: 1/А, 2/Б ако не А. Зато нам се ни изрази „алтернативно спајање“ и „алтернативно тужени“ не чине оправдани. Предлог да захтев буде усвојен према друготуженом ставља тужилац само за случај да према првотуженом не буде усвојен, дакле *евентуално*. Отуда нам означавање оваквог спајања као евентуалног изгледа одговарајуће. Исто тако изгледа нам оправдано да се за означавање друготуженог употреби и израз „евентуално тужени“ (5). Могao би бити употребљен и израз „супсидијерни туженик“, односно „супсидијерни захтев“.

3. — У погледу предмета спора у случају евентуалног супарничарства, закон предвиђа две могућности: да тужбени захтев према обојици тужених буде један исти, или да предмет спора буду два тужбена захтева, од којих је један истакнут према првотуженом, а други према евентуално туженом. Разликовање између спајања у случају истог захтева и оног у случају различитих захтева према појединим супарничарима не повлачи, по нашем мишљењу, и разлику у поступку. Закон је обе могућности изрично навео, да у том погледу не би било сумње.

Објективна истоветност захтева према обојици тужених, за коју смо напред навели примере, тражи једно објашњење. Она, по општем правилу по коме се утврђује истоветност тужбеног захтева, значи да тужилац истиче према обојици право исте садржине које проистиче из истог основа. Исти основ, међутим, не значи да се чињенице на којима тужилац заснива своје право према првотуженом мо-

(3) Тако Rosenberg: нав. дело, с. 433; Lent: нав. дело, с. 229. (Ван оваквог спајања спада случај кад тужилац предлаже осуду туженог на обавезу са алтернативним чинидабама.)

(4) У закону су прописана као могућна три начина спајања тужбених захтева у субјективном погледу: 1) у случају кад постоје претпоставке за супарничарство у смислу чл. 184, 2) у случају тзв. главног мешања (чл. 186), и 3) у случају о коме расправљамо (чл. 185). Тужба двојице тужилаца, с тим да суд усвоји захтев у корист другог само за случај да се према првом покаже неоснован, није по нашем праву могућан, јер га закон не предвиђа. То је разумљиво, ако се има у виду мали практични значај који би овакво спајање имало. Супротно Culja: *Građanski parnični postupak FNRJ*, с. 391.

(5) У науци се употребљава израз „евентуално“ за означавање објективног спајања, тј. таквог у ком тужилац предлаже да према истом туженом буде усвојен захтев Б за случај да се захтев А покаже као неоснован. Тако Hellwig: нав. дело, с. 329; Goldschmidt: нав. дело, с. 109; Rosenberg: нав. дело, с. 433; Lent: нав. дело, с. 230.

рају у свему поклапати са чињеницама на којима он то право заснива према друготуженом. Напротив, као што се из наведених примера види, евентуално супарничарство налази најчешће свој разлог управо у разлици у чињеничном стању. Ипак, та разлика не утиче на објективну истоветност захтева, све док животи догађај, који тужилац ставља у основ тога захтева, остаје у битности, као целина, један исти.

У другом случају, напротив, захтев према евентуално туженом има свој посебан основ и претставља посебно правно тврђење одређене садржине, различито од тврђења које се истиче према првотуженом. Зато и тужбени предлог према једном супарничару гласи друкчије него према другом. Али, иако је реч о два тужбена захтева, они међу собом морају, како закон каже (чл. 185, ст. 2), бити у извесној вези. Та веза не значи само да између два захтева постоји један условљавајући однос узајамног искључивања, него и да захтевом према евентуално туженом тужилац жели да оствари циљ привредно најближи циљу првостављеног захтева. Тужиочев пословни интерес управљен је првенствено на првостављени захтев, те зато овај за тужиоца има карактер главног захтева. Захтев према евентуално туженом има за тужиоца, напротив, секундаран значај. Њиме се тужилац задовољава само за случај да се првостављени захтев коначно покаже као неоснован. Другим захтевом настоји тужилац често да из једног привредног посла извуче оно што још може извући, ако не успе са главним циљем тужбе.

Као примери за различит захтев према евентуално туженом могу се навести ови случајеви: а) купац тврди да је робу купио преко агенције која је уговор закључила по налогу продавца. Продавац пориче да је такав налог издао. Купац тужи на првом месту продавца са захтевом за испоруку робе, а за случај да се покаже да агенција одиста није имала овлашћење за закључење уговора, купац тужи агенцију за накнаду штете причињене довођењем у заблуду о постојању уговора; б) купцу је испоручена роба чији квалитет не одговара уговору. Отпреми робе купцу присуствовао је службеник агенције која је као пуномоћник закључила уговор за купца. Купац отступа од уговора и тужи на првом месту продавца са предлогом да суд овога осуди на накнаду штете коју је купцу причинио непоштовањем уговора. Купац тврди да није дао овлашћење агенцији да робу преузме за њега. Међутим, за случај да суд присуство службеника агенције приликом отпреме оцени као преузимање робе, купац тужи агенцију за накнаду штете причињене преузимањем робе која не одговара уговореном квалитету; в) продавац је испоручио робу коју купац одбија да прими тврдећи да не одговара уговореном квалитету. Продавац остаје при томе да роба има уговорени квалитет и тужи у првом реду купца са захтевом за плаћање куповне цене, а евентуално свог продавца са захтевом за накнаду штете причињене испоруком робе противно уговору; г) продавац је испоручио купцу робу железницом у место упутне станице. Купац ускраћује део цене, твр-

дећи да је примио мање робе него што је то означено у фактури. Продавац предлаже на првом месту да суд купца осуди на плаћање остатка куповне цене, а ако се покаже да је железница купцу одиста предала мање робе, продавац тужи Државни осигуравајући завод са захтевом из осигурања. Наведени примери показују да се као евентуално тужени може појавити оно лице које испуњава претпоставке да у парници узме учешће као умешач. Тако у примерима под а) и б) агенција има несумњив интерес да купац победи. У тим примерима тужилац према лицу коме иначе припада улога умешача, истиче свој оштетни захтев као евентуалан у истом поступку у коме остварује главни захтев.

Кад год се чињенично стање на коме је заснован захтев према једном туженику не поклапа у свему са оним на коме је заснован захтев према другом, потребно је, било да је реч о истом било о различитим захтевима, да тужилац у тужби јасно наведе за који случај предлаже да суд његов захтев усвоји према друготуженом. Другим речима, тужилац је дужан изнети разлику у чињеничном стању која оправдава истицање захтева према друготуженом. Ова дужност тужиоца није само примена општег правила о дужности навођења чињеница на којима се заснива тужбени захтев (чл. 174, ст. 1). Навођење чињеничног стања у односу према друготуженом има значај нарочито у случају доношења пресуде због изостанка према њему. Кад је, напротив, питање стварне легитимације ствар правне оцене, тужилац није дужан дати у тужби правна схватања одлучна за то питање (чл. 174, ст. 3).

4. — Најчешће до ове врсте супарничарства долази приликом покретања парнице, али оно може бити засновано и пошто је парница почела тећи. Овакав закључак може се извести аналогично из одредбе чл. 184, ст. 2. То значи да би овакво проширење било могућно само до закључења главне расправе, и то само са пристанком евентуално туженог. Као и у другим случајевима у којима у току поступка ново лице ступа у улогу странке, тако би и у овом случају евентуално тужени морао преузети парницу у оном стању у коме се ова налази кад он у њу ступа (чл. 180, чл. 184, ст. 3). Због тога ће до накнадног заснивања евентуалног супарничарства у правном животу ретко доћи.

Текст одредбе чл. 185, ст. 2 даје изречан одговор на питање надлежности за случај кад захтев према евентуално туженом није онај исти који је истакнут према првотуженом. Суд мора бити стварно и месно надлежан по оба захтева. Притом није од значаја да ли надлежност за оба проистиче из истог правила. То, на пример, значи да се месна надлежност према првотуженом може заснивати на правилу о надлежности по месту испуњења уговора, а према друготуженом на правилу о општој месној надлежности. Иако закон не садржи изрично правило о надлежности за случај да тужилац истиче исти захтев према обојици тужених, несумњиво је да и за тај случај важи правило да суд мора бити месно надлежан за обојицу.

5. — У погледу тока поступка, примењују се на евентуално супарничарство општа правила, уколико природа овог супарничарства не налаже отступања. Таква отступања срећемо прво код литиспенденције. Литиспенденција према евентуално туженом разликује се од литиспенденције према појединим кумулативно туженим супарничарима, по томе што је условљена (6). Услов је раскидан и састоји се у правоснажном усвајању тужбеног захтева према првотуженом. Ако, дакле, суд одлучи да је захтев према првотуженом основан, парница према друготуженом престаје тећи са наступањем правоснажности те одлуке. Из природе евентуалног супарничарства проистиче, по нашем мишљењу, да парница према евентуално туженом, иако му је тужба достављена, не може почети тећи пре него што је почела тећи према првотуженом. Практични значај оваквог става огледа се у томе што достављање тужбе друготуженом пре достављања првотуженом не спречава тужиоца да према обојици предузме парничне радње које се могу предузети пре почетка тока парнице (преиначење тужбе, промена надлежности). — Постојање процесних претпоставки испитује суд, као и у обичном супарничарству, за сваког супарничара посебно. — Поднесци једног супарничара достављају се другом само ако имају значаја за процесни положај овог другог.

Тужилац може повући тужбу или се одрећи тужбеног захтева према једном од супарничара под истим претпоставкама и са истим дејством као и у кумулативном супарничарству.

Расправљање је заједничко. Зато ће суд, ако буде сматрао одговор на тужбу за потребан, наложити обојици тужених да га поднесу. То ипак не искључује могућност да суд одвоји расправљање, кад је реч о чињеницама које нису заједничке за оба супарничара. Али, ова могућност нема велики практични значај, јер одвојено расправљање не може довести до делимичне пресуде ако се узме да је одвојено одлучивање недопустиво.

Пре него што суд приступи мериторном одлучивању, правна ствар мора бити потпуно расправљена са обојицом, осим у случају пресуде због изостанка или пресуде на основу признања према првотуженом. Недопустивост одвојеног одлучивања налаже да суд, у случају одбацивања тужбе према једном, застане са поступком према другом, док решење о одбацивању тужбе не постане правоснажно.

Прекид поступка услед догађаја који се тиче личности једног од тужених повлачи за собом прекид и према другом, осим ако је прекид наступио пошто је суд већ одредио одвојено расправљање. Друкчије стоји ствар са мировањем, јер је ово застој који наступа вољом странке. Мировање само према једном туженом значило би да би други имао да чека док се то мировање не оконча, да би се наставила расправа. Не може се допустити да један тужени својом

(6) Условљена је, дакле, литиспенденција према евентуално туженом, а не сама тужба према њему. Исто тако и у случају евентуалног спајања два захтева према једном туженом (Rosenberg: нав. дело, с. 269; Goldschmidt: нав. дело, с. 481).

вољом доводи другог без његовог пристанка у такву ситуацију. Зато је мировање поступка могућно само ако оба тужена дају сагласне изјаве о томе.

6. — Речено је већ да је супротност интереса оно што карактерише ову врсту супарничарства. Друготужени има интереса да тужбени захтев буде усвојен према првотуженом. Зато ће се он најчешће бранити на онај начин на који тужилац образлаже свој захтев према првотуженом. Супротно томе, првотужени ће обично тврдити да је чињенично стање, или тачно правно схватање, оно које тужбени захтев чини основаним према друготуженом. Редовно, дакле, одбране тужених биће противречне. Тако, на пример, првотужени ће тврдити да је дошло до споразума да његов дуг пређе на друготуженог, док ће друготужени, напротив, тврдити да такав споразум није постигнут, те да је пасивно легитимисан првотужени. У погледу једне овакве чињенице супарничари не могу један другом бити сведоци, јер је ова заједничка за обојицу. Али, до противречне одбране не мора увек доћи. Првотужени може да се брани чињеницом која се тиче само захтева према њему. Тако он у наведеном примеру може да истакне приговор да је потраживање намирио. Слично томе, могао би у том примеру друготужени да призна чињеницу да је дуг на њега прешао али да истакне приговор застарелости. Поводом тога приговора могао би бити споран датум прелаза дуга. Пошто је у овом случају реч о чињеници која је од значаја за основаност тужбеног захтева само према једном од тужених, то би други могао бити о таквој чињеници саслушан као сведок.

7. — Посебна природа евентуалног спајања огледа се и у поступку мериторног одлучивања. Овде се опет морамо да потсетимо на смисао ове врсте спајања: тужилац предлаже да захтев према друготуженом буде усвојен само за случај да не буде усвојен према првотуженом. То значи да до одлуке према друготуженом може доћи само преко одлуке према првотуженом, и то такве која је за тужиоца неповољна. Другим речима, суд може одлучивати према друготуженом само ако је пре тога нашао да је тужбени захтев према првотуженом неоснован, или да према овоме недостаје нека процесна претпоставка те је одбацио тужбу (7). Према томе, строго процесно посматрано, предмет већања и гласања је увек прво захтев према првотуженом (8). Ако захтев према првотуженом буде усвојен, суд не доноси мериторну одлуку према друготуженом, јер према овоме тужилац за такав случај никакву правну заштиту не тражи. У овом случају, дакле, суд неће после усвајања тужбеног захтева према првотуженом изрећи одбијање тужбеног захтева према евентуално ту-

(7) Могућно је замислити и случај да ће захтев бити усвојен према обојици, али не у целини него према сваком једним делом. Тако, на пример, у случају кад је потраживање делимично прешло на друготуженог, или кад је за штету делимично одговоран и друготужени. Овакав исход уствари одговара тужиоцевом предлогу да захтев буде усвојен према друготуженом уколико не буде усвојен према првотуженом.

(8) Ако би спајање било алтернативно, ред којим би се већало и гласало одређивао би суд (чл. 120, ст. 1 и чл. 121, ст. 2).

женом (9). Са усвајањем тужбеног захтева према првотуженом, парница према друготуженом престаје тећи. Пресуда којом се тужбени захтев усваја према првотуженом је, дакле, увек једна потпуна пресуда. Упркос формалној логици, овакав став се може лакше разумети кад се замисли да је тужилац покренуо парницу само према једном и да је у тој парници победио. Ако је разумљиво да тужилац после оваквог исхода те парнице не захтева правну заштиту према другом, онда то мора бити разумљиво и у случају кад је тужио обојицу, с тим да је други обухваћен евентуално.

Изложеном схватању можда ће се упутити замерка да у случају усвајања тужбеног захтева према првотуженом парница према друготуженом престаје тећи независно од његове воље, и то без одлуке којом се утврђује да је захтев према њему неоснован (10). На ово се може одговорити да оваквим окончањем поступка евентуално тужени није оштећен. За одлуку којом би се правоснажно утврдило да је захтев према њему неоснован, он нема практични интерес. Тешко је претпоставити да би тужилац после усвајања захтева према првотуженом покренуо нов спор против другог супарничара са захтевом који је према њему био евентуално истакнут у протеклом спору, као што је то тешко претпоставити и у случају кад први спор није био супарничарски него је тужба било ограничена на једног (11). Оно што друготуженог првенствено интересује у случају кад тужбени захтев буде према првотуженом усвојен, то је накнада парничних трошкова. Несумњиво је да му ти трошкови припадају, по аналогiji са правом на накнаду трошкова у случају повлачења тужбе (чл. 147).

Према томе, кад се захтев према првотуженом покаже као основан, суд, по нашем мишљењу, треба да донесе: 1) пресуду којом се тај захтев усваја, и 2) решење којим се констатује да парница према друготуженом престаје тећи са наступањем правоснажности те пресуде.

С обзиром на изложено, делимична пресуда могла би доћи у обзир само у случају кад би расправа према првотуженом сазрела за одлучивање и суд нашао да је захтев према њему неоснован. Али, као што смо напред рекли, доношење делимичне пресуде у поступку са овако спојеним захтевима је недопустиво, јер доношење такве пресуде значи раздвајање поступка према појединим супарничарима.

(9) Тако Rosenberg: нав. дело, с. 271. Супротно Чуља: нав. дело, с. 392.

(10) Престанак литиспенденције према друготуженом без његове воље је по једном мишљењу разлог због кога је оласво спајање неприхватљиво у немачком праву. Иако би тужиоцевом интересу несумњиво одговарало да на евентуалан начин обухвати тужбом обојицу, од онога коме би била намењена улога друготуженог не може се захтевати да се у такву парницу упусти (Goldschmidt: нав. дело, с. 484).

(11) Али, ако би до таквог спора и дошло, тужени не би био беспомоћан. Он се, истина, не би могао бранити приговором правоснажно пресуђене ствари (јер странке нису исте!), али би се могао бранити тиме да је захтев према њему неоснован самим тим што је према другом супарничару у протеклом спору захтев утврђен као основан. Реч би била, дакле, о приговору који је сличан ономе да је питање условљавајућег односа као претходно питање правоснажно решено на одређени начин.

Самим тим могу према појединим од њих бити донесене противречне мериторне одлуке. Такве одлуке, међутим, не могу се допустити. Јер, иако тужени нису јединствени супарничари (чл. 189), њихово обухватање једном тужбом налаже да се питање основаности тужбеног захтева реши применом истог правног става, дакле на јединствен начин, према обојици. Супротно схватање, тј. такво по коме противречне пресуде у поступку по овако спојеним захтевима не треба искључивати, у многоме би умањило практичну вредност ове уставне.

Правило да суд не може према друготуженом одлучивати док није одлучио да је захтев према првотуженом неоснован важи и у оним случајевима у којима је у току расправе захтев према друготуженом сазрео за одлучивање. Тако, на пример, ако су према друготуженом испуњене претпоставке за пресуду због изостанка, не може се ова изрећи све док суд не одлучи да је захтев према првотуженом неоснован (12). Са стављањем предлога да суд према друготуженом донесе пресуду због изостанка расправљање је са друготуженим закључено, тако да овај не може у даљем току расправе оспорити чињенице које суд због његовог изостанка има узети као признате. У том погледу положај евентуално туженог није бољи од положаја кумулативно туженог супарничара. Суд ће застати са доношењем пресуде према друготуженом и у случају кад је овај признао тужбени захтев. Ако је, пак, изостао или признао тужбени захтев само првотужени, донеће се према њему одмах пресуда због изостанка или пресуда на основу признања и решење о престанку литиспенденција према евентуално туженом (13). Исти је поступак и у случају кад оба тужена изостану, или оба признају тужбени захтев. Овај случај управо показује да оба тужена нису обухваћена једном тужбом алтернативно (А или Б). Јер кад би било тако, према коме би суд донео пресуду због изостанка или пресуду на основу признања, ако су претпоставке за такву пресуду испуњене према обојици? Тужилац не би више могао остати код формуле А или Б просто зато што се суду не може препустити да он у оваквом случају бира према коме ће усвојити тужбени захтев. Не би остало, дакле, ништа друго него да тужилац означи онога од двојице тужених према коме жели да захтев буде усвојен. Али, ако је тако, онда то значи да ту-

(12) Мислимо да тужилац не би у оваквом случају могао издејствовати контумациону пресуду тиме што би на истом рочишту претходно повукао тужбу према првотуженом. Јер друготужени полази од тога да ће на рочишту имати положај евентуално туженог, као што га има по тужби. Мислимо да ако у одсуству друготуженог дође до повлачења тужбе према првотуженом, треба одложити рочиште и друготуженом упутити препис одговарајућег дела записника, по аналогiji са одредбом о преиначењу тужбе у одсуству туженог (чл. 178, ст. 7).

(13) Али не и у случају кад суд сматра да се оваква пресуда не може донети у самом заседању, него да је због неког процесноправног или материјалноправног питања потребно већати и гласати у тајности (чл. 119, ст. 2 и 3). Јер, резултат већања и гласања може бити тај да се тужбени захтев према првотуженом одбија (в. чл. 320, ст. 2, и чл. 321, ст. 4), а то је онда делимична пресуда према њему.

жилац већ у време покретања парнице треба да означи редослед тужених.

8. — Опасност од противречних пресуда говори у прилог напуштања начела самосталности појединих супарничара приликом одлучивања у поступку по правним лековима. Таква противречност могла би се појавити нарочито у случају кад се само друготужени жали против пресуде којом је захтев према њему усвојен а према првотуженом одбијен (14). Виши суд може усвојити ову жалбу из разлога што тужиоцу припада право према првотуженом а не према друготуженом. Међутим, ако би се остало при самосталности појединих супарничара, пресуда нижег суда се не би могла изменити у оном делу у коме се одлучује према првотуженом, јер би у том делу постала правоснажна (15). И обратно, ако би се против такве пресуде жалио само тужилац, пресуда би се могла испитивати само у делу према првотуженом, док би према друготуженом постала правоснажна. Тужилац се не би могао жалити према друготуженом јер је према овоме његов захтев усвојен. Али, шта у овом примеру значи жалити се против пресуде у погледу првотуженог а не жалити се у погледу друготуженог? На овом примеру се најбоље види колико је судска изрека према једном туженику повезана са изреком према другом. У какву правну ситуацију се долази ако виши суд поводом

(14) Несумњиво је да се против овакве пресуде може жалити и тужилац, јер његов захтев није усвојен према оном туженом кога он ставља на прво место. Он се оваквом пресудом не мора задовољити све док она не буде потврђена у последњем степену. Друго је питање да ли ће он овакву пресуду увек сматрати за неповољну по себе. (Види следећу напомену!) Супротно Цуља: нав. дело, с. 391. Види примедбу под 19.

(15) Поводом оваквог исхода спора можда ће се рећи: пошто се тужилац није жалио, он треба сам себи тај исход да припише. На ово се може одговорити да се тужилац против овакве пресуде (бар редовно!) није жалио зато што је задовољан усвајањем захтева према друготуженом. (Ово готово кад је захтев према обојици исти, а изгледи за намирење захтева према друготуженом нису слабији него према првотуженом.) Али, могућно је замислити и случај противречности који је наступио иако је тужилац са своје стране учинио оно што је потребно да до ње не дође. Узмимо да је тужилац, поред туженог, уложио жалбу и да је виши суд у погледу првотуженог пресуду потврдио, а у погледу друготуженог је укинуо и вратио на поновно расправљање о чињеници која је од значаја само за основаност захтева према њему. Друготужени на новој главној расправи пред првостепеним судом износи у своју одбрану нове чињенице (чл. 363, ст. 2), али такве које су заједничке, дакле од значаја не само за основаност захтева према њему, него и за основаност захтева према првотуженом. Резултат расправљања о тим чињеницама доводи до закључка да је захтев према друготуженом неоснован а према првотуженом основан. Првостепени суд доноси у том случају пресуду којом и према друготуженом одбија тужбени захтев. Жалба тужиоца против ове пресуде не мора имати успеха. Треба истаћи да је оваквим развојем поступка тужилац доведен у необичан положај. Док је жалбом против прве првостепене пресуде тврдио да је захтев основан према првотуженом, он — да би спасао оно што се још спасти може — у жалби против друге пресуде мора тврдити супротно! Овај пример показује да тежиште проблема није у томе да ли је до противречних пресуда дошло услед тога што се једна од странака није жалила, него у томе да ли треба допустити одвојено мериторно одлучивање према појединим супарничарима, јер је то основни разлог који може довести до таквих пресуда. Из овога примера види се и то да се противречност не би могла са сигурношћу избећи ни тако што би суд, кад се захтев покаже као неоснован према првотуженом, донео одговарајућу пресуду само према њему, а са поступком према друготуженом застао све док се поступак по тој пресуди правоснажно не оконча. Јер, друготужени би могао и после тога против пресуде, којом се захтев према њему усваја, изнети у жалби нове, заједничке чињенице.

жалбе тужиоца нађе да не дугује друготужени, него баш првотужени, те преиначи пресуду усвајајући захтев према њему.

Схватање да пресуда у оваквом случају постаје правоснажна према оном туженом према коме није нападнута засновано је на подвођењу ове врсте спајања у свему под појам обичног супарничарства. Самим тим имало би се применити начело самосталности појединих супарничара у току целог поступка, а нарочито у стадијуму правних лекова (16). Међутим, ово начело је једна категорија, која, по нашем мишљењу, не одговара установи евентуалног субјективног спајања. Као ни друге категорије позитивног права, ни ово начело није само себи циљ него има одређену функцију. Кад његова примена доводи до исхода парнице који је материјалноправно неприхватљив, оно се мора, као и свака друга категорија, напустити. Заступати супротан став, значило би просто одузимати једној установи њену правнополитичку вредност за љубав правних конструкција. Насупрот схватању да процесно право служи материјалном и да његове установе морају одговарати тој функцији, — наведени став значио би не само строго одвајање ових двеју правних грана, него и потискивање значаја материјалног права у парници и његово подређивање процесном. Према томе, поступак по правном леку мора бити обликован тако да не дође до одвојеног одлучивања о тужбеном захтеву према појединим супарничарима (17). Ово практично значи да треба узети, иако то у законском тексту није речено, да улагање правног лека од стране само једног туженика, или само тужиоца, доводи до испитивања целокупне пресуде од стране вишег суда (18).

Узмимо, прво, хипотезу да је тужбени захтев усвојен према првотуженом. Ако виши суд сматра да је примена материјалног права од стране нижег суда погрешна али да чињенично стање побијане пресуде пружа довољну подлогу за мериторно одлучивање према обојици тужених, он ће према обојици такву одлуку донети. То значи да ће виши суд побијану пресуду преиначити одбијањем захтева. Истовремено, виши суд ће укинути решење о престанку тока пар-

(16) По једном мишљењу, установа евентуалног субјективног спајања недопустива је у немачком праву управо зато што је начело самосталности појединих супарничара сметња за јединствено одлучивање према обојици, нарочито у поступку по правним лековима (Stein-Jonas-Schönke: нав. дело). Ако је наш законодавац ову установу изрично прихватио, онда то упућује на закључак да је он тиме прећутно напустио примену поменутог начела у овом случају.

(17) Ако би суд ипак одвојено одлучивао, па би дошло до противречних пресуда, мислимо да би упркос тексту чл. 381, ипак требало дозволити понављање поступка. (Тако и Џуља, који у другој пресуди види нов доказ — нав. дело, с. 392). Могућност понављања, међутим, не би смела бити разлог да се усвоји схватање о самосталности оваквих супарничара у поступку по правним лековима. Јер овај ванредни правни лек треба да служи за то да се отклоне последице које су наступиле упркос свим гаранцијама, а не за то да се отклоне последице једног лоше организованог поступка. Поступак у случају евентуалног спајања треба да буде уређен тако да не дође до потребе понављања из разлога противречних пресуда.

(18) По једном мишљењу, у случају евентуалног објективног спајања тужбених захтева жалба туженог доводи до одлучивања о оба захтева од стране вишег суда, без обзира који је од њих усвојен побијаном пресудом (Rosenberg: нав. дело, с. 435).

нице према друготуженом и према овоме мериторно одлучити (19). Ако чињенично стање не пружа довољну подлогу за мериторно одлучивање, виши суд ће нападнуту пресуду укинати и вратити нижем на поновно расправљање и одлучивање према обојици тужених. Притом није од значаја да ли су чињенице које треба утврдити заједничке, или су од значаја само за захтев према једном од тужених. Исто тако ће виши суд поступити и у случају кад утврди битну повреду одредаба парничног поступка, а потребно је правну ствар вратити нижем суду на поновно суђење. И овде ће суд одлучити подједнако према обојици без обзира да ли се повреда о којој је реч тиче само једног од тужених или обојице.

Правило о истовременом одлучивању мора бити доследно спроведено и у случају кад је побијаном пресудом захтев према првотуженом одбијен, а према евентуално туженом усвојен. Виши суд може пресуду преиначити у целости, а то значи према првотуженом захтев усвојити. У таквом случају виши суд ће истовремено донети решење да према друготуженом парница престаје тећи. Али, могућно је да суд према првотуженом пресуду потврди а према друготуженом да је преиначи. Ово ће бити ако се захтев покаже неоснован према обојици тужених. У случају укидања и враћања првостепеном суду важи оно што смо напред рекли за побијану пресуду супротне садржине (20).

Анализа коју смо покушали да дамо показује да је евентуално спајање тужбених захтева у субјективном смислу једна установа која с једне стране има сличности са обичним супарничарством. Та сличност огледа се у томе што су тужени супарничари у својој одбрани самостални. С друге стране, овакво спајање има једно заједничко обележје са јединственим супарничарством које се огледа у томе што се према појединим туженицима не може одвојено мериторно одлучивати. Ипак, битна обележја евентуалног спајања чине од њега једну посебну установу.

Др. Б. Познић

(19) Становиште које напред заступамо само привидно значи ускраћивање туженом одлуке ниже инстанце. Формално, пресуда вишег суда је у оваквом случају прва, али њоме се стварно мења правно схватање нижег суда. Јер, побијаном пресудом изражава се посредно став да је захтев према друготуженом неоснован, самим тим што је основан према првотуженом. Реч је, ипак, о оцени става ниже инстанце од стране више.

(20) Проблем противречности друкчије поставља и решава Цуља који узима да у случају кад захтев према првотуженом буде одбијен, а према друготуженом усвојен, тужилац нема права на жалбу, него ће се морати задовољити таквом пресудом јер друго није ни тражио. Да не би дошло до противречности између двеју пресуда, првостепени суд треба, кад усваја захтев према једном туженом, да га не одбија одмах према другом, него према овоме треба да одложи поступак до правоснажног окончања поступка према ономе према коме је захтев усвојен. Суд, дакле, у случају оваквог спајања одлучује увек мериторно према обојици тужених (нав. дело, с. 391).

ОСНОВИ ИНВАЛИДСКОГ ОСИГУРАЊА

I. Изградња послератног законодавства у области инвалидског осигурања прошла је кроз три фазе. Прва фаза обухвата период од доношења закона о социјалном осигурању радника, намештеника и службеника од 1946 до новог закона о социјалном осигурању од 1950 који обухвата све три гране осигурања (здравствено, инвалидско и пензиско). Закон о социјалном осигурању од 1946 имао је низ недостатака, али, и поред свега тога, претстављао је знатан корак напред у односу на социјално законодавство старе Југославије, јер је проширивао заштиту на старе и изнемогле раднике коју раније ова лица нису уживала. Да би се отклонили недостаци из закона о социјалном осигурању од 1946, донет је 1950 нови закон о социјалном осигурању радника и службеника и чланова њихових породица, тако да од ступања на снагу овог закона па све до 26 новембра 1958, када је донет закон о инвалидском осигурању (1), настаје друга фаза у развоју инвалидског осигурања у Југославији. Закон од 1950 садржи посебне и доста разрађене одредбе о инвалидском осигурању. Он обезбеђује и проширује инвалидску заштиту, гарантујући радним људима сва права из инвалидског осигурања за случај инвалидности услед повреде или болести: право на материјално обезбеђење у случају смањења способности за рад-инвалиднину, упућивање на други посао (право на одговарајуће друго запослење), оспособљавање за други посао (преквалификација) и право на инвалидску пензију у случају потпуне неспособности за рад.

Међутим, и у овом закону остала су нерешена извесна питања, нарочито у вези са обезбеђењем услова за спровођење рехабилитације и запошљавања инвалида. При томе, и то је оно што је основно, закон од 1950 није ишао на усмеравање инвалида рада на преквалификацију и запошљавање, тамо где је то објективно било могуће, већ их је, напротив, више оријентисао на коришћење инвалиднине и инвалидских пензија, мада је знатан део инвалида био способан за рад. Поред тога, систем инвалидског осигурања од 1950 није решио питање усклађености инвалидских пензија и других материјалних примања са личним дохотком односно платама, прилагођавање пензијских основа кретању плата и још других неких питања која су иначе решена у закону о пензиском осигурању од 1957 (2).

Да би се сви ти недостаци и празнине отклонили и систем инвалидског осигурања довео у склад са захтевима и потребама нашег друштвеног и привредног развитка, донет је 26 новембра 1958 посебан закон о инвалидском осигурању, који претставља значајан корак даље у изградњи инвалидског осигурања, па тиме и општег система социјалног осигурања радних људи у Југославији. Уствари,

(1) Закон о инвалидском осигурању објављен је у „Службеном листу ФНРЈ”, бр. 49/58.

(2) Ближе о томе: Експозе Моме Марковића у Савезној народној скупштини приликом доношења закона о инвалидском осигурању (Закон о инвалидском осигурању, изд. „Службеног листа ФНРЈ”, Београд, 1958, с. 6).

са овим законом којим отпочиње трећа фаза у развоју инвалидског осигурања приближава се крају ревизија нашег социјалног осигурања из 1950, која је отпочела са доношењем закона о здравственом осигурању од 1954, а настављена законом о пензиском осигурању од 1957. Потпуна ревизија биће извршена доношењем закона о спровођењу социјалног осигурања који треба да реши питање организације и функционисања службе социјалног осигурања, као и финансиски механизам овог осигурања.

Овде ће се само приказати материја како је регулише закон, и то само у основним линијама, тј. оно што је основно и битно у позитивном систему инвалидског осигурања, без детаљних анализа ове материје, која је иначе врло сложена и компликована. Тиме би се дала једна општа и оквирна слика нашег новог система инвалидског осигурања, што је и једини циљ овог приказа.

II. — 1. Појам и садржина инвалидског осигурања (чл. 1—3 закона о инвалидском осигурању). — Инвалидским осигурањем обезбеђује се радним људима: а) у случају губитка или смањења способности за рад услед инвалидности оспособљавање за рад и запошљавање према преосталој радној способности, а ако за то нема услова, материјална средства за издржавање; б) у случају телесног оштећења, стално новчано примање (без обзира да ли оштећење има или нема утицаја на радну способност); в) у случају опасности од наступања инвалидности у вези са радом на одређеном послу, оспособљавање за рад и запошљавање на другом послу.

Отуда, права која обухвата и која обезбеђује инвалидско осигурање јесу: право на оспособљавање за рад на другом послу (професионална рехабилитација) и право на материјално обезбеђење; право на запошљавање према преосталој радној способности и право на новчану накнаду; право на инвалидску пензију, као и право на додатак за помоћ и негу, ако је она потребна; право на инвалиднину. Поред тога, уживаоци права из инвалидског осигурања имају и право на здравствено осигурање и друга права установљена савезним законом.

С друге стране, права из инвалидског осигурања обезбеђују се радним људима за случај инвалидности и за случај телесног оштећења, који су проузроковани болешћу или повредом ван посла, несрећом на послу или професионалном болешћу.

Сагласно томе, инвалидско осигурање, као део општег социјалног осигурања, претставља систем права која гарантује, друштвена заједница радним људима у случајевима инвалидности, телесног оштећења или опасности од наступања инвалидности, под условима одређеним у закону. На тај начин, и садржина инвалидског осигурања одређена је оквиром осигураних случајева, као и правима која имају осигураници кад наступе ти случајеви.

2. Основне поставке (чл. 4—11 закона о инвалидским осигурању).

— Систем инвалидског осигурања заснива се на следећим основним поставкама:

— Права на основу инвалидности одређују се према стању инвалидности и преостале радне способности, годинама живота осигураника, доприносу осигураника друштву, с тим што су права на основу телесног оштећења једнака за све инвалиде истог степена телесног оштећења.

— Инвалидско осигурање заснива се на начелу узајамности осигурања и начелу самоуправљања осигураника службом и фондовима социјалног осигурања.

— Инвалидско осигурање је обавезно по самом закону за сва лица на које се односи.

— Права из инвалидског осигурања не могу застарети, нити се могу уговором мењати, наслеђивати или преносити на друго лице, али се доспела новчана примања из инвалидског осигурања, која су остала неисплаћена услед смрти уживаоца, могу наслеђивати.

— Сечена права из инвалидског осигурања могу се изгубити само у случајевима предвиђеним законом, док примања по основу инвалидског осигурања могу бити предмет извршења и обезбеђења само уколико је то одређено законом или другим савезним прописима. Исто тако, нико не може смањити или ограничити права која осигуранику припадају на основу закона.

— Инвалиди рада уживају нарочиту заштиту у погледу заснивања и престанка радног односа и услова рада, сагласно одредбама закона.

— Финансиска оредства за инвалидско осигурање, по правилу, обезбеђују се доприносом, из кога се образује фонд инвалидског осигурања у оквиру фонда социјалног осигурања. Обавеза плаћања доприноса утврђују се на основу закона.

— Инвалидско осигурање спроводе заводи за социјално осигурање, с тим да одређене послове за спровођење инвалидског осигурања врше и надлежни органи народних одбора, као и привредне и друге организације, установе и државни органи, сагласно одредбама закона.

— Остваривање права врши се у управном поступку утврђеном законом, тако да акти завода за социјално осигурање о правима из инвалидског осигурања подлеже оцени законитости од стране суда, у смислу закона о управним споровима и закона о инвалидском осигурању.

Закон о инвалидском осигурању ближе разрађује основне поставке у даљим својим одредбама. Међутим, потребно је овде истаћи једну општу карактеристику новог система инвалидског осигурања: да се права из инвалидског осигурања и инвалидска заштита радних људи не заснивају само на социјално-економским ризикима, већ на социјалистичком хуманизму и етици, као и на бризи друштвене заједнице о стању у коме се налазе инвалиди рада. То је основна идеја

од које је пошао закон при регулисању положаја и права осигураника.

3. *Круг заштићених лица (осигураници)* (чл. 12—23 закона о инвалидском осигурању). — Сви осигураници немају исти статус у погледу инвалидског осигурања, већ се разврставају у групе, с обзиром на њихово својство, функцију или рад који обављају, на врсту радних односа и трајање радног времена (стални или привремен радни однос) и још неке друге моменте. Разврставање осигураника у групе (које изричито закон не означава, мада врши поделу осигураника) има тај практичан значај што се за сваку групу осигураника одређују и случајеви инвалидности за које се они осигуравају, па према томе од тога зависе и права која ће осигураници имати из инвалидског осигурања. Овим разврставањем изражено је основно начело да се инвалидока заштита и права из инвалидског осигурања одмеравају и одређују према доприносу осигураника друштвеној заједници.

Тако, за све случајеве инвалидности (проузроковане болешћу, повредом ван посла, несрећом на послу или професионалном болешћу), тј. без обзира на њен узрок, осигурани су: лица у радном односу са пуним редовним радним временом, народни посланици који примају сталну месечну награду и одборници народних одбора на сталним дужностима који примају сталну месечну награду за свој рад, изабрана лица на сталним дужностима уз сталну плату у друштвеним организацијама, стручним удружењима и коморама или њиховим савезима, којима је то једино или главно занимање, чланови занатских задруга (произвођачких, прерађивачких и услужних), чланови рибарских задруга поморског, речног и језерског рибарства којима је привредни рад у задрузи једино или главно занимање, инвалиди рада, ратни војни инвалиди и мирнодопски војни инвалиди, који раде са скраћеним радним временом, лица која у току лечења раде са скраћеним радним временом по закону о здравственом осигурању радника и службеника, жене које због дојења и неге детета раде са скраћеним радним временом по закону о радним односима, лица која раде са радним временом краћим од редовног, ако им је сагласно важећим прописима такав рад одобрен због похађања школе или курса, лица на омладинским радним акцијама, ако је узрок инвалидности настао за време боравка на таквим акцијама.

Исто тако, за све случајеве инвалидности осигурани су и наши држављани запослени у иностранству, као и страни држављани у радном односу на територији Југославије, под условима одређеним у закону.

Сва остала лица не уживају пуну заштиту, већ су само делимично осигурани, било за случај инвалидности услед несреће на послу или професионалне болести (лица у привременом радном односу, ученици у привреди и ученици стручних школа и студенти високих стручних школа, високих школа, академија и факултета који врше обавезан практичан рад, лица на добровољној пракси и још нека друга), било само за случај инвалидности услед несреће на послу.

(лица на организованним јавним радовима од општег значаја или акцијама спасавања или одбране од елементарних непогода, лица која врше одређене јавне дужности по позиву државних органа, ратни и мирнодопски војни инвалиди за време практичног рада при професионалној рехабилитацији).

III. — 1. *Осигурани случајеви* — (чл. 24—32 закона о инвалидском осигурању). — Осигурани случајеви претстављају основе за стицање права из инвалидског осигурања. Ти случајеви који су законом осигурани јесу: инвалидност, телесно оштећење и непосредна опасност од наступања инвалидности у вези са радом на одређеном радном месту.

а) *Инвалидност* постоји кад услед болести, повреде ван посла, несреће на послу или професионалне болести наступи губитак или смањење способности за рад на свом послу који се не могу отклонити лечењем односно медицинском рехабилитацијом. Супротно ранијем систему, у коме је постојала тзв. општа инвалидност и професионална инвалидност које су се изражавале у процентима неспособности за рад све до $3/4$ смањења радне способности, у новом систему инвалидског осигурања инвалидност се одређује искључиво према томе да ли и колико она утиче на радну способност, тако да се права на инвалидску заштиту одређују према преосталој радној способности за посао на коме је осигураник радио до наступања инвалидности или према способности за рад на другом одговарајућем послу. Сагласно томе, и сви осигураници разврставају се према преосталој способности за вршење свог или другог одговарајућег посла у три категорије:

— У I категорију инвалидности разврставају се осигураници потпуно неспособни за вршење свог посла и другог одговарајућег посла, који се професионалном рехабилитацијом не могу оспособити за вршење таквог посла.

— У II категорију инвалидности разврставају се осигураници само делимично способни за вршење било свог било другог одговарајућег посла, који се професионалном рехабилитацијом не могу оспособити за рад са пуним радним временом на другом одговарајућем послу.

— У III категорију инвалидности разврставају се осигураници потпуно неспособни или само делимично способни за вршење свог посла, а способни за рад са пуним радним временом на другом одговарајућем послу, или се професионалном рехабилитацијом могу оспособити за такав рад.

Као што се види, овакво одређивање инвалидности искључује мерење радне способности у процентима, које је давало могућности да се тај процент одређује произвољно и нереално, што је доводило до тога да су за инвалиде проглашавани и они чија преостала стварна радна способност није била таква да се нису могли запошљавати и

даље, било на свом или другом одговарајућем послу. Овде је основна идеја закона о инвалидском осигурању да се инвалидска заштита у овим случајевима где је то могућно и где је то у интересу осигураника, поставља на оспособљавање инвалида рада и њиховом враћању у активан економски и друштвени живот, уз признање права на разлику између нове и раније плате, те у том циљу друштвена заједница предузима на себе пуну бригу о инвалидима рада (3).

Према томе, код утврђивања инвалидности оцењује се да ли постоји делимична радна способност инвалида за рад и услови за његово оспособљавање или постоји путсна неспособност и немогућност оспособљавања за други одговарајући посао.

б) *Телесно оштећење* је губитак, битније оштећење или неспособност појединих органа или делова тела од најмање 30%, које проузрокује ограничење покретљивости, отежава нормалну активност организма и условљава веће напоре у остваривању животних потреба, без обзира да ли оно проузрокује или не проузрокује инвалидност. Телесна оштећења разврставају се према тежини у осам степена (од 30% до 100%).

в) *Непосредна опасност од наступања инвалидности* постоји кад на одређеном радном месту услови рада, без обзира на хигијенско-техничке мере које се примењују или се могу применити при раду, утичу на здравствено стање и радну способност осигураника у таквој мери да је неопходна промена радног места у циљу отклањања наступања инвалидности (4).

2. *Услови за стицање права* — (чл. 33—50 закона о инвалидском осигурању). — Услови за стицање права из инвалидског осигурања нису исти за све случајеве инвалидности, већ се прави разлика да ли је ова наступила услед болести или повреде ван посла, или услед несреће на послу, односно професионалне болести. Поред тога, од утицаја је и чињеница да ли је реч о млађим осигураницима и осигураницима са дужиим пензиским стажом, јер ова лица имају повољније услове за стицање права на инвалидску заштиту. Тако, кад је инвалидност наступила услед болести или повреде ван посла, сва права из инвалидског осигурања стичу се, по правилу, после навршеног одређеног радног односно пензиског стажа и према годинама живота осигураника на дан наступања инвалидности.

Саслано томе, и начелу утврђеном у пензиском осигурању, као услов за стицање права из инвалидског осигурања тражи се за лица која су старија од 20 година, поред минималног пензиског стажа од 5 до 10 година (у овом распону одређен је пензиски стаж у закону према годинама старости осигураника) и одређена густина радног стажа. Такви осигураници, ако немају 30 (мушкарци), односно 25

(3) Експозе Моме Марковића, *op. cit.*, с. 7.

(4) Шта се сматра „свој посао“, „преостала способност за вршење свог посла“, односно „други одговарајући посао“ и „преостала способност за вршење другог одговарајућег посла“, — то одређује закон о инвалидском осигурању (чл. 30—31).

(жене) година стажа, морају имати у последњих пет година пре наступања инвалидности две трећине времена проведеног у радном односу, тако да се на тај начин обезбеђује да се право на инвалидску заштиту призна у првом реду лицима којима је радни однос био основни извор прихода.

Осигураник-мушкарац са 30 или више година пензиског стажа, а осигураник-жена са 25 или више година пензиског стажа стичу права, без обзира на радни стаж за последњих пет година пре наступања инвалидности. Осигураник код кога је инвалидност наступила до навршених 20 година живота, стиче права ако је на дан наступања инвалидности био у радном односу и имао укупно годину дана радног стажа.

С друге стране, осигураник који је школовањем стекао стручну спрему квалификованог радника, односно средњу стручну спрему или стручну спрему вишу од ове, стиче права ако је на дан наступања инвалидности био у радном односу и имао бар годину дана радног стажа у раздобљу од завршеног школовања до наступања инвалидности, а није прешао одређене године живота и то: 1) осигураник на радном месту за које се тражи стручна спрема квалификованог радника односно средња стручна спрема, ако није старији од 25 година; 2) осигураник на радном месту за које се тражи стручна спрема виша од стручне спреме из тачке 1, ако није старији од 30 година.

Међутим, они осигураници код којих је инвалидност наступила у вези са боравком на омладинским радним акцијама, стичу права предвиђена законом без обзира на пензиски и радни стаж, али се ово не односи на лица која на радилиштима омладинских радних акција раде одређене послове као лица у радном односу, а не као учесници радне акције (5).

Најзад, осигураник код кога је инвалидност проузрокована несрећом на послу или професионалном болешћу, стиче права предвиђена законом, без обзира на дужину пензиског односно радног стажа навршеног пре наступања инвалидности, (шта се сматра „несрећом на послу“ односно „професионалном болешћу“, закон о инвалидском осигурању детаљно одређује у чл. 44-50).

Према томе, постоји посебна заштита осигураника у случају инвалидности услед несреће на послу или професионалне болести, и то како у погледу услова за стицање права, тако и висине права. Нарочито треба подвући да иста права, као и за случај несреће на самом послу, уживају и они осигураници који су претрпели повреду на путу од стана до места рада и обратно, на путу предузетом у циљу коришћења медицинске и професионалне рехабилитације и за

(5) Одредбе чл. 38-42 закона о инвалидском осигурању регулишу услове за стицање права у случају инвалидности услед болести или повреде ван посла: осигураника југословенског држављанина који се иселио пре 6 априла 1941, па је по повратку из иностранства ступио у радни однос; осигураника-ратног војног инвалида и мирнодопског војног инвалида, осигураника код кога наступи инвалидност пре него што је испунио услове радног и пензиског стажа; време које се рачуна у пензиски и радни стаж.

време коришћења ових, на путу предузетом ради извршења службених задатака, за повреде које на путу претрпе ученици у привреди, стручних школа са практичном обуком, студенти и ученици за време вршења феријалне праксе, као и лица на добровољној пракси која не примају плату (волонтери), за повреду која је наступила на организованим јавним радовима, акцијама за спасавање или одбране од елементарних непогода и удеса, за време вршења јавних функција и грађанских дужности по позиву државних органа и на војној вежби.

Најзад, осигураник код кога наступи инвалидност услед болести може стећи право и по престанку радног односа, ако има одређени радни стаж пре наступања инвалидности, без икаквих других услова. Ако је инвалидност по престанку радног односа проузрокована услед повреде, осигураник може стећи права ако је она наступила: док је био на материјалном обезбеђењу по закону о здравственом осигурању или закону о инвалидском осигурању, док је имао право на инвалидску или непотпуну старосну пензију, док је уредно био пријављен код органа службе посредовања рада (за време привремене незапослености), а жена — ако је радни однос прекинула у циљу васпитања и неге деце.

IV. У случају инвалидности и телесног оштећења осигураници имају право на инвалидску пензију, право на инвалиднину, право на професионалну рехабилитацију са материјалним обезбеђењем и право на запослење са накнадом у вези са коришћењем овог права.

1. *Право на инвалидску пензију* (чл. 52—61 закона о инвалидском осигурању). — Право на инвалидску пензију имају осигураници који постану инвалиди рада I категорије инвалидности, а инвалиди рада II и III категорије само под условима одређеним у закону. Тако, инвалиди рада III категорије који су неспособни за вршење свог посла, а без претходне професионалне рехабилитације нису способни за вршење другог одговарајућег посла, имају право на инвалидску пензију под условом ако су старији од 45 (мушкарци), односно од 40 (жене) година, јер се овим осигураницима не обезбеђује по закону професионална рехабилитација. Или инвалиди рада II и III категорије који су способни за рад на другом одговарајућем послу без професионалне рехабилитације, имају такође право на инвалидску пензију ако су старији од 55 (мушкарци), односно 50 (жене) година, јер се овим лицима не обезбеђује по закону одговарајуће запослење на другом послу.

Иначе, при стицању права на инвалидску пензију важи принцип да осигураници који у време наступања инвалидности испуњавају услове и за инвалидску пензију и за личну (старосну) пензију по закону о пензиском осигурању, могу по свом избору остварити само право на једну пензију. Међутим, ако осигураник, који већ ужива личну пензију, испуни услове и за стицање права на инвалиднину (не и на инвалидску пензију), односно на додатак за

помоћ и негу, има право да поред личне пензије ужива и ово право. С друге стране, уживалац негује личне пензије (мушкарац преко 65, а жена преко 55 година), односно пуне личне пензије (без обзира на године живота) може по основу радног односа, у који је ступио као уживалац пензије, стећи право на инвалидску пензију само у случају инвалидности услед несреће на послу или професионалне болести, а ако је млађи од 65 година односно 55, па ступи у редован радни однос са пуним редовним радним временом, може стећи право на инвалидску пензију, за све случајеве инвалидности (без обзира на узрок).

Најзад, ако уживалац личне пензије или породичне пензије стекне право на инвалидску пензију, односно ако се деси обрнут случај, може по свом избору уживати само једну од тих пензија.

2. *Одређивање висине инвалидске пензије* (чл. 62—81 закона о инвалидском осигурању). — Инвалидска пензија у случају инвалидности услед болести или повреде ван посла одређује се од пензиског основа у одређеном проценту и зависно од дужине пензиског стажа и година старости осигураника, а у случају инвалидности услед несреће на послу или професионалне болести у пуном износу пензиског основа.

Отуда, при одређивању висине инвалидске пензије дошло је до изражаја начело да радник који је интензивније радио до наступања инвалидности и дао друштвеној заједници већи радни допринос, мора да има и већу инвалидску заштиту од онога радника који је мање радио.

С обзиром да су године живота један од важних елемената код одређивања висине инвалидске пензије (услед болести или повреде ван посла), то се и осигураници разврставају у три основне групе према старости у моменту наступања инвалидности. Прва група обухвата осигуранике, и то мушкарце млађе од 55 година а жене млађе од 50 година (то су осигураници који још нису достигли границу старости за стицање права на старосну пензију). Почетни процент за одређивање висине пензије ових осигураника износи 50%, 45% или 40% од пензиског основа за пензиски стаж до 10 година и за сваку даљу годину стажа додаје се још одређени процент (од 2% односно за жене — 4%). Који ће почетни процент имати осигураник (50% или 45% или 40%), то зависи од тога колики је имао укупан пензиски стаж у раздобљу од 20 година живота до наступања инвалидности. Међутим, осигуранику, код кога је инвалидност наступила до навршене 20 године живота, инвалидска пензија у сваком случају одређује се у висини 50% од пензиског основа, без обзира на године пензиског стажа.

Но, важно је овде подвући да је процент за одређивање инвалидске пензије осигураника који су постали инвалиди пре 55 односно 50 (жене) година живота увек виши него код старосне пензије,

како би се тиме пружила пунија заштита осигураницима код којих је инвалидност наступила у млађим годинама живота, услед које (инвалидности) нису били у стању да испуне услове за старосну пензију.

Друга група обухвата осигуранике — мушкарце између 55 и 65 година и жене између 50 и 55 година. Ови осигураници већ имају могућност да у свом радном веку испуне услове за пуну старосну пензију. Због тога, за ове осигуранике проценти од пензиског основа почињу од 40%, тако да са 10 година стажа имају 40% и постепено се приближавају процентима старосне пензије, а после 20 година стажа изједначају се са тим процентима. Наиме, осигуранику — мушкарцу инвалидска пензија одређује се тако што за 10 година пензиског стажа припада 40% од пензиског основа и за сваку даљу годину стажа 1% до 15 година стажа, 2% од 16 до 20 година стажа, 3% од 21 до 35 година стажа, док осигуранику-жени за 10 година пензиског стажа — 40%, и за сваку даљу годину стажа повећава се 1% до 15 година стажа, 3% од 16 до 20 година стажа и 4% од 21 до 30 година стажа.

И трећу групу претстављају осигураници-мушкарци старији од 65 година односно жене старије од 55 година, тј. осигураници који су већ прешли максималну границу старости за стицање непуне старосне пензије. Овим осигураницима за пензиски стаж до 15 година припада 40% од пензиског основа и за сваку даљу годину стажа повећава се за 3% (мушкарцу) односно 4% (жени) од пензиског основа. Према томе, ови осигураници имају исте проценте за одређивање инвалидске пензије као и осигураници којима се одређује старосна пензија, за исти пензиски стаж.

Из овога излази да је при стицању инвалидске пензије у случају инвалидности услед болести или несреће ван посла, потребан одређен пензиски и радни стаж. Међутим, при стицању ове пензије услед несреће на послу или професионалне болести, инвалидска пензија одређује се у висини 100% од пензиског основа, без обзира на дужину навршеног радног и пензиског стажа. То је пуна инвалидска пензија, за разлику од непуне инвалидске пензије која се одмерава у проценту од пензиског основа (као што је напред изложено). С друге стране, инвалидска пензија (пуна или непuna) може бити у пуном износу или смањеном износу, што зависи, по правилу, од категорије инвалидности и година живота инвалида рада. Тако, инвалидска пензија у смањеном износу припада у висини од 75% од пензије у пуном износу, односно у висини од 75% од пензиског основа (за случај инвалидности услед несреће на послу или професионалне болести): инвалидима рада II и III категорије инвалидности који су млађи од 65 (мушкарци) односно 55 (жене) година. Ово смањење износа пензије правда се тиме што су сви ови инвалиди рада способни још за рад, било са пуним или скраћеним радним временом, па у случају да се запосле, време проведено у том запослењу

признаје се у радни стаж за повећање инвалидске пензије и за одређивање нове висине пензије у случају да се њихово инвалидско стање погорша или да наступи нов случај инвалидности. Поред тога, то им се време признаје и за старосну пензију.

Поред права на инвалидску пензију, инвалиди рада I категорије инвалидности (као и осигураници који су ступили или се налазе у радном односу као слепи) имају право и на додатак за помоћ и негу под одређеним условима у закону, док они инвалиди рада који имају инвалидску пензију у мањем износу, тј. испод минимума (6.500, 6.650 односно 7.000) имају право и на заштитни додатак, ако у погледу имовиноског стања испуњавају прописане услове. (чл. 82—86 закона о инвалидском осигурању).

3. Инвалиднина (чл. 88—93 закона о инвалидском осигурању).

— Један од недостатака ранијег система инвалидске заштите био је и тај што се телесно оштећење узимало у обзир при одређивању права из инвалидског осигурања, тј. било је укључено при процени и одмеравању степена губитка односно смањења радне способности, тако да се увек везивало за радну способност осигураника, мада практично није морало или није имало утицаја на ову. Нови систем инвалидског осигурања полази од друге поставке. Инвалиднина се, истина, и даље задржава као једно од права из инвалидске заштите, али се њој сада даје други смер и вид. Она постаје посебан вид заштите и одваја се од инвалидности. Отуда, право на инвалиднину имају само осигураници код којих наступи телесно оштећење, без обзира да ли то оштећење проузрокује инвалидност, као и независно од тога да ли стичу и користе и неко друго право по закону о инвалидском осигурању. Одвајањем инвалиднине као накнаде искључиво само за телесно оштећење, постиже се то што се тиме омогућава, с једне стране, да се објективни утицај сваког телесног оштећења на радну способност у потпуности узме у обзир при одређивању права због губитка или смањења радне способности, а с друге стране, да се за телесно оштећење, које утиче на опште животне могућности осигураника, пружи осигуранику одговарајућа посебна накнада-инвалиднина, чиме се системом социјалног осигурања обезбеђује и телесни интегритет осигураника.

С обзиром на овакав карактер накнаде за телесно оштећење, инвалиднина може да претставља самостално и једино право за осигураника, или да иде уз поједина друга права из инвалидског осигурања, а његова самосталност огледа се и у томе што је оно независно и од права на старосну или породичну пензију, тако да га инвалид рада задржава и у случајевима стицања ових права. Иначе, висина инвалиднине (од 40% за први степен оштећења па до 12% — за осми степен од просечног пензиског основа XX осигураничког разреда) зависи једино од степена телесног оштећења и једнака је за све осигуранике са истим степеном оштећења, без обзира на висину плате, личног дохотка, дужину радног стажа и дру-

ге елементе који редовно утичу на висину осталих материјалних примања. Важно је још истаћи да инвалиднина, с обзиром да јој је циљ обезбеђење за тешкоће које инвалид има у животу, није материјално обезбеђење инвалида, пошто се ово обезбеђење постиже инвалидском пензијом и додацима уз пензију.

4. *Право на професионалну рехабилитацију и материјално обезбеђење* (чл. 94—110 закона о инвалидском осигурању). — Професионална рехабилитација, као мера стручног оспособљавања инвалида рада, претставља основу у систему инвалидске заштите. Наиме, основни је циљ овог система да се инвалидима рада омогући „да и поред инвалидности која их је задесила, постану понова активни чланови друштвене заједнице и да, према својим могућностима, и даље остану у процесу рада и овоју egzистенцију обезбеђују зарадом из радног односа, и да дужим радним стажом, као и сви остали осигураници, дођу у могућност да стичу право на старосну пензију“⁽⁶⁾. Свакако, да ће професионална рехабилитација доћи после спроведене медицинске рехабилитације у оквиру здравственог осигурања. Јер, правилно и свестрано спроведена медицинска рехабилитација омогућава да се највећи број инвалида поново врати на свој посао или да се упути на друг одговарајући посао и без посебног стручног оспособљавања и професионалне рехабилитације. Право на професионалну рехабилитацију имају осигураници код којих наступи инвалидност III категорије пре него што су навршили одређене године живота, и то — мушкарци 45, а жене 40 година, ако према стању инвалидности и преостале радне способности могу да се оспособе за рад на другом одговарајућем послу са пуним редовним радним временом прописаним за тај посао, с тим што срески завод за социјално осигурање може, ако оцени да се оспособљавање може постићи за краће време и да је целисходно с обзиром на стручност и године живота, на захтев осигураника односно инвалида рада, одобрити да се професионална рехабилитација изврши и кад се осигураник односно инвалид рада може оспособити само за рад са скраћеним радним временом. Ово одобрење може се дати ако се оспособљавање може извршити за рад са најмање половином редовног радног времена, ако инвалид рада није навршио напред одређене године живота. Такав инвалид коме је на његов захтев дозвољена рехабилитација, стиче сва права у вези са коришћењем професионалне рехабилитације, стим што не стиче односно губи право на инвалидску пензију.

Осигураник има право на оспособљавање за рад на другом одговарајућем послу за који је потребна стручна спрема која одговара категорији радног места на коме је радио непосредно пре наступања инвалидности.

Право на професионалну рехабилитацију имају и одређене категорије осигураника код којих није наступила инвалидност, ако

(6) Експозе М. Марковића, *op. cit.*, с. 19.

без професионалне рехабилитације не могу да раде на другом одговарајућем послу.

Срески завод за социјално осигурање може, на захтев осигураника који постане инвалид рада III категорије инвалидности, а који због навршених 45 односно 40 година живота не стиче право на професионалну рехабилитацију, одобрити професионалну рехабилитацију, ако према стручним квалификацијама, општем образовању, преосталој радној способности, годинама живота и здравственом стању постоји вероватноћа да се може за краће време успешно оспособити за рад на другом одговарајућем послу са пуним редовним радним временом.

Најзад, право на професионалну рехабилитацију имају и деца осигураника и уживалаца личне или инвалидске пензије, као и деца-уживаоци породичне пензије за коју се исплаћује додатак на децу, ако им је рехабилитација потребна ради оспособљавања за самосталан живот и рад и ако постоји вероватноћа да се рехабилитацијом могу потпуно оспособити. Савезно извршно веће одређује ближе својим прописима начин спровођења професионалне рехабилитације деце, као и права која припадају у вези са коришћењем права на рехабилитацију.

Међутим, инвалиди рада који су стекли право на професионалну рехабилитацију, па по својој вољи коришћење тог права нису започели у року од године дана од дана одређивања права, или су започели у том року па по својој вољи прекинули коришћење професионалне рехабилитације, не могу на основу исте инвалидности или доцнијег погоршања те инвалидности поново стећи право на професионалну рехабилитацију и право на материјално обезбеђење у вези са коришћењем права на рехабилитацију.

Професионална рехабилитација врши се практичним радом на одговарајућим радним местима у привредним и другим организацијама и установама, у посебним организованим радионицама за стручно оспособљавање инвалида рада (заштитне радионице), изучавањем одређеног занимања у посебним установама за рехабилитацију, школовањем у одговарајућим школама или на курсевима и стицањем стручне спреме путем установа за образовање одраслих.

Инвалиди рада који су стекли право на професионалну рехабилитацију имају право на материјално обезбеђење од дана стицања права на рехабилитацију до дана упућивања на рехабилитацију, као и за време вршења рехабилитације на коју су упућени. Ово право имају и осигураници код којих није наступила инвалидност али постоји опасност од наступања инвалидности. Сва ова лица имају право на материјално обезбеђење и за време прилагођавања на рад по завршеној професионалној рехабилитацији, кад им је оно одређено.

Материјално обезбеђење припада у висини од 90% од основе од кога се одређује накнада уместо плате по закону о здравстве-

ном осигурању радника и службеника, односно у висини пензиског основа од кога се одређује инвалидска пензија, а кад се професионална рехабилитација врши у посебној установи у којој инвалид има бесплатан смештај и исхрану, материјално обезбеђење за време рехабилитације припада осигуранику који нема породицу на издржавању — у висини од 50%, а ако има породицу на издржавању — у висини пуног износа материјалног обезбеђења.

Инвалиду рада I категорије инвалидности ако ступи у сталан радни однос и ради са пуним радним временом или најмање са половином редовног радног времена, не исплаћује се инвалидска пензија нити додатак за помоћ и негу за све време док траје такво запослење (јер су таквим запослењем доказали да су потпуно способни за сваки посао), док инвалиду рада II и III категорије инвалидности ако ступи у сталан радни однос и ради са пуним радним временом или најмање са половином редовног радног времена, исплаћује се за све време док траје такво запослење: 1) 50% од износа инвалидске пензије ако му је пензија одређена у пуном износу; 2) две трећине од износа инвалидске пензије, ако му је пензија одређена у смањеном износу. Све ово важи и кад уживалац инвалидске пензије, који је то право стекао као осигураник, почне да врши самосталну професионалну делатност или било коју самосталну делатност, осим уметничке делатности. Вршење самосталне делатности сматра се у овом случају запослењем са пуним радним временом.

5. *Право на запослење и накнаде* (чл. 111—134 закона о инвалидском осигурању). — Право на запослење на одговарајућем послу имају осигураници код којих наступи инвалидност II и III категорије пре него што су навршили одређене године живота, и то мушкарци 55, а жене 50 година, с тим што инвалиди рада оспособљени за рад професионалном рехабилитацијом имају право на запослење на одговарајућем послу без обзира на године живота. Поред тога, право на запослење на одговарајућем послу имају и одређени осигураници код којих постоји опасност од наступања инвалидности, и то без обзира на године живота, ако нису испунили услове за стицање права на личну пензију по закону о пензиском осигурању.

Инвалиди рада који су стекли право на запослење на одговарајућем послу, а по својој вољи се нису пријавили ради коришћења тог права у року од године дана од дана одређивања тог права, или су одбили да прихвате обезбеђено запослење на одговарајућем послу, не могу по основу исте инвалидности или доцнијег погоршања те инвалидности поново стећи право на запослење на одговарајућем послу и право на накнаде које се стичу у вези са коришћењем права на запослење. Али, инвалидима рада који су ступили на обезбеђено запослење на одговарајућем послу, па су по својој вољи прекинули то запослење, признаће се по основу исте инвалидности или доцнијег погоршања те инвалидности, поново право

на запослење на одговарајућем послу и право на накнаде у вези са коришћењем права на запослење, ако после прекида обезбеђеног запослења наврше радни страж прописан за стицање права из инвалидског осигурања, уколико нису навршили 55 односно 50 година живота.

Инвалидима рада који су професионалном рехабилитацијом оспособљени за рад на другом одговарајућем послу, обезбеђује се запослење на пословима односно радним местима за која се тражи стручна спрема коју су они стекли професионалном рехабилитацијом.

Запошљавање инвалида рада и осигураника који према стању инвалидности и преостале радне способности и према општем здравственом стању могу да раде под истим условима као и остали радници, врши се у привредним и друштвеним организацијама, установама и државним органима. Ако је то потребно, средства за рад на односним радним местима подешавају се према посебним попребама и могућностима инвалида рада. Запошљавање у јавним службама врши се у складу са прописима о постављењу јавних службеника.

Запошљавање инвалида рада који према стању инвалидности и преостале радне способности и према општем здравственом стању не могу да раде под истим условима као и остали радници, врши се у заштитним радионицама. С друге стране, инвалиди којима је због степена инвалидности или телесног оштећења у већој мери отежан одлазак на рад у привредну или другу организацију односно установу у којој би према својој стручној способности могли радити одговарајући посао, могу се запошљавати и тако да за рачун организације односно установе раде одговарајући посао код своје куће, кад је то могуће с обзиром на организацију посла.

Инвалидима рада који, користећи право на запослење, ступе у радни однос и раде са радним временом које одговара њиховој преосталој радној способности, рачуна се време проведено у таквом запослењу као време проведено у радном односу са пуним редовним радним временом за стицање права по закону о инвалидском осигурању, за стицање права по закону о пензиском осигурању, као и за стицање права из радног односа.

Лицима која имају право на запослење на одговарајућем послу, обезбеђују се привремена накнада до ступања на одговарајући посао на који су упућени, накнада због запослења са скраћеним радним временом и накнада због мање плате на другом послу. Накнада за време рада са скраћеним радним временом или на радном месту за које је прописана мања плата, одговара разлици између раније и нове плате, а накнада до ступања на посао одмерава се од просечне тромесечне плате са сталним додацима, које је осигураник примао, и износи 50% од нове плате, односно 75% ако нема других прихода за живот.

V. 1. *Инвалидско осигурање посебних категорија осигураника.* — Закон о инвалидском осигурању доноси посебне одредбе о правима из инвалидског осигурања војних лица и службеника органа унутрашњих послова.

Све ове одредбе биле су потребне с обзиром на посебан и изузетан положај ових лица, тако да се том одредбом чине извесна нужна отступања од општих одредаба о стицању, уживању и обиму појединих права из инвалидског осигурања. Не улазећи ближе у ова отступања, довољно је истаћи овде да војни осигураници увек стичу права на инвалидску пензију кад наступи неспособност за службу у Југословенској народној армији, а она постоји код војног осигураника који због здравственог стања није способан да врши даље одговарајуће дужности у армији, без обзира да ли постоји или не инвалидност I, II или III категорије, односно без обзира на преосталу радну способност за службу изван ЈНА. Поред тога, војни осигураници могу, по свом избору, користити и право на рехабилитацију и запослење.

Најзад, потребно је навести још једну групу осигураника која ужива посебну заштиту у погледу одређивања висине инвалидске пензије, с обзиром на специфичан положај ових осигураника. То су учесници народноослободилачког рата и шпанског грађанског рата, као и ратни војни и мирнодобски војни инвалиди. Тако, осигуранику-учеснику народноослободилачког рата од 1941 и шпанског грађанског рата, коме инвалидска пензија одређена према пензиском стажу износи мање од 100% од пензиског основа, припада пензија у висини од 100% од пензиског основа, док осталим осигураницима-учесницима народноослободилачког рата (од 1942, 1943, 1944 и 1945) повећава се инвалидска пензија за одређени проценат (90%, 60%, 30% и 10%) изнад процента који им припада према пензиском стажу (случај кад је инвалидска пензија одређена према пензиском стажу мања од 100% од пензиског основа). Овако одређена пензија не може бити већа од 100% пензиског основа. На тај начин, овим су изједначени инвалидски пензионери ове групе са старосним пензионерима по закону о пензиском осигурању. Исто тако, под одређеним условима, право на инвалидску пензију у висини од 100% од пензиског основа имају и осигураници-ратни војни и мирнодобски војни инвалиди од I до VI групе који су најмање половину раздобља од 15 марта 1945 до дана када постану инвалиди рада провели у радном односу признатом у радни стаж, ако им инвалидска пензија одређена према пензиском стажу износи мање од 100% од пензиског основа, (чл. 76, 77, 135—146 закона о инвалидском осигурању).

2. *Инвалидско осигурање лица самосталних професија* (чл. 147 — 156 закона о инвалидском осигурању). — Закон о инвалидском осигурању доноси посебне одредбе и о инвалидском осигурању лица која врше самосталну професионалну делатност, односно лица других занимања која нису у радном односу. Ако инвалидско осигурање ових лица није установљено самим законом о инвалидском осигурању,

гурању, као што је случај са уметницима, онда се осигурање тих лица може установити само савезним законом или посебним уговорима. За режим овог осигурања важно је истаћи следеће:

— Инвалидско осигурање ових лица, када се установљава законом, обавезно је за све припаднике односне самосталне делатности или појединих других занимања, а ако се уговором установљава, ово је обавезно само за чланове организације са којом се уговор закључује, и то је обавезно за све чланове те организације.

— Права из инвалидског осигурања не могу се установити у већем обиму, нити под повољнијим условима него што је законом предвиђено за остале осигуранике.

— Прописима односно уговорима може се одредити да се лица самосталне професионалне делатности и других занимања која нису у радном односу, осигуравају за све или само за одређене случајеве инвалидности, као и да се инвалидским осигураницима обезбеђују сва или само поједина права предвиђена у закону о инвалидском осигурању.

Право на инвалидску пензију стечено на основу прописа односно уговора може осигураник користити тек по престанку вршења самосталне делатности, а уживаоц инвалидске пензије који почне вршити самосталну делатност престаје право на инвалидску пензију, тако да поново може стећи право на ону пензију по престанку вршења самосталне делатности, ако се утврди да инвалидност још увек постоји.

— Одредбе закона о инвалидском осигурању које говоре о стицању, остваривању и коришћењу права из инвалидског осигурања примењују се и на осигуранике посебних категорија, ако одредбама закона или прописима односно уговорима о њиховом инвалидском осигурању није изричито другачије одређено.

— Лица осигурана по прописима односно уговорима, која по престанку вршења самосталне делатности ступе у радни однос, могу по основу тог својства стећи права из инвалидског осигурања за случај инвалидности проузроковане болешћу или повредом ван посла кад наврше бар три године осигурања у том својству. Ако код овог осигураника наступи инвалидност услед болести или повреде ван посла пре него што је провео три године рада у радном односу, за одређивање инвалидске пензије узима се основ осигураничког разреда у који би он био разврстан по прописима односно уговору да је у часу наступања инвалидности био осигуран као припадник самосталне делатности коју је вршио до ступања у радни однос, и да му се време provedено у радном односу, које се признаје у радни стаж, рачуна за разврставање у осигуранички разред по односном пропису или уговору.

3. *Инвалидско осигурање уметника* (чл. 157—162 закона о инвалидском осигурању). — Правни режим инвалидског осигурања уметника, заснива се на следећим основама:

— Уметници су осигурани за све случајеве инвалидности и стичу права из инвалидског осигурања као и остали осигураници, ако за поједине случајеве законом о инвалидском осигурању није друкчије одређено.

— Уметнику, код кога из здравствених разлога наступи неспособност за даље вршење његовог уметничког позива, припада право на инвалидску пензију у пуном износу, без утврђивања категорије инвалидности. Постојање неспособности за вршење уметничког позива утврђују се по претходно прибављеном мишљењу надлежне комисије за социјално осигурање уметника.

— Уметник који је стекао право на инвалидску пензију, а у погледу година живота испуњава услове за стицање права на рехабилитацију односно на запослење, може, ради коришћења права на рехабилитацију и запослење, захтевати да се према стању инвалидности и преостале радне способности разврста у одговарајућу категорију инвалидности (II или III). Према тако утврђеној категорији инвалидности одредиће се, на његов захтев, уместо инвалидске пензије право на професионалну рехабилитацију или право на запослење на другом одговарајућем послу, са материјалним обезбеђењем односно накнадама у вези са коришћењем тих права, ако према стању преостале радне способности постоје услови за одређивање тих права.

— Право на инвалидску пензију може уметник користити не само по престанку уметничке делатности, већ и ако се поновним прегледом не утврди да више не постоји неспособност за обављање уметничког позива.

— Ако уметник уживалац инвалидске пензије, ступи у радни однос и ради са пуним редовним радним временом или најмање са половином редовног радног времена, или врши самосталну професионалну делатност, у погледу коришћења права на пензију и стицања односно одређивања права на основу радног односа, примењују се прописи који се односе на уживаоце инвалидске пензије остале осигуранике.

— Осигураницима који су испунили услове за стицање права на инвалидску пензију или су остварили право на такву пензију, а вршили су уметничку делатност, може се, ради стицања права на инвалидску пензију уметника, признати својство уметника. У том случају, ако постоји и неспособност за вршење уметничког позива, ова лица могу, по сопственом избору, остварити право на инвалидску пензију уметника уместо права на инвалидску пензију која им припада као осигураницима. Право избора имају и уметници који су остварили право на инвалидску пензију као лица-осигураници по прописима који су важили до дана ступања на снагу закона о инвалидском осигурању.

VI. Инвалидско осигурање спроводе заводи за социјално осигурање, који за ту сврху организују своју посебну службу, а одре-

ђене послове у спровођењу инвалидског осигурања врше органи управе и савети народних одбора надлежни за рад, као и други органи, установе и организације који по закону сарађују или самостално учествују у спровођењу инвалидског осигурања.

Привредне и друге организације, државни органи и установе у којима постоје могућности за професионалну рехабилитацију и запошљавање инвалида рада учествују у спровођењу инвалидског осигурања непосредним извршењем рехабилитације и запошљавањем инвалида на законом одређени начин, а у границама својих стварних могућности и у оквиру споразума са надлежним заводом за социјално осигурање.

Сагласно томе, „значајну улогу у правилном спровођењу рехабилитације и запошљавања имаће раднички савети и управни одбори у привредним организацијама, органи друштвеног управљања у установама, као и синдикалне организације радних колектива у којима ће се вршити рехабилитација и запошљавање инвалида рада” (7).

С друге стране, споразум који буде закључен између завода за социјално осигурање и привредне организације и установе, треба да утврди конкретне међусобне односе, права и обавезе уговорених страна, на основу кога се и приступа рехабилитацији и запошљавању инвалида. То значи, да ван оквира утврђених споразума, ни заводи за социјално осигурање ни други органи не могу се административно уплитати у послове привредних организација при остваривању рехабилитације и запошљавању инвалида рада (чл. 212—222 закона о инвалидском осигурању).

Др. Александар Балтић

ПРЕДМЕТ СОЦИЈАЛНОГ ПРАВА

(Прилог дискусији о одређивању једне нове посебне области права)

У напису „Савремена схватања о социјалном праву“, објављеном у *Аналима Правног факултета у Београду*, бр. 2/1958, изнели смо преглед савремених схватања о социјалном праву и дискутовали са тим схватањима. Овом приликом ћемо изнети једно ново схватање о социјалном праву, управо о његовом предмету и методу као реалним критеријумима довољним за одређивање социјалног права и према томе за одговор на питања да ли је социјално право посебна грана права.

Применом критеријума као што су социјална група, циљ заштите слабих, надлежност, негативни критеријум, и др., као што смо видели, не може да се одреди социјално право и да се издвоје његове карактеристике. Применом ових критеријума или се не обухватају у оквир социјалног права сви социјалноправни односи или

(7) Експозе М. Марковића, *op. cit.*, стр. 20 и сл.

се обухватају и други правни односи који су предмет регулisaња других грана права. То значи да применом поменутих критеријума, уствари, није могуће тачно одредити ни предмет, ни обим ни појам социјалног права. Ти критеријуми нису довољни јер не дају одговор на питање да ли је и зашто социјално право посебна грана или посебна област права.

Поставља се, дакле, питање који и какви критеријуми могу да послуже као довољни да бисмо могли проверити да ли је социјално право посебна грана права и које би биле, у случају потврдног одговора, његове правне карактеристике. Ово је у основи питање опште, теорископравне, природе: који су то, наиме, критеријуми према којима се уопште одређује да ли једно право претставља посебну грану права или не. У свом чланку „Прилог питању система социјалистичког права“ (1) проф. др. Јован Ђорђевић о постојању појединих грана права у нашем правном систему каже: „Различити сектори друштвених односа регулисани правом постоје у нашој стварности, јер су делатности и односи људи који изграђују социјализам и социјалистичку демократију у сплету конкретних објективних и субјективних услова, међународних и унутрашњих прилика, на најразличитијим сферама живота, рада, борбе, мишљења и напора наших људи, различити. Све ово показује да пракса, стварност, решава питање постојака или непостојања појединих правних грана, да за систематизацију права важи онај исти принцип који је Маркс поставио за сваку систематизацију појава: „нужно је пажљиво сагледати објекат у његовом развоју, овде се не смеју уносити произвољне поддеобе“. „Друштвени односи сачињавају садржину правних норми, а садржина појединих грана права јесте правно регулisaње појединих група друштвених односа које се по извесним својим специфичностима одвајају од других и претстављају посебан предмет правног регулisaња, основ постојања одређене гране правног система“ (2).

Једна врста тих нових, још тачно неодређених и још недовољно научно обрађених, правних односа из којих настају социјална права (права на социјалне престаџије) и који претстављају предмет регули-

(1) Др. Јован Ђорђевић: Прилог питању система социјалистичког права, „Архив за правне и друштвене науке“, бр. 1/1950, с. 7—64.

(2) О питању реалних критеријума — предмета и метода, за одређивање једног права као посебне гране права види такође: М. С. Строгович: Принципи система социјалистичког права, Известия Академии наук СССР, Отделение экономики и права, No. 2, 1946. Као критеријуме за одређивање једног права као посебне гране права и М. С. Строгович узима предмет и метод регулisaња. Аутор сматра да се питање одређивања једног права као посебне гране права „не састоји у логичкој обради позитивноправног материјала, него, у суштини, у објашњавању закономерности друштвеног живота у мери у којој се она појављује у праву и одређује га“ (с. 88—89 и 90—92). — Такође као критеријуме за одређивање једног права као посебне гране права узимају предмет и метод и следећи аутори: Агарков—Генкин: Совјетско грађанско право, Београд, 1948, Т. I. 7; др. Михаило Јездич: Међународно приватно право ФНРЈ, Београд, 1952, 5 и 16; др. Никола Стјепановић: Административно право ФНРЈ, Београд, 1954, с. 3—5; др. Андрија Гамс, Увод у Грађанско право, Београд 1956, с. 83.

сања нове посебне области права — социјалног права, јесу социјалноправни односи (3).

1. Предмет регулисања социјалног права — однос социјалне заштите; социјалноправни однос

Предмет регулисања социјалног права је посебан однос — однос социјалне заштите, који на тај начин постаје социјалноправни однос. Социјалноправне односе, као предмет регулисања, не срећемо ни у једној другој грани права, њих не регулише ни једна друга грана права, односно они не претстављају предмет регулисања ни једног другог права. Социјалноправни однос бисмо могли дефинисати на следећи начин: то је правни однос између одређеног физичког лица као субјекта правног односа, односно титулара права, које се налази у стању социјалне потребе, с једне стране, и одређеног јавног органа с друге стране, у коме односу овлашћено одређено физичко лице, као титулар права, има право да на основу закона или уговора тражи, по својој слободној иницијативи, од одређеног јавног органа, одређену социјалну престацију (давање или чињење), а одређени јавни орган је обавезан да ове престације пружи. Као што се види ове и овакве правне односе не срећемо ни у једном другом праву и они не претстављају предмет регулисања ни једне друге гране права. И у неким другим гранама права срећемо правне односе између физичког лица и јавног органа, као, на пример, у административном праву, финансиском праву. Можемо срести у правном односу физичко лице и јавни орган и у грађанском праву, у радном праву и др. али се сви ти односи, као што ћемо видети, разликују од социјалноправних односа.

А. Субјекти социјалноправног односа. — Субјекти социјалноправних односа су: 1) одређено физичко лице, и 2) одређени јавни орган.

1. — *Физичко лице као субјект социјалноправног односа.* — а) Само физичко лице као појединац може да буде субјект социјалноправног односа и титулар социјалних права (4). То је лице: или рођено или *nasciturus* (5). б) То је, затим, лице увек одређено. Свако фи-

(3) Појам социјалноправни однос као и сам термин социјално право је *terminus technicus*. Наиме, социјално право регулише посебан друштвени однос — однос социјалне заштите. Ако тај однос социјалне заштите регулише односно санкционише социјално право, онда се тај однос назива социјалноправни однос.

(4) Изузетно, али само у закону тачно одређеним случајевима, и правно лице може да буде субјект социјалноправног односа односно титулар социјалног права. Тако, на пример (и то је једини случај у нашем социјалном праву) у чл. 14 уговора о социјалном осигурању католичких свештеника НР Србије каже се: „Сталешко удружење свештеника има приликом смрти осигураника право на погребнинину по општим правилима о социјалном осигурању“. Исто тако одређује и чл. 18 уговора о социјалном осигурању католичких свештеника НР Словеније (види „Збирку прописа о социјалном осигурању, издање Савезног завода за социјално осигурање, Београд, 1956). Овакво решење, сматрамо, не одговара принципима нашег социјалног права.

(5) Види, на пример, чл. 41 закона о здравственом осигурању радника и службеника, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 51/1954. По одредбама овог члана, ст. 2: „помоћ за опрему новорођеног детета примљена пре рођења детета задржава осигураник и у случају рођења мртвог детета“.

зичко лице, рођено или *nasciturus*, има правну способност социјалног права. Правна и пословна способност социјалног права једнака је правној и пословној способности грађанског права.

2. — *Јавни орган као субјект социјалноправног односа.* — Јавни орган као субјект социјалноправног односа је увек одређени јавни орган. То су: заводи за социјално осигурање, секретаријати за социјалну заштиту, инвалидска управа, итд. Одређени јавни орган може, ако је то законом одређено, као, на пример, по чл. 5, ст. 2, Закона о здравственом осигурању радника и службеника, („Службени лист ФНРЈ“, бр. 51/1954) „овластити привредне и друге организације и установе да у име завода врше одређене послове у спровођењу здравственог осигурања“. Или, на пример, по чл. 19 правилника о упућивању ратних војних инвалида у природна лечилишта ради лечења („Службени лист ФНРЈ“, бр. 8/1957) „продужење лечења у природном лечилишту до 10 дана одобрава управник лечилишта“ (6).

Који се јавни орган појављује као субјект у социјалноправном односу са одређеним физичким лицем, одређује се према социјалном домицилу, односно домицилу социјалног права. Социјални домицил једног титулара социјалног права је место у коме ово лице има право да тражи да му одређени јавни орган пружи одређене социјалне престације. Социјални домицил може бити различит од домицила грађанског права. Једно те исто лице може да има права на различите социјалне престације у више различитих места (7).

Б. Права и обавезе из социјалноправног односа — социјална права и социјалне обавезе. — 1. — Субјект социјалноправних односа, односно титулар социјалних права, има право да захтева одређену социјалну престацију (давања и чињења). У социјалноправном односу на једном субјекту, физичком лицу, леже права — социјална права у субјективном смислу, док на другом субјекту, јавном органу, леже обавезе — социјалне обавезе. Физичко лице као субјект у социјалноправном односу је увек овлашћено лице, увек титулар права односно овлашћења. На физичком лицу, субјекту социјалноправног односа не леже никакве обавезе према државним органима са којима се он налази у социјалноправном односу. То је дакле једнострано обавезан правни однос (8).

(6) Види чл. 1 закона о социјалном осигурању, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 10/1950; чл. 3, 5, 6, 7, 32, 39, 40, 45, 51, 55, 65, 72 и др. закона о здравственом осигурању радника и службеника, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 51/54; чл. 2, 3 и 7 уредбе о додатку на децу, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 36/1955, итд.

(7) Чл. 56 закона о здравственом осигурању радника и службеника, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 51/54; чл. 5 закона о правима носилаца „Партизанске споменице“ 1941; чл. 49 уредбе о додатку на децу, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 36/55. О социјалном домицилу у случају других социјалних престација види одговарајуће прописе о заштити жртава фашистичког терора, породица кадрова, В. чл. 32 закона о ратним војним инвалидима, „Сл. лист ФНРЈ“, бр. 14/1950. В. такође: М. Младеновић: *Настањеност у једном месту и право на социјалну заштиту*, „Социјална политика“, бр. 2, 1958; Војислав Петровић: *Посебни облици социјалне заштите*, „Народни одбор“, бр. 12/56 и Велимир Јовановић: *Инвалидска заштита*, „Народни одбор“, бр. 12/56.

(8) В. чл. 115, 120 закона о социјалном осигурању радника и службеника и њихових породица, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 10/50; чл. 4 закона о здравственом осигурању радника и службеника, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 51/54; тач. 12, ст. 5, упутства о поступку за одређивање права осигураника за случај

Обратно, јавни орган као субјект у социјалноправном односу је увек обавезно лице, увек носилац обавезе; јавни орган, као страна у социјалноправном односу, нема никаква права према физичком лицу с којим се он налази у социјалноправном односу. Обавезе плаћања, на пример, доприноса за социјално осигурање, јесте финансископравна обавеза, а не обавеза из социјалноправног односа, као што ћемо доцније видети. Праву овлашћеног физичког лица одговара обавеза јавног органа. Права и обавезе из социјалноправног односа су, дакле, корелативни, тј. оно што је за овлашћено лице право — то је за обавезано лице обавеза, и обратно.

Ако и има каквих обавеза физичког лица према јавном органу или каквих права односно овлашћења јавног органа према физичком лицу, онда та права и обавезе не проистичу из социјалноправног односа, него из неког другог правног односа — финансископравног, административноправног радноправног, грађанскоправног, али никада не из социјалноправног односа. Управо, и то је врло чест случај, као што ћемо доцније видети, упоредо са социјалноправним односом између одређеног физичког лица и одређеног јавног органа, појављују се и други односи са одговарајућим правима и обавезама из тих односа. Та и таква права и обавезе, из тих других правних односа, нису, наравно, права и обавезе из социјалноправног односа (9).

2. — Социјална права су непреносива и на њих се по правилу не могу стављати забране односно терети. Социјална права по правилу немају дефинитиван карактер, јер она могу престати ако нестане односно отпадне један од услова њиховог настанка. Начин њиховог извршења одговара природи стања социјалне потребе, тј. имају карактер издржавања, обезбеђења средстава за егзистенцију; извршавају се строго у готовом или у природи; делимично или тотално; месечно или на дуже рокове.

Једно те исто лице може често да се нађе у положају стране у више различитих социјалноправних односа, односно титулара различитих социјалних права. С тим у вези, у социјалном праву се постављају као важна, питање кумулирања и питање опције социјалних права (10).

инвалидности, „Службени лист ФНРЈ”, бр. 38/52; тач. 5, ст. 2 и 3, одлуке о здравственој заштити лица која уживају сталну државну помоћ и о начину исплате ове помоћи, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 29/55; чл. 1, 3 и 5 и 6 уредбе о инвалидским припадностима, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 33/52; чл. 1 и 2 уредбе о изменама и допунама уредбе о инвалидским припадностима, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 53/56; чл. 1 уредбе о одређивању права на пензију осигураницима РВЈ, „Службени лист ФНРЈ”, бр. 26/1953.

(9) Узмимо, на пример, питање односа из плаћања доприноса за обавезно осигурање. То је посебан правни однос и треба га разликовати од социјалноправног односа између титулара социјалног права и јавног органа. Однос из плаћања доприноса за социјално осигурање је посебан однос и различит од социјалноправног односа. Однос из плаћања, на пример, доприноса за социјално осигурање појављује се као услов за стицање и настанак правног основа социјалног права (законског, уговорног).

(10) В. чл. 22 закона о здравственом осигурању радника и службеника, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 51/54; чл. 3 уредбе о додатку на децу, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 36/55; чл. 7 уредбе о одређивању инвалидских припадности мирнодопским војним инвалидима, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 29/53; чл. 77 закона о социјалном осигурању радника и службеника и њихових породица, „Сл. лист ФНРЈ”,

В. Објект социјалноправног односа. — Објекти социјалноправног односа су: 1) давање, и 2) чињење (услуге).

1. — *Давање као објект социјалноправног односа.* — Давање као објект социјалноправног односа састоји се, по правилу, у давању у својину (а може на кредит, и сл.).

То давање може да буде: а) одређени износ новца (пензија, дечји додаци и др.); и б) одређена ствар специјално намењена за задовољење одређене социјалне потребе (на пример, протезе, разна помагала и сл.).

2. — *Чињење (услуге) као објекти социјалноправног односа.* — Чињења (услуге) као објекти социјалноправног односа састоје се у извршењу одређене радње (услуге) специјално намењене за задовољење одређене социјалне потребе (на пример, болничка нега, лечење, лекарски прегледи и др.).

Уколико је објект социјалног права давање и чињење специјално намењено за задовољење одређене социјалне потребе, а то је готово увек случај, онда уместо ових давања и чињења не може се, по правилу, дати као еквивалент одговарајући износ новца или нека друга ствар или услуга. Право може бити остварено само извршењем тога и таквог давања и чињења. Ако из било којих разлога не дође до извршења одређеног давања и чињења, право престаје, гаси се. У грађанском праву и у привредном праву, међутим, по правилу, то није случај.

С обзиром на функцију социјалног права — социјалну заштиту и задовољење одређених социјалних потреба социјалне престаџије су врло често мешовите, састоје се из давања и чињења разних врста (санаторијумско лечење, климатско лечење, итд.).

II. Услови настанка социјалноправних односа.

Да би настао социјалноправни однос, те према томе и социјално право одређеног субјекта, потребно је да се испуне одређени услови (услови у ширем смислу речи, а не у правнотехничком смислу речи). Ти услови су следећи:

А. Постојање стања социјалне потребе обухваћеног (покривеног) правним основом социјалног права;

Б. Постојање правног основа социјалног права;

В. Изјава лица које се налази у стању социјалне потребе, којом тражи одређену социјалну престаџију од одређеног јавног органа или прихвата одређену социјалну престаџију.

Ови услови, као што се види, појављују се као услови за постанак само социјалноправних односа и не претстављају услове

бр. 10/50; чл. 2 и 3, ст. 2, уредбе о одређивању инвалидских принадежности мирнодопским војним инвалидима, „Сл. лист ФНРЈ“, бр. 29/53; чл. 5 уредбе о одређивању права на пензију осигураницима ратним војним инвалидима, „Сл. лист ФНРЈ“, бр. 26/53; чл. 6 уредбе о одређивању инвалидских принадежности војним ратним инвалидима, „Сл. лист ФНРЈ“, бр. 29/53.

за настанак неких других правних односа — грађанскоправних, административноправних, радноправних, породичноправних, итд. Док се ова три услова не испуне и не стекну, истовремено и кумулативно, не може да настане ниједан социјалноправни однос и ниједно субјективно социјално право.

А. Постојање стања социјалне потребе обухваћеног (покривеног) правним основом. — Социјалноправни однос, односно субјективно социјално право не може да настане док се не испуни услов постојања стања социјалне потребе обухваћеног (предвиђеног, покривеног) правним основом социјалног права.

Стање социјалне потребе је стање потребе лица погођеног извесним социјалним случајем (социјалном незгодом, социјалним ризиком) коју погођено лице није у могућности да задовољи својим властитим средствима (било што су оне недовољне, било што их нема), те је приморано да се обрати друштвеној заједници (држави, друштвеној организацији и сл.). Појам стања социјалне потребе и појам социјалног случаја (социјалне незгоде, социјалног ризика) у социјалном праву разликује се од појма ризика у праву осигурања. У социјалном праву социјални случај (ризик) није само „будући и неизвестан догађај чије наступање не зависи потпуно од воље корисника“, него је то и изванредан (сигуран) и чак већ реализован догађај, само ако он грађанину, физичком лицу, намеће несразмерне трошкове и издатке, односно умањује му средства за егзистенцију и стандард живота у поређењу са осталим грађанима. Што је једна земља друштвено, политички, технички, економски, културно и просветно развијенија, то је и круг чињеница које добијају квалификацију социјалног случаја шири и већи. То је дакле питање стандарда живота. Тенденција је савременог развика, нарочито у развијеном социјалистичком друштву, са високим националним дохотком, да се појам социјалног случаја и стања социјалне потребе све више шири, да што већи круг чињеница добије квалификацију стања социјалне потребе. Задовољењем једних потреба стварају се друге, а стварање нових потреба није израз назадовања него напредовања. Треба нагласити да квалификација једне чињенице као социјалног случаја не значи да је лице погођено тим социјалним случајем стекло аутоматски и одговарајуће социјално право. Као што смо видели, да би настало социјално право, потребан је још и правни основ који обухвата, „покрива“, стање социјалне потребе изазване социјалним случајем, тј. санкционише га социјалноправно, и најзад, изјава лица погођеног социјалним случајем.

Само стање социјалне потребе може у неким случајевима бити, када то закон посебно одреди, и претпостављено стање социјалне потребе, када држава односно друштво сматра да оно треба да буде признато без доказивања да ли оно у одређеним случајевима стварно постоји.

Стање социјалне потребе можемо да разликујемо према врсти социјалног случаја (незгоде, ризика) који је потребу изазвао. У том смислу разликују се:

1) социјални случајеви настали због органских узрока као што су: болест, материнство, инвалидитет, старост, смрт, природни инвалидитет (тј. лица са неким физичким или душевним недостатком од рођења);

2) социјални случајеви настали због вршења одређене професије: оштећења тела при раду било у облику оштећења на послу, било у облику професионалне болести, незапослености;

3) социјални случајеви настали због породичних услова који оптерећују родитеље породице у њиховим обавезама према породици и њеним члановима;

4) социјални случајеви настали због друштвене средине: случајеви прозороковани ратом, ратним догађајима или у вези са њима у односу на лица и њихова добра (породице палих бораца, жртава фашистичког терора, жртве рата, ратни војни инвалиди, бивши борци, лица на отслужењу војног рока и њихове породице, итд.);

5) социјални случајеви настали због физичке средине, тј. проузроковани: а) геолошким појавама, као што су земљотреси, клизања терена и сл.; б) метеоролошким појавама, као што су поплаве, лавине, град, мразеви; в) шумски пожари и слично (11).

Б. Постојање правног основа социјалног права као услов за настанак социјалноправног односа. — Правни основ (12) социјалног права може да буде: 1) закон и 2) уговор.

1. — Закон као правни основ социјалног права. — Данас се социјална заштита грађана све више законима гарантује и на тај начин подиже на степен права на социјалну заштиту, односно претвара се у социјално обезбеђење (сигурност) грађана (13).

Осим закона о социјалном осигурању и низа закона из области социјалног осигурања срећемо и друге законе из области социјалне заштите. Ови закони могу да се односе било на поједина одређена стања социјалне потребе изазване различитим социјалним случајевима (незгодама, ризицима), узетим појединачно, било на већи број ових стања. Овде срећемо такође низ правних аката нижих од за-

(11) Види др. М. Ступар: Социјални случај (социјална незгода, социјални ризик), „Социјална политика“, бр. 10/1958.

(12) Види чл. 3 уредбе о додацима на децу, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 36/55; чл. 1 и 2 уредбе о социјалном осигурању свештеника, „Службени лист ФНРЈ“, бр. 25/51; чл. 1 уредбе о социјалном осигурању уметника „Службени лист ФНРЈ“, бр. 32/55. Израз „основ“ употребљен је у пом. чл. 3 уредбе о додатку на децу на следећи начин: „Право на додаток на децу може се остварити само по једном основу“.

(13) Термин социјална заштита обухвата социјалну заштиту у ширем смислу, тј. социјалну заштиту методом (системом) социјалног осигурања, социјалну заштиту бивших бораца и жртава рата, социјалну заштиту деце и породице и др. У том смислу употребљен је термин „социјална заштита“ и у реферату одржаном у Народној скупштини ФНРЈ 19 априла 1958, објављеном у „Политици“ од 20 априла 1958, где се каже, поводом социјалне заштите у нашој земљи: „Социјално осигурање претставља свакако и по броју лица које обухвата и по утрошеним средствима најзначајнији облик социјалне заштите у нашој земљи“.

кона као правних основа социјалног права. Ти правни акти као правни основи социјалног права могу да буду савезног, републичког или локалног карактера, али се они сви именују једним именом закон у ширем смислу као правни основ социјалног права.

2. — *Уговор као правни основ социјалног права.* — И уговор може да буде правни основ социјалног права. То су колективни уговори о социјалном осигурању (Види *Збирку прописа из социјалног осигурања*, Савезни завод за социјално осигурање, Београд 1956).

Поставља се питање да ли се административни (управни) акт може и треба сматрати правним основом социјалног права. Сматрамо да се управни акт не може сматрати правним основом социјалног права јер се сходно принципу законитости и управни акти заснивају на закону и у формалном и у материјалном погледу. Не само везани управни акти него и управни акти донети по слободној оцени управних и других јавних органа засновани су на закону. При доношењу дискреционог управног акта законом је оставељено надлежном органу да по свом слободном нахођењу и по оцени општег интереса одлучи да ли ће у конкретном случају донети један управни акт и какву ће му садржину дати. У таквим случајевима законом се унапред предвиђа могућност постојања врло великог броја могућих решења од којих надлежни орган бира оно које му изгледа најцелисходније. Према томе и у случају дискреционог управног акта правни основ је закон. Понекад се на неким дискреционим управним актима ставља клаузула којом се усклађује право на жалбу против таквих аката. Међутим, то је неправилно јер је, бар код нас, право на жалбу Уставом загарантовано право грађана које се може ускратити само у случају који је законом али не и осталим нормативним актима предвиђен. Дискрециони принцип социјалних помоћи додељених административним актом не чине правну природу овог правног односа другачијом од правне природе односа насталог на основу закона или уговора о социјалном осигурању (14). То што се овде појављује административни акт нема за дејство разликовање овог односа као посебне категорије социјалноправног односа. Када један државни орган донесе административни акт, на пример, о давању одређене социјалне престације, а лице које се налази у стању социјалне потребе изјави да прима односно прихвата ову помоћ, социјалноправни однос и социјално право је настало тек давањем ове изјаве. Јавни орган који је донео административни акт о давању одређене социјалне престације, делајући у оквиру своје дискреционе власти, ступа у социјалноправни однос који настаје овом изјавом, јер су се стекли потребни услови: стање социјалне потребе, правни основ и изјава лица које се налази у стању социјалне потребе. Лице

(14) Супротно, на пример, J. Barera: Les prestations supplémentaires des caisses d'allocation familiales, leur nature juridique comparée à celle de secours, „Droit social”, 1955, p. 170: „Допунске престације разликују се од законских породичних престација због разлике њихових извора и свог добровољног карактера првих и обавезног карактера других, што је довољно да се оне потпуно разликују”.

које се налази у стању потребе, као страна у овом социјалноправном односу, *није дужно да прими социјалну престацију, чак иако је дало изјаву да је прима односно прихвата, јер оно може да одустане од социјалне престације и после давања изјаве о њеном прихватању.* Оно, дакле, може својом слободном иницијативом, једностраном изјавом воље, да изиђе из социјалноправног односа док, међутим, јавни орган који је донео административни акт не може више својом слободном иницијативом да изиђе из социјалноправног односа у који је ступио. После давања изјаве физичког лица о прихватању социјалне престације, јавни орган не може више да поништи свој административни акт (сем ако је он иначе по закону ништав) и према томе, не може једностраном вољом изаћи из социјалноправног односа. Овде је, дакле, јавни орган дужан да ступи у однос са физичким лицем које може да га задржи у социјалноправном односу, тј. у обавези ако то хоће, а може и да једностраном вољом изађе из социјалноправног односа. Дакле, иста ситуација као и код осталих врста социјалноправних односа.

Да би за једно лице настао или постојао *правни основ социјалног права*, данас се врло често захтева испуњење и низа *посебних услова* (15). Који се од ових посебних услова захтевају за постанак и постојање одређеног правног основа социјалног права једног лица одређује *правни режим настајања одређених правних основа социјалног права.*

Међутим, без обзира какви су правни основи социјалних права овде у питању, налазимо се увек у присуству социјалноправних односа и социјалних права које имају *заједничке карактеристике*, на основу којих они претстављају посебну групу правних односа који као такви претстављају посебан, карактеристичан предмет регулисања социјалног права.

V. *Изјава физичког лица које се налази у стању социјалне потребе којом тражи одређену социјалну престацију од одређеног јавног органа или којом прихвата додељену му социјалну престацију.* — Трећи услов потребан за постанак социјалноправног односа јесте *изјава* (у законском тексту — *пријава, захтев*) субјекта каоји се налазе у стању социјалне потребе, којом овај субјект тражи одређену социјалну престају од одређеног јавног органа, или којом прихвата социјалну престацију, ако ју је јавни орган, евентуално, доделио без ње-

(15) Види чл. 4, ст. 2, закона о социјалном осигурању радника и службеника и њихових породица, „Службени лист ФНРЈ”, бр. 10/50; чл. 19 и 20 закона о здравственом осигурању радника и службеника, „Службени лист ФНРЈ”, бр. 51/54; чл. 6 и 62 уредбе о спровођењу закона о здравственом осигурању радника (чл. 10 и 11) и службеника, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 55/54; чл. 33, ст. 2, уредбе о додатку на децу, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 36/55; чл. 32 и 40, 57 и 59 уредбе о додатку на децу, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 36/55; чл. 3 уредбе о социјалном осигурању уметника, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 32/55; итд.

говог тражења (16). Тек када ова изјава буде учињена од стране лица које се налази у стању социјалне потребе, ако су *истовремено и кумулативно* испуњена и друга два услова (стање социјалне потребе и правни основ) настаје социјалноправни однос. Дотле постоји једно правно стање које постаје правни однос тек када се испуне сва три услова потребна за настајање социјалноправног односа: 1) стање социјалне потребе, 2) правни основ, и 3) изјава (пријава).

Социјалноправни однос *не може да настане*, и то треба нагласити, *без слободне изјаве субјекта* који се налази у стању социјалне потребе. То значи да, ако би јавни орган, својом иницијативом, без и независно од изјаве и воље субјекта који се налази у стању социјалне потребе, евентуално донео решење о додељивању социјалне престације одређеном субјекту, социјалноправни однос и социјално право самим тим још не би настало.

III. Метод регулисања социјалног права (17)

Као и у другим гранама права тако и у социјалном праву метод регулисања је условљен предметом регулисања. Како се ова условљеност метода регулисања предметом регулисања манифестује у области социјалног права? Социјално право у субјективном смислу има карактер обезбеђивања стандарда живота, у зависности од социјалноправне политике у једној земљи, оним грађанима који се без своје кривике налазе у стању социјалне потребе. Овај елемент, стање социјалне потребе, обезбеђивање животног стандарда, даје печат свим правним карактеристикама социјалноправног односа и социјалног права у целини (његову методу регулисања, објекту социјалног права, начину извршења). Социјална права у савременом животу и у савременим друштвено-економским условима имају у погледу обезбеђивања живота грађана и њихових породица *аналогну функцију* коју су у класичном буржоаском друштвено-економском систему имали право својине, наследно право, породино-правна обавеза издржавања и др. Будући да социјалноправни односи настају искључиво слободном иницијативом физичких лица то се социјално право појављује као грана права у којој се на нов начин афирмира значај воље човекове у праву који је иначе у многим гранама права знатно ограничен (18).

Које су карактеристике метода регулисања социјалног права односно по којим принципима се регулишу социјалноправни односи?

1. — *Принцип слободне иницијативе овлашћеног лица, титулара социјалног права.* — Да ли ће настати одређени социјалноправни од-

(16) Чл. 112, 113, 116, 119 и 120 закона о социјалном осигурању радника и службеника и њихових породица, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 10/55; чл. 73 и 77 закона о здравственом осигурању радника и службеника, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 51/54; чл. 37 уредбе о спровођењу закона о здравственом осигурању радника и службеника, „Сл. лист ФНРЈ”, бр. 55/54.

(17) Види напомену бр. 2.

(18) Види Le rôle de la volonté dans le Droit, „Archives de Philosophie de Droit”, Paris, 1957.

нос, под претпоставком да су испуњени остали услови, тј. стање социјалне потребе и правни основ, зависи искључиво од слободне иницијативе (воље) једне стране у односу, и то слободне иницијативе (воље) физичког лица као стране у социјално-правном односу и као титулара социјалног права. Само ако овлашћено физичко лице у границама закона изјави вољу, тј. затражи да му одређени јавни орган пружи одређену социјалну престацију или изјави да привхата евентуалну додељену му нетражену социјалну престацију од одређеног јавног органа, настаје, уз истовремено и кумулативно постојање осталих услова, социјалноправни однос и социјално право. То значи да зависи од лица, које се налази у стању социјалне потребе, да ли ће изјавити вољу, тј. да ли ће тражити или прихватити социјалне престације, те према томе, ако су испуњени остали услови, зависи само од њега и од његове слободне иницијативе да ли ће настати социјално-правни однос и социјално право. Зато је, на пример у случају обавезног социјалног осигурања, правни основ социјалног права закон о социјалном осигурању, али то не значи да је социјалноправни однос настао по самом закону, иако су прописи о социјалном осигурању императивне природе и ма да је социјално осигурање обавезно (ако је реч о обавезном осигурању). Физичко лице, на пример, у радном односу, обавезно је по императивном законским нормама да буде социјално осигурано, а то значи обавезно је да за њега буде уплаћен допринос за социјално осигурање. Тај допринос је, као што смо видели, уствари финансископравна обавеза, допринос буџетима, тј. наменски порез. Међутим, ако је једно лице обавезно и дужно да плати допринос за социјално осигурање, тј. испуни обавезу из финансископравног односа наменског карактера (парафискалитет), то не значи да је оно обавезно и дужно да прими социјалне престације. Његово право на социјалне престације је право из социјалноправног односа, а његова обавеза да плати допринос за социјално осигурање је обавеза из сасвим другог правног односа и то финансископравног односа. Физичко лице, иако је обавезно да буде социјално осигурано, тј. да оно или неко други за њега плати допринос за социјално осигурање, ипак није обавезно ни дужно, ако то неће, ни да тражи, ни да прими социјалне престације. (У пракси, наравно, то су доста ретки случајеви али правној анализи ова карактеристична црта метода регулисања социјалноправних односа вршеној од стране савремене социјалноправне доктрине по правилу измиче).

2. — *Принцип обавезности.* — За метод регулисања социјалноправних односа карактеристичан је принцип законске обавезности. Чињеница да у социјалноправном односу постоји обавеза и дужност јавног органа као обавезног субјекта у социјалноправном односу да независно и чак против своје воље ступи у одређени социјалноправни однос са физичким лицем које се налази у стању социјалне потребе као овлашћеним субјектом у социјалноправном односу, такође измиче из вида савременим аналитичарима социјалног права. Оно што претставља другу важну карактеристику и други важан карактери-

стични принцип метода регулисања социјалноправних односа јесте чињеница да је воља физичког лица као титулара социјалног права, у границама и на основу закона, „јача од воље“ одређеног јавног органа. У административноправном односу или у финансископравном односу ситуација је обрнута.

3. — *Санкција у социјалноправном односу.* — Метод регулисања социјалноправног односа одликује се још и тиме што су санкције различите према странама у односу. Санкција према одређеном јавном органу је по правилу имовинска, а санкције према овлашћеном физичком лицу нема и она не постоји. Уколико је има, она је само посредна и појављује се у облику престанка социјалноправног односа. Ова појава непостојања санкције према овлашћеном лицу, титулару социјалног права у социјалноправном односу, претставља у праву нешто карактеристично и ново. Ова појава је, као што смо то напред напоменули, последица самог предмета регулисања социјалног права.

Због тога, ако се једно физичко лице и јавни орган нађу у таквом правном односу у коме је физичко лице дужно и обвезано да прими одређену престајацију од стране јавног органа под претњом санкције, било имовинске било личне, не можемо рећи да се они налазе у социјалноправном односу, него се они уствари налазе у административноправном односу који се граничи са социјалним правом. Такву ситуацију имамо, на пример, у случају обавезног лечења од заразних болести и у другим случајевима превентивне заштите народног здравља административним методом, или, на пример, у случају обавезног основног школовања и сл. Овакви односи су административноправни односи и настају једностраном вољом одређеног јавног органа независно или чак и против воље физичког лица као стране у односу.

Ако бисмо упоредили метод регулисања социјалноправних односа, како смо га овде изнели, са методом регулисања грађанскоправних, радноправних и административноправних односа као правних односа суседних социјалноправним односима, приметили бисмо да се метод социјалног права разликује од свих њих својим посебним карактеристичним цртама односно принципима.

Да би једна грана права била стварно посебна грана права, довољно је да се појединачни елементи предмета (односа) који та грана права регулише и метода којима та грана права регулише те односе узето у целини не срећу ни у једној другој грани права.

Ако се у светлу ове напомене посматра однос социјалног и свих других права, приметимо да социјално право има заједничке елементе са више грана права, али се елементи какви се срећу у социјалном праву не срећу нигде у таквом саставу и у таквој комбинацији. Тако, на пример, ми срећемо слободну иницијативу у грађанском праву, али у социјалном праву иницијатива лежи увек у само на физичком лицу као страни у односу док у грађанском праву она лежи на обема странама. Исто тако, ми срећемо слободну иницијативу и у административном праву, али тамо слободна иницијатива по правилу

лежи на јавном органу, док само изузетно лежи на физичком лицу као страни у односу. Или узмимо начело координације и субординације воља субјеката у односу. И у социјалном и административном праву постоји законска дужност једне стране да ступи у правни однос и то у административном праву дужност физичког лица а у социјалном праву јавног органа. Изузетака од овог начела у административном праву има, али то су изузеци који не дају карактеристику административном праву.

Међутим, чињеници да се састав и комбинација елемената предмета и метода социјалног права не могу срести ни у једној другој грани права треба додати и чињеницу да се у социјалном праву налази један елемент који се никако не среће ни у једној другој грани права сем у социјалном праву а то је елемент стање социјалне потребе. Тај елемент је основни елемент, основни услов настојања и постојања социјалноправних односа и према томе и социјалних права. Овај елемент непосредно условљава и одређује све друге елементе предмета и метода социјалног права, па и основна начела социјалног права, било посредно било непосредно. Ако се има у виду циљ и функција социјалног права, обезбеђење средстава и услова за живот и напредовање у животу, за физичко и психичко здравље грађана, онда је разумљива директна функционална веза између стања социјалне потребе као елемента (услова) настанка и постојања социјалноправних односа и социјалних права, с једне стране, и свих других елемената, с друге стране.

У вези са одређивањем социјалног права као посебне гране права, а посебно у вези са одређивањем обима и садржине социјалног права, тј. круга односа које оно регулише, сматрамо да не треба потпуно, ни до краја, искључити, као помоћне и допунске, и друге критеријуме који додуше не могу сами да послуже као довољни критеријуми за његово одређивање као посебне гране права. (Види у том погледу нашу напомену да и само социјално право има за циљ заштиту социјално слабих лица погођених социјалним случајевима који се налазе у стању социјалне потребе у нашем напису „Савремена схватања о социјалном праву“, *Анали*, бр. 2/58.) Недостатак је тих критеријума, као што смо рекли, што се искључиво њиховом применом долази до укључивања у социјално право правних односа који немају довољно заједничких особина да би спадали у исту грану права. Са гледишта социјалног права, ови допунски и помоћни критеријуми помажу нам управо да боље и јасније одредимо неке правне односе који леже на граници социјалног права или се испреплићу делом са неким другим правним односима и неким другим гранама права.

Др. Михаило С. Ступар

ДРУШТВЕНО-ЕКОНОМСКА УСЛОВЉЕНОСТ ДРЖАВНО-ПРАВНИХ ПРОМЕНА У СРБИЈИ ПОСЛЕ 29 МАЈА 1903

Променама које су настале после атентата на краља Александра Обреновића — у државном, правном, политичком и привредном животу Србије — завршена је једновековна унутрашња борба Срба против личних режима и апсолутизма српских владара. Тада је, истовремено, окончана и борба за организовање српске националне државе на буржоаској основи, са буржоаско-демократским институцијама, које претстављају најпотоднији оквир за развитак капитализма и њему одговарајући процес развитка друштва.

Убиство краља Александра и краљице Драге од стране једне завереничке групе млађих официра — тумачено је у српској историографији, углавном, незадовољством у војсци, међу официрима, који су, пред крај његове владавине, били депрадирани и запостављени, врло слабо и нередовно плаћени, а које се још и појачало краљевом „недостojном“ женидбом много старијом удовицом „сумњивог“ морала, Драгом Машин. Поготово, кад је краљица, наводно, покушала да наметне краљу за наследника једног од своје браће, тј. једног од Луњеваца, врло осомњених и непопуларних тадањих српских официра. Затим, тумачено је и незадовољством у народу краљевом неуравнотеженом владавином, која је била испуњена државним ударима, трвењима између краља и првака грађанских политичких странака, прекид судовама, честим променама влада; променама устава и укидањем напреднијих закона, — негирањем, дакле, парламентаризма који је у Србији заведен 1888.

Међутим, све ове околности могле су унети пометњу и правну несигурност у земљи, те, према томе, и врло много допринети заостравању државне и политичке кризе, изазвати јавне протесте преко штампе и на улицама демонстрације, бити, на крају, повод и завери и убиству. — Али, прави узроци су били много дубљи. — *Ти узроци су се налазили, у првом реду, у измењеним економским и друштвеним односима на којима су се дотле заснивали лични режими српских владара.* Измењени, пак, економски и друштвени односи произлазили су из интензивнијег привредног развоја Србије од осамдесетих година XIX века, па надаље. Привредни развој Србије, дотада јако успорен општом заосталошћу земље и преовладавањем натуралне, ситне, сељачке производње, условио је и ситнобуржоаски карактер група које су се смењивале на власти. Због тога, ове групе и нису биле у стању да се трајније супротставе апсолутизму владара, који се и у Србији ослањао „на потпуну заосталост, непросвећеност и несвесност сељачке масе“ — како је Лењин истакао за Русију почетком XX века (1). Већи привредни успон огледао се у интензивни-

(1) В. И. Лењин: К питању о аграрној политици (општој) савремене владе. Целокупна дела, књ. XVI, с. 449, 1935, на руском, Институт Марка, Енгелса-Лењина.

јем развоју трговине, занатства и индустрије, у знатном повећању густине становништва — посебно у порасту грађанства — као и у измењеном положају друштвених класа: у бројчаном и економском јачању сада већ праве буржоазије, у повећању броја пауперизованих сељака, у појави радничке класе и њених организација, као и у много већем ангажовању ових различитих друштвених група и класа у политичком животу земље. Ово се испољило и кроз шири развитак штампе, кроз формирање такозваног „јавног мишљења“ по најважнијим државним, политичким и привредним питањима. „Јавно мишљење“, које су наметали најутледнији писци, научници и публицисти тадање Србије, имало је знатан утицај и на одређивање става грађанства и официра према владавини краља Александра. Измењени односи су се, другим речима, огледали и у интензивнијем прожимању „политичким духом“ све ширих слојева србијанског друштва, захваљујући и штампи и претходном деловању политичких странака у народу. Све је то истовремено указивало и на међусобну заоштреност односа између појединих друштвених класа. Укратко речено, *нови друштвени и економски односи и прогресивне друштвене снаге*, које су се из тога, врло поступно, развиле под владавином краља Александар као и под владавином претходних српских владара, биле су већ прерасле дотадањи начин управљања земљом и толико ојачале почетком XX века, да су се морале сукобити с краљем. Његов начин владавине, према тадашњим оценама постао је сметња даљем развоју капитализма у Србији на модерној основи. У том сукобу, опозиција се користила и незадовољством у војсци и незадовољством у грађанству, како краљевом женидбом и дворским скандалима, тако и другим његовим поступцима — чак и атентатом — да би успоставила оно унутрашње уређење које је било погодније за остваривање материјалних интереса буржоазије. У том сукобу, опозиција је морала и победити, утолико пре што су је, у намери обарања режима, подржале и остале друштвене класе, нарочито радничка класа, заступана у политичкој борби преко својих социјалистички оријентисаних претставника. И њихови материјални интереси, тј. интереси радника и сељака, су тако исто, захтевали државне и политичке промене, односно шире демократске слободе. Међутим, да би се те промене оствариле, било је потребно да буржоазија у Србији претходно постане и економски и политички јачом класом, да у потребној мери превазиђе свој дотадањи ситно-буржоаски карактер. Из малог броја најилустративнијих података видеће се колико се у томе напредовало у размаку од 10 до 15 година пре атентата на краља, као и у којој је мери владавина Александра Обреновића претстављала сметњу развоју модерног капитализма у Србији и капиталистичких друштвених односа, као и даљој афирмацији буржоазије као руководеће класе

На простору од 45.410 км², колико је Србија имала 1884, живело је — 1.900.726 становника. Године 1903 Србија је већ имала око 2.646.595 становника. Број становника на 1 км² износио је 1895 —

47,9%, а 1905 — 55,7%. У размацама од пет година становништво се повећавало просечно за 190.000, и то више насељаванњем, а мање природним прираштајем. Од тога, на градоко становништво долазило је 1885 — 244.317, а 1905 — 408.339. Од 1890—1905 и број градова се повећао од 21 на 24. Најбржи развој имао је Београд, као привредни, културни и политички центар: 1890 — 59.249 становника, а 1905 — 77.816 (2).

На селу, 1889 било је 72,68% сељака који су имали до 5 хектара обрадиве земље. Године 1897 било је — 17.417 сељачких породица без икакве земље. Истовремено, повећавао се број власника који су имали између 20 и 50 хектара (1889 — 1,0%; 1897 — 3,62%) (*op. cit.*, с. 177).

У том времену осетило се и веће напредовање у земљорадњи у односу на ринје године, што се, делимично, може видети и из спољнотрговинског биланса: 1884 вредност пољских и баштенских производа износила је 14.401.693, а 1896 — 23.426.711 динара (*op. cit.*, с. 225). Исто тако и у сточарству, које иначе нагло опада од средине XIX века — услед проширивања ораница и повећања земљорадње, као и услед насељавања — долази до извесне стабилизације. То се одразило и у извозу, мада извоз није најсигурнији показатељ. Док је Србија извозила у Аустрију — према којој се кретао уопште највећи део њеног извоза — 1884 — 35.000 грла говеди, 1903 извоз се повећао на 83.000, са вредношћу — у првом случају 6, а у другом случају 14,8 милиона динара. — (3) Исто тако, пред крај XIX века повећава се и укупна вредност извоза: 1885 — 37,6 милиона, 1895 — 43,4 милиона, а 1905 — 72 милиона динара (*op. cit.*, с. 302).

У то време повећао се и број новчаних завода у Србији, као и износ акциског капитала: од 62 завода у 1894 на 76 у 1899 (осим Народне банке), односно — од 14.800.000 акциског капитала у 1894, на 20.500.000 у 1899. Улози на штедњу износили су 1894 — 27.843.171. — (*op. cit.*, с. 317).

Крајем XIX века јавља се и нешто наплатији развој индустрије. Тако, 1898 Србија је имала укупно 28 мањих индустријских предузећа, са 1702 радника. Године 1903 број индустријских предузећа попео се на 105, а број радника на — 4066. Истовремено, повећала се и вредност производње: изражена у динарима износила је 1898 — 3.787.671, а 1903 — 12.832.310. — (4). Већи интерес, и домаћих и страних капиталиста, за подизање индустријских предузећа у Србији изазвао је и нов закон о повластицама у индустрији, донет за време владавине Краља Александра (1898).

Општи привредни развој тадашње Србије илуструје посебно и изградња железнице. То је истовремено био и моћан потстицај том развоју. Наиме, у размаку од 1884—1904 изграђена је већа железничка мрежа која је повезивала разне крајеве Србије, као и Србију

(2) Др. Н. Вучо: Привредна историја Србије, Београд, 1955, с. 226.

(3) Др. Мио Мирковић: Економска историја Југославије, Загреб, 1958, с. 301.

(4) Др. Н. Вучо: *op. cit.*, с. 248—250.

са Аустријом, Турском и Бугарском. Успостављена железничка мрежа много је допринела процишћивању унутрашњег тржишта. У то време основано је и прво српско бродарско друштво које је 1894 имало три брода и 26 шлепова (5).

Крајем XIX века основана је и Класна лутрија, а 1898 отпочела је са радом и Београдска берза. На њој су се, према понуди и тражњи, формирале цене производима, дотле одређиване од стране пештанских комисионара. Године 1897 приступило се оснивању и домаћих завода за осигурање живота и имоване (дотле су овај посао обављала страна друштва, „Анкер“, „Грешен“) прво као „Оделење за осигурање београдске задруге“, да се, почетком XX века, оснује и посебно осигуравајуће друштво „Србија“ са почетним капиталом од 1,000.000.— динара (*op. cit.*, с. 17—19). Нешто раније 1889 односно 1890, два важна извора прихода — железница и монопол соли и дувана које су дотле држали странци — прешли су у државне руке (6).

Владавина краља Александра карактерише се, уз то, и низом законских мера које су имале за циљ убрзање развитака националне привреде, а нарочито пољопривреде. (1892 донет је закон о уређењу државног сточарског завода, по коме су биле обавезне општине и срезови да набаве прикладну стоку бољих раса; 1902 Србија већ учествује и у иностранству на пољопривредним изложбама. Године 1898 донет је закон о државним економима који се пастовљају у сваком срезу у циљу унапређења пољопривреде. Исте године донет је и закон о унапређењу воћарства, и др. У то време прелази се и на интензивно сточарство, појачава се тов свиња и све више се извозе дебеле свиње.)

Интензивнији привредни развој Србије изазвао је, поред повећања броја богаташа, и пропадање сељака на другој страни, тј. повећање броја безземљаша, као и појевтињавање радне снаге за индустрију, занатство и трговину, за најамни рад на селу, и, према томе, — снижење надница. Године 1895 имала је Србија — 41.331 становника без икаквог непокретног имања, а 1905 — 51.711 (7). Затим, према попису од 1897, у Србији је било — 34.952 домаћина-безземљаша на селу, а 84.721 домаћина са поседом испод 3 ха (8). Индустрија у Србији, занатство и остале привредне гране, као и државна и приватна администрација, нису били у стању да апсорбују све оне становнике који су, у том просецу бржег развитака остали без средстава за живот. Оно што се могло — укључивањем у индустрију и занатство, као и у друге секторе делатности — било је изложено најтежој експлоатацији и десетковано — пре свега у индустрији — у току неколико година, несношљивим условима рада и врло ниским надницама.

(5) Др. Гојко Грђић: Развој привреде Србије и Војводине, Београд, 1953, с. 17.

(6) Др. М. Мирковић: *op. cit.*, с. 2888, 311.

(7) Драгиша Лапчевић: Положај радничке класе и синдикални покрет у Србији, Београд, 1928, с. 12.

(8) Др. Г. Грђић: *op. cit.*, с. 23.

Један од највећих експлоататора била је сама држава. Знатно поремећен државни буџет, услед подухвата у форсирању индустрије, услед повећања државног апарата — нарочито услед формирања регуларне војске после Тимочке буне (1883), на коју је ишла трећина тадањег буџета — држава је настојала, готово редовно да уравни-тежи пореским наметима, највећим делом на сељака, задржавајући врло дуго лични порез, такозвани „грађански данак“. Претстављајући највећи део непосредног пореза, лични порез је доносио држави највише прихода, али је био подједнак и за имућне и за сиромашне. Држава је, наиме, врло дуго избегавала увођење пореза према имовном стању, пошто би ово погодило имућније слојеве. Дајући повластице за подизање индустрије, држава је морала, и на другим секторима да се односи врло обзирно према капиталу у нарастању односно према његовим носиоцима који су истовремено dobrим делом били носиоци власти. Али, како су сиромашнији сељаци, претстављајући највећи део становништва, готово редовно били у немогућности да одговоре обавезама према држави — услед врло ниске продуктивности рада, ситносопственичке привреде и неразвијености унутрашњег тржишта — то је држава постизала предвиђени приход од пореза и принудном продајом имања презадужених сељака. Само између 1891 и 1895, кад се почела водити статистика јавних продаја, било је 23.234 дужника, од којих 20.114 земљорадника, односно 86,57% од целокупног броја дужника. За рачун државе, највише због неплаћене порезе, продато је тада 17.497 сеоских имања, тј. за рачун државе 71,80% од свих извршених продаја (9). Велики број безземљаша морао је изазвати на селу продубљивање заоштрености између државе и тих сељака, као и између сељака и сеоских зеленаша, уз безизлазну беду у коју су сељаци западали и интервенцијом државе и притиском зеленаша.

С друге стране, и сама држава није била у стању — и поред великог притиска на сељака и утеривања прихода јавним продајама — да покрије своје потребе које су биле у сталном порасту. Тако се догодило да чиновници, за време владе краља Александра, нису примали плате по два, па и по три месеца. Исто тако, и официри нису примили плате по више месеци. Презадуженост је, дакле, овлада и у овим друштвеним слојевима, на које се режим у крајњој линији морао ослањати, а који су се привремено спасавали давањем зеленашима у залог својих признаница на плату (10). Велики поремећаји у државном буџету произилазили су из пораста државних расхода који су се, на пример, повећали од 51,8 милиона у 1889 на 77,0 милиона динара у 1900 (11), док су се буџетски дефицити у том периоду готово редовно кретали до 20%. Тадања опозициона штампа је писала да се „стални дефицити пењу нечувеном брзином, опромни

(9) Др. Н. Вучо: *op. cit.*, с. 237—238.

(10) Др. Г. Грђић: *op. cit.*, с. 17; Драгиша Васић: *Деветсто трећа* (Мајски реват), Београд, 1925, с. 31.

(11) Др. Г. Грђић: *op. cit.*, с. 17.

државни дугови достижу процену вредноси целокупне зиратне земље [...]“ (12). Владе су повремено ублажавале своје финансијске тешкоће закључивањем зајмова у иностранству и код домаћих капиталиста. Један од иностраних зајмова био је врло непопуларан, тако звани „Карлсбадски аранжман“, највише због прихватања стране контроле у „Управи монопола“ (од 10 чланова Управе, двојица су били странци — Француз и Немац), ради обезбеђења исплате зајма. Ситуација се тада погоршала још и расписивањем једног принудног зајма од 10.000.000.— (13). И ова несрећност у државним финансијама, праћена сталним порастом чиновничког апарата и буџетским дефицитима, била је једна од основа успеха радикалске странке, која је већ на почетку свога рада (1881), прокламујући борбу за „народне самоуправе“, као и борбу против „бироократије“ била тако широко прихваћена да пред крај XIX века постане најјачом политичком странком.

Уз заоштравање односа између класа, као и између појединих друштвених слојева и саме државе, а са интензивнијим развојем индустрије, поставило се у Србији и такозвано „радничко питање“, иако ј број радника, пред крај XIX века, био врло мали. — Као свуд у свету, и у Србији, развој индустрије, у својим почетним фазама, био је праћен ниским надницама, претераном експлоатацијом радника, као и деце и жена запослених у индустрији и занатству, неограниченим радним временом и врло тешким осталим условима рада, посебно у рударству. Тако, 1902 радно време радника запослених у индустрији и занатству кретало се између 8 и 22 часа, у зависности од струке. Затим, 60% ученика није имало 14 година, 32% ученика радило је од 14—16 часова, а 15% и преко 16 часова. Најтежи је био положај ученика у текстилним фабрикама и у штампаријама, где су узимана на рад и деца од 8 година (14). Ништа није био бољи и положај одраслих индустријских радника, као и „слугу“, којих је 1900 у Србији било 26.758 у разним занатима и у другим секторима. Околности под којима су живели и радили индустријски и остали радници, изазвали су велику заоштреност односа и између послодавца и радника која није била у оразмери са бројчаном снагом самих радника, већ са тежином експлоатације. О томе најбоље сведоче истовремене појаве посебних радничких организација (удружење типографа, удружење кројачких радника и др.), а нарочито појава радничке штампе, као и превода марксистичке литературе, са све јаснијом класном, социјалистичком оријентацијом у третирању радничких проблема. На крају, о томе сведоче и појаве штрајкова, као средства отпора против претеране експлоатације, — за измену услова рада и повећање надница (1890 — штрајк абаџијских радника у Крагујевцу, а 1902 у Обреновцу; 1884, 1889, 1902 — штрајкови железничара; 1894 и 897 — штрајкови у Државној штампа-

(12) Драгиша Васић: *op. cit.*, с. 26.

(13) Др. Г. Грђић: *op. cit.*, с. 17.

(14) Драгиша Лапчевић: *op. cit.*, с. 119—120.

рији; 1891, 1897, 1901 — штрајкови у војној шивари; 1899 — штрајк столарских радника. и др.) (15). И у Србији, као и у другим европским земљама, штрајкови су претходили класном синдикалном покрету.

Године 1895 социјалистички оријентисана група радника и интелектуалаца покренула је лист *Социјал-демократ*, који је излазио 1895—1896. У свом првом броју, претстављајући се публици, *Социјал-демократ* је објавио да ће бити „орган међународног савеза свију пролетера и спремаће, са свим осталим братским органима услове за потпун преображај друштва“ (16). Овим је већ најављено да се део радника окренуо ка модерном радничком покрету. *Социјал-демократ* се врло много ангажовао, исто тако, и на пропагирању Марксових поставки о класној борби пролетеријата, на организовању радника и њиховом политичком преваспитавању у циљу што успешнијег супротстављања капиталу. — У оквиру деловања листа *Социјал-демократ* основано је 1896 у Београду, и „Радничко друштво“, са посебним задатком образовања својих чланова путем предавања, отварања књижница и читаоница. Од 1897 излазе и *Радничке новине* (17). Године 1896 изведена је и прва првوماјска прослава на пролетерски начин и у духу радничког интернационализма (18). Године 1901, основано је више правих синдикалних организација — савез грађевинских радника, савез металских радника, савез дрводељских радника и др. — па се сматра да тада и почиње у Србији класни раднички покрет. Циљ им је био један исти: да својим члановима пружи, поред социјалне заштите, *васпитање у духу јединства економске и политичке борбе у условима капиталистичког поретка*. Овај период тј. период пред атентат на краља, био је испуњен, поред осталог, и честим радничким зборовима, демонстрацијама (као најзначајнија сматра се она од 23 марта 1903, окарактерисана као „крвава“ пошто је било и људских жртава) и првوماјским прославама, иако се већи број радника налазио изван синдиката (1903 било је 1.761 синдикално организованог радника). Зато је, у циљу јачања радничких организација и укључивања већег броја радника у раднички покрет, основан 1903 (десет дана пре атентата) и „Раднички савез“, као централни орган радничког синдиката за Србију. Те године основана је и социјал-демократска партија одмах по атентату, која ће, убудуће, имати да руководи и усмерава политичку борбу радничке класе. Све ово указује да је заостреност односа између рада и капитала постајала све већа, уз све већу активност и радничких политичких вођа. Тада пада и политичко деловање Димитрија Туцовића, Драговића, Пелагића и других.

Насупрот овом, доста живом кретању србијанског друштва почетком XX века и, нарочито, већ стеченим навикама супротстав-

(15) Драгиша Лапчевић: *op. cit.*, с. 202—203.

(16) Социјалистичка штампа у Србији до XX века, II, Београд, 1951, с. 155.

(17) Драгиша Лапчевић: *op. cit.*, с. 144 и сл.

(18) Драгиша Лапчевић: *Историја социјализма у Србији*, Београд, 1922, с. 112, 113.

љања различитих политичких мишљења преко штампе (не више само повремено кроз хајдучију и буне, тј. кроз најниже офрме политичког отпора, као раније у XIX веку), укидају се уставни који су гарантовали и одређивали политичке и привредне слободе (као Устав од 1888), забрањује се, у једном моменту, и рад политичких партија, односно појачава се диктатура краља. Ова диктатура је падала утолико теже што се, крајем XIX века, развија у Србији и наука, књижевност и уметност на једном много вишем нивоу у односу на претходне године (Стојан Новаковић, Џвијић и др.). Зато се и десило да се најистакнутији србијански писци и новинари оријентису на опозиционе листове, као — Радоје Дамановић (чија је „Страдија“ у том времену настала), Скерлић, Милорад Митровић, Јаша Продановић, Грол и др. Другим речима, честим променама уноси се тада велики несклад у процес развоја друштва и капитализма, који, и поред указаног успона, није много превазишао ниво развоја трговачког капитала. Или како је један од највећих буржоаских писаца-савременика истакао — краљ Александар је „[...] честим променама [...] чинио немогућим методично вођење државних послова“, као и да је тада био „општи утисак да се за десет година с друкчијим владоцем дало постићи много више“, нарочито на привредном сектору (19). Тежње краљеве да влада без правог парламента и без влада које би се образовале из скупштинске већине, биле су неспојиве са развојем модерног капиталистичког друштва, које подразумева пре свега, правну сигурност, затим привредне слободе и слободу личности — уз доминантно учешће најистакнутијих претставника буржоаске класе у управљању земљом. Тако је опозициона штампа писала, уочи атентата, о владавини краља Александра као о „режиму“, који је „објавио рат политичким партијама“, што значи „рат политичким идејама, рат слободном мишљењу, рат уставној организацији“. Обраћајући се народу та иста штампа је писала: „Зашто не увидиш да једна памет није довољна да управља целом Србијом, да су владе личних режима без икаквих принципа у раду, да се оне сваки час мењају и да је то нездраво; да је за десет последњих година промењено десет кабинета, од којих су само три пала пред парламентом и да су за то време укинута два устава и два октроисана? Фатално је то“ (20). Ово указује да је одлучујући сукоб између краља и претставника прогресивног дела србијанског друштва био неизбежан, као и исход сукоба у корист тога дела, односно у корист буржоазије. — Или, како је један од савременика истакао, „самодржавље“ краља Александра, „прикривено и прокријумчарено кроз скупштинске форме“, као „лажни систем“ — није се могао одржати (21). А посебно — што је анахронизам, несавременост тога режима, у односу на развита

(19) Слободан Јовановић: Влада Александра Обреновића, Београд, 1936, књ. III, с. 374, 376.

(20) Драгиша Васић: *op. cit.*, с. 27.

(21) Слободан Јовановић: *op. cit.*, с. 375.

производних снага и општи раст србијанског буржоаског друштва на тим основама — био колутиран тешким личним испадима неуравнотеженог „лудог“ владара. Јер, Србија тада није имала, као средином XIX века, само либералну омладину школовану на страни већ и генерације које су излазиле са њене Велике школе. Ова омладина, потпуније школована, — поготово се није могла помирити са владавином сличној владавини Милоша Обреновића који је, у основи, из истих разлога чак у далеко неразвијенијој средини, био отеран са власти.

Иза самих завереника стајале су, неоспорно, одређене грађанске политичке групе које су имале своје претставнике и међу самим завереницама (Генчић, Авакумовић, Рајовић — бивши министри, Новаковић и Хаџи Тома — пословни људи). Њих су подржавале, исто тако, многе имућне и утледне грађанске породице (22). Иначе атентат не би успео — лако се могло отклонити — пошто се о њему причало на све стране. Сама опозициона штампа је оријентисала и „јавно мишљење“ на најдрастичније решење унутрашње политичке кризе. Један савременик, описујући стање „духова“ уочи атентата, наводи да је та штампа, врло дуго, заобилазила краља, нападајући владе, које су му служиле, да постепено, „у разним видовима и у току времена“, упути „нишан“ и „према највишем месту“. Само, „морао се пронаћи истински куршум и он је пронађен [...] у војсци“. Наиме, опозициона штампа, истичући да војска има „у српској демократији свога највернијег пријатеља“, трудила се „систематски и веома вешто [...] да наметне војсци размишљање о једној дужности [...] о којој је ова и сама стала да размишља“ (23). Према томе, атентат се и на широј основи и припремао и очекивао. Чак се и за радикале наводи да су „створили оно расположење духова које је чинило заверу могућом“, иако сами нису узели непосредно учешћа у завери (24), сећајући се скорашњег преког суда после „Иванданског атентата“.

Имајући у виду писање штампе, затим, атмосферу која је владала, нарочито у београдском друштву пред атентат, као и учешће политичара у самој завери, — завереници се могу сматрати експонентима буржоазије, на чијој су се страни, тако исто, по питању промене режима налазили и претставници осталих друштвених слојева, без обзира шта су сами официри завереници о томе мислили, односно, којим су се непосредним и личним мотивима у својој завери руководили. У крајњој линији може се рећи да се грађанска класа послужила војском у циљу успостављања онот поретка који је њеним интересима више одговарао, као што су јој објективно користили, на тој линији, и протести и демонстрације радника, студентске и средњошколске омладине. Исто тако, као и остали слојеви србијанског друштва, који су захтевали укидање личних ре-

(22) Слободан Јовановић: *op. cit.*, с. 356.

(23) Драгиша Васић: *op. cit.*, с. 34—35.

(24) Слободан Јовановић: *op. cit.*, с. 378.

жима и завођење ширих демократских слобода, тражили су то и из својих материјалних, односно, класних интереса — којима, иначе, сама краљева женидба не би много сметала. Према писању тадање штампе, војска је, и после атентата, одржала ред у земљи, „те је управа лако прешла у грађанске руке“. Отуд је разумљиво што је и у резолуцији Сената, који се састао одмах по атентату, наведено да и Сенат „прихвата и са одушевљењем поздравља ново стање, које је настало као последица тога догађаја“, одајући признање војсци и „сматрајући њен рад и поступак у овој прилици као израз тешких и критичних тренутака“ (25).

Према томе, закључак би био да убиство краља Александра претставља само најдраматичнији момент једног посебног процеса развоја класних супротности у Србији почетком XX века, које су се манифестовале као супротности између привредног развоја земље, степена развитка србијанског друштва и политичког образовања маса с једне стране, и диктатуре краља Александра с друге стране. Наиме, врло честе промене и смењивање личног режима и „лажног парламентаризма“, не само што су уносиле општу пометњу и утрожавале правну сигурност у земљи, без које сви битни интереси буржоаске класе постају неизвесни, већ је задржала даље кретање србијанског друштва, компромитујући Србију, као државу, и у иностранству. Све се ово дешавало у једном задоцнелом развоју Србије у односу на капиталистички развитак у Западној Европи и развитак западноевропског буржоаског друштва, у коме се тада јављају и елементи империјализма и у коме радничка класа већ претставља јаку политичку снагу. Отуд и уклањање атентатом краља Александра показује како поменути „степен образовања маса“, тако и чињеницу да установе, као што је монархија, нису у Србији били у довољној мери изграђене и учвршћене. Осим тога, извршиоци атентата припадали су војничком реду који се много лакше служи оружјем него други, и којима је сутерирано решење уништењем династије а не збацивањем краља Александра. Јер, збацивање, увек носи и наде и могућности повратка, све док је свргнути владар у животу. Тога су се нарочито бојале одређене политичке групе, односно руководство странака, нарочито радикалске странке. Такав став у питању династије могао се разумети с обзиром да је апсолутистичка владавина Обреновића трајала у Србији више од осамдесет година и била испуњена многим бунама, заверма и тешким сукобима у врховима. Петнаестогодишња, пак, владавина кнеза Александра Карађорђевића није, у том кратком временском размаку стварне владе уставобранитеља, стигла да улије уверење да се и у другој династији могу крити исте тенденције.

Прави узрок атентата на краља показују и саме промене које су настале одмах после атентата у државном, правном и политичком животу земље, као и трајање поретка који је тада успостављен. Ме-

ђутим, те промене нису биле у том смислу „револуционарне“ што би мењале основу дотадашњег друштвеног и државног уређења, како се хтело приказати од стране оних који су имали да снесу кривичну одговорност за убиство краља, нити је влада, која је после атентата образована, била „револуционарна“, како је саму себе, из истих разлога, називала. Не подривајући из темеља дотадањи капиталистички систем, те су промене једино шире отварале врата његовом бржем и овестранијем развоју, проширујући истовремено и друштвену и државну надградњу, саобразно и дотле и доцније оствареној материјалној основи. Промене су се, у суштини, свеле на повратак устава од 1888, који се, у време кад је донет, услед слабости буржоаских снага, није могао дуже одржати. (Устав је изгласан од Скупштине и Сената већ 2. јуна 1903.) Односно, промене су се свеле на поновно увођење парламентарног режима и расписивање нових избора. Монархиски облик владавине задржан је и даље избором Петра Карађорђевића за краља који се у Скупштини заклео на повраћени устав, али је монархиска власт, отада много више била подређена Народној скупштини, тј. Парламенту. Тим променама, дакле, остварене су само дутогодишња настојања и народа и грађанских политичких странака за успостављањем потпуне буржоаске власти преко Парламента и у границама буржоаског устава.

Тако је у Србији, 1903 завршен још један период борбе за отграничење власти владара засноване на „наследном праву“, а за успостављање буржоаског парламентаризма заснованог на „народном суверенитету“. Ово је истовремено значило да ће се отада материјални интереси и руководеће класе, као и материјални интереси осталих друштвених класа, остваривати уз шире буржоаско-демократске форме управљања земљом.

Тако се, и на примеру Србије, показало да се све промене извршене „у друштвеној средини“ морају одразити и у државној организацији. Ове се, затим, „региструју“ постављањем нових „правних правила“, што доводи и до измена у државном уређењу.

Саобразно томе, и државноправни поредак, који је у Србији заведен после 29 маја 1903, на основу Устава од 2 јуна 1903, претстављао је илустрацију процеса развоја србијанског друштва до тога времена. Односно, претстављао је илустрацију развоја политичке зрелости једне класно издиференциране средине, чије је свестрано кретање и довело до промена. У тој средини буржоазија је била принуђена да своје материјалне интересе, политичке и друштвене позиције, осигурава у будуће кроз буржоаскодемократске установе. Другим речима, она је на то била принуђена и избијањем оштрих супротности између друштвених класа и демократским захтевима најистакнутијих и најобразованијих чланова србијанског друштва, чија је опозиција претходном режиму, претставља исто тако једну од манифестација тих супротности. Нарочито је на то

била присиљена покретима експлоатисаних, који су, са интензивнијим привредним развјетком и сами политички јачали. То је у основи значило да ће и буржоазија у Србији, као буржоазија у другим земљама, на нешто савременији начин и савременијим инструментима обезбеђивати своју владавину. Зато је, насупрот принципима као што су „правна сигурност“, „неприкосновеност приватне својине“, „строга законитост“ (заштита такозваних „личних права грађана“), и који су за све подједнако имали да важе, задржан и даље „изборни цензус“. Овим је обезбеђено „народно претставништво“ из средине сопственичке класе“. Тој класи је декларативно стављено у дужност да заступа и интересе оних којима истовремено није дала основна политичка права.

Што се тиче Устава као политичког закона који није собом носио и санкцију, његова важност и примена — са свим одредбама које су штитиле сваког појединца — зависили су од односа политичких снага. Стога се и у развоју Србије, после 29 маја 1903, морало показати да буржоаска држава, с једне стране, може бити врло демократска у „својој структури“, а с друге стране, у својој „пракси“ способна да штити интересе буржоазије, поступцима, који ску у супротности с тим принципима и „слободама“ гарантованих Уставом. Међутим, то кршење принципа од стране носилаца буржоаске власти биће и у Србији, временом све више, у сразмери са слабостима, односно са политичком снагом и зрелашћу радничке класе и њеног руководства, којима „правна једнакост“ и „законитост“ буржоаске државе претстављају само бољу позицију у борби за фактичку једнакост.

Ружица В. Гузина

КРИВИЧНА ДЕЛА ПРОТИВ ЖИВОТА И ТЕЛА У СУДСКОЈ ПРАКСИ СРБИЈЕ ЗА ВРЕМЕ КНЕЗА МИЛОША

Историчари који су расправљали о правосуђу за време владе кнеза Милоша једнодушни су у мишљењу да се у Србији у то време судило по здравом разуму, савести и обичају (1).

Писаних закона није било, а „Наставленија“ кнеза Милоша доношена *ad hoc*, према указаној потреби, била су недовољна да обухвате и регулишу, да сабију у оквиру обавезних норми бројне и разнолике деликте и спорове настале у свакодневном животу тадашње друштвене заједнице. Према томе, правосуђе је почивало на обавезним упутствима кнеза Милоша и његовој личној вољи, а упоредо с тим и на правној свести народа и судија-народних старешина.

(1) М. Гавриловић: Милош Обреновић, Београд, 1909, II, 313; Вук Ст. Караџић: Скупљени историски и етнографски списи, Београд, 1898, 193; Ст. Максимовић: Суђења у кнежевини Србији пре писаних законика из архиве Пожаревачког магистрата, Пожаревац, 1898, V и XIV.

Тек проучавањем оба ова елемента заједно — Милошевих одлука односно пресуда и „Наставленија“ и пресуда које су доносили старешине, од кмета до нахиског кнеза, а доцније судови (магистрати) — моћи ћемо да добијемо праву слику правосуђа у Србији тога доба.

Отсуство јединствених и целовитих правних прописа, тј. закона који правно регулишу одређене односе друштвеног живота, условљавало је различито третирање од стране судија односно судов, како врсте кривичног дела и његовог учиниоца, тако и врсте казне, поступка, итд. Због тога није редак случај да за исту врсту кривичног дела исти суд доноси веома различите пресуде, иако се она по основним елементима бића кривичног дела битно не разликују. Поред овога, познато је да је кнез Милош изрицао пресуде према свом тренутном расположењу а исто тако да је и мењао како своје тако и судске одлуке. Међутим, на ову шароликост у кривичносудској пракси тога периода утицали су пре свега обичаји, политички моменти, личност судија, друштвени положај окривљеног, итд. Нема сумње да је оваква судска пракса недоследна и неуједначена, али и неспутавана законским прописима — ипак крчила, логиком самог друштвеног развитка, путеве доцнијем, модернијем буржоаском законодавству. У њој, таквој каква је, постоје тенденције новог, које живе и кристалишу се у сплету необично повезаних старих и нових односа и схватања, тенденције које — борећи се са утицајем прошлости и изражавајући на одређени начин постојеће друштвене односе — и саме утичу на њих, узајамно се развијајући. Закључивати о тенденцијама у стварању једног новог правног система није могуће само на основу појединачно узетих примера из судске праксе. Тек анализом низа примера истоврсних кривичних дела и њихових елемената може се са више сигурности говорити о карактеристикама одговарајућих кривичних дела. Због тога ћемо у овом прилогу обрадити само кривична дела против живота тела, у свим њиховим врстама и елементима, као и казне које су за ове деликте изрицане.

I. Тачан статистички преглед броја и врста убиства, као и осуђеника за ово кривично дело, не можемо извести због недостатка докумената такве врсте, на основу којих бисмо добили приближно тачну слику криминала. Мита Петровић (2) даје статистику злочинаца за разна кривична дела према извештају Народног суда кнезу Милошу од 27 марта 1833. Овај извештај садржи списак лица која се налазе под ислеђењем или на издржавању казне у Крагујевцу и Поречу. Те године, укупно је било 15 осуђеника у читавој земљи, а 25 лица је било под ислеђењем. Од овог броја издржавало је казну за кривично дело убиства 5 лица, а 10 их је било под ислеђењем. Како се према овом извештају из 1833 појављује два пута више окривљених него осуђених, могло би се претпоставити да је у питању нагли пораст убиства. Међутим, на основу ове статистике ми

(2) Мита Петровић: Финансије и установе обновљене Србије до 1842, Београд, 1901, I, 612—3.

не добијамо ни приближно тачан број извршених убистава, јер је познато да је у то време изрицан мали број казни лишења слободе за кривично дело убиства. Ова казна изриче се ређе од осталих, пре свега због малог броја тамница, а и из других важнијих разлога као што су: скупо издржавање затвора, смањивање броја пореских обвезника, пропадање осуђеничких имања (3), итд. Због тога ова статистика пре потврђује чињеницу да се казна лишења слободе односно робије ретко примењивала, него што илуструје стварно стање у погледу броја кривичних дела и њихових извршилаца. Тачан број учинилаца кривичних дела данас је готово немогуће установити, јер нам недостају — за проучавање неопходне — потпуне архиве тада постојећих судова и других органа власти, статистике пописа становништва, итд.

Ако не можемо да установимо број и кретање убистава за време прве владе кнеза Милоша, ипак постојећи материјал омогућује нам да учимо и анализирамо врсте кривичног дела убиства, њихове елементе, као и врсте казни и начин њиховог извршења.

Према литератури и прегледаној грађи, објављеној и необјављеној (4), могуће је кривична дела убиства класификовати на следећи начин:

1. Тешка убиства (5) у која долазе: а) убиство претставника власти; б) убиство из користољубља; в) убиство на свиреп или подмукао начин; г) чедоморство (детеубиство).

2. Обично убиство.

3. Лакша убиства у која долазе: а) убиство у нужној одбрани; б) нехатно убиство.

Ова подела је створена анализом судских пресуда тог времена, и то само ради јаснијег илустровања елемената кривичног дела убиства које је познавала тадања судска пракса и који су јој служили за одређивање тежине дела и одмеравање казне. Тако изведена по-

(3) Мих. Гавриловић: Милош Обреновић, II, 1909, 326.

(4) Необјављени документи налазе се у фондовима државне архиве НРС у Београду (у даљем тексту употребљена скраћеница ДАБ).

(5) Изоставити убиства почињена у хајдучији, приликом набрајања врста кривичног дела убиства, мислим да је мање погрешно него ли уврстити их, мада и ово издвајање такође има извесних недостатака. Тачно је да су ухваћени хајдучи за учињене деликте, па и за убиства, кажњавани најтежим и најсуровијим казнама, тј. да су пресуде односно начин извршења казне били тежи него за обичне деликвенте. Међутим, сама хајдучија, одмећање од власти, непризнавање постојеће државне власти сматра се као посебно тешко кривично дело. Чињење и других кривичних дела за време хајдуковања само утиче на висину и оштрину казне. Зато се хајдучија мора третирати као посебно кривично дело и никако се не сме разбијати на кривична дела почињена за време одметништва (на пример, разбојништво, убиство, крађа, итд.). Ту и настаје проблем. Хајдучија је кривично дело са гледишта тадашње власти и кнеза Милоша, те се они одговарајућим превентивним и репресивним мерама боре против ње. Међутим, ми данас морамо третирати хајдучију за време кнеза Милоша не само као криминал, него као много сложенији друштвени феномен који треба комплексно и проучавати. Иако је проблем хајдучије овог доба доста обрађиван, он још увек захтева темељну и свестрану социолошку студију. Због тога би правна анализа могла и морала да буде само корисна допуна у широко постављеној проблематици хајдучије. Напротив, третирати хајдучију као обични или политички криминал, значило би поставити читав проблем једнострано и доћи до врло погрешних закључака.

дела свакако није и не може претстављати чврсту и строго одређену систематику, већ има чисто оријентациону, методолошку намену.

1. И по схватању судске праксе Милошевог времена *тешка убиства* су се разликовала од осталих убистава пре свега по нарочитој друштвеној опасности дела с обзиром на начин, побуде, циљ извршења и посебно заштићен објект кривичног дела. Виност односно умишљај, као један од неопходних елемената кривичног дела, овде је битна претпоставка за посебну квалификацију. Већ сада можемо нагласити да су се квалификована убиства по правилу кажњавала смртном казном.

а) *Убиство претставника власти*. — Сасвим је разумљиво да се у процесу стварања и учвршћивања новог апарата власти у Србији сваки акт уперен на његово рушење, слабљење или непоштовање — па и против личности претставника те власти — сматра као тешко кривично дело за које се изриче најстрожија казна.

Убиство било ког претставника власти — сеоског кнеза (6), кмета (7), пандура (8), итд. — кажњава се смрћу, а по извршеној казни „њихово тело да се за углед свакоме на коло тури, с кога да се никако не скида и не закопа“. Код овог кривичног дела убиства изузетно (9) се примењује и принцип супсидијарне колективне одговорности ако је убица у бекству односно уколико се он не ухвати. У овом случају гоњење убице спроводе — поред органа власти — и супсидијарно одговорна лица.

Покушај убиства кмета кажњавао се као и убиство — најстрожијом казном, што илуструје и овај пример: „[...] из пиштоља хотећи га убити, кроз бутине ранио. Горе споменути Ђурађ Тодоровић који не само из упорства својега повиновати се хтео није запустити кмета и на скуп сеоски ићи, но истог кмета и убити покусио се, осуђује се да из пушака убијен и за пример прочима обешен буде“ (10). Тако је кнез Милош хтео и морао да и на овај начин обезбеди углед и ауторитет новоствореним органима власти, да њихове претставнике уздигне изнад осталог народа и покаже да су они — иако само његове слуге — стварне старешине народу. Редовни судови су могли да суде само за убиства сеоских старешина, односно најнижих чиновника. Они нису били надлежни да суде у случају убиства крупнијег старешине. То право је кнез Милош задржао за себе, не само због тога што је он био и највиша судска власт, већ што су неке старешине платиле главом по његовом налогу.

б) *Убиство из користољубља* је такође квалификовано убиство а његово извршење по правилу повлачи смртну казну. Тако, на пример, разматрајући случај Драгоја Драгојевића из Равња, Народни суд доноси следећу пресуду: „Будући да је више именовани убица

(6) ДАБ — ЗМП XVII, А 99; 4 јули 1825.

(7) ДАБ — Шабачки суд 1828—30; 25 септембар 1830.

(8) ДАБ — КК XXXI, 164; 26 август 1821.

(9) Колективна одговорност родбине (принцип сродства по крви) или села (територијални принцип) практиковала се још и у гоњењу и кажњавању хајдучије и јатаковања, а налазимо је и код кривичног дела похаре (крађе).

(10) ДАБ — Апелациони суд 1825; 1 јули 1825.

Марко Тешановић, као што је и пред судом најје шабачке и овде пред Судом Народним својевољно признао, газду свога, меандију Драгоја Драгојевића живота лишити намерио био, да би само аљине и оружје његово себи присвојити могао, и намереније ово горереченог дана заиста извршио; зато Суд Народни [...] налази њега, као самовољног убицу, смрти бити повина; чега ради решава, да се из пушака убије, и тело његово на коло да се стави, на коме до распаденија да остане“ (11).

Из ове, као и других пресуда (12) које се односе на ово кривично дело, види се да суд као најважније елементе за квалификовање дела и изрицање казне узима умишљај и користољубље („[...] навалице и спремајући се из пизме и поради пара убио“) (12).

При оцењивању кривичне одговорности у цитираним случајевима уопште нису узимане у обзир било какве олакшавајуће околности. („[...] извршио Марко злоковарно намереније ово или поводом удараца од газде свога добијених, као што се у нечему извинити тражи [...] налази њега [...] смрти бити повина“ (13); или суд „[...] налази да га ни сама младост његова оправдати не може“) (14).

Смртна казна извршавана је по правилу стрељањем а потом вешањем или стављањем на коло за пример другима, а изузетно на исти начин односно истим средством којим се убица служио ([...] да се погуби оном смрти којом је он Петра убио, тј. да се трипут ушмице сикиром у слепо око удари, па тело му да се мете на коло, где да остане док се не распадне“) (14). Може се с разлогом претпоставити да је оваква врста смртне казне, пореклом из обичајног права, позната и у другим европским државама, а код нас се — због заостајања читавог друштвеног развитка у условима владајућег османлиског феудализма — задржала и у првој половини XIX века.

Из овога се јасно види са каквом су строгошћу органи власти у том периоду чували и бранили личну, а нарочито имовинску сигурност, те тако унеколико доприносили општој безбедности и сређивању прилика у земљи.

в) *Убиство на свиреп или подмукао начин.* — Најчешћа убиства ове врсте су: убиство на спавању, давлeње детета бацањем у воду, убиство секиром или каменом у главу, унакажавање односно масакрирање жртве, итд. Иако су пресуде за ова кривична дела по форми сличне осталим, ипак се може уочити да су детаљније обрађиване и да се у њима наводе готово сви елементи овог кривичног дела који су били основ за одређивање одговорности учиниоца и одмеравање казне. Примера ради наводимо пресуду Великог суда од 15 септембра 1837: „Узевши Велики Суд у данашњем заседању своје у размотрење цели преднаведени поступак Јанков како пре наведеног убиства тако и при истом, а при том и сведочанства апсан-

(11) ДАВ — Шабачки суд 1832; 29 јануар 1832.

(12) ДАВ — Совјет 1837 No 568; 25 септембар 1837.

(13) ДАВ — Шабачки суд 1832; 29 јануар 1832.

(14) ДАВ — Совјет 1837 No 568; 25 септембар 1837.

ције и кметова и комшија његови, не налази га никако за згранови-та, што нигда није долазио у стање о себи незнања и што је свако злочинство при себи, но у зверској јарости учинио, које се и при убијству над женом његовом произведеноме довољно осведочава тиме, што је он по предходећем инату, удавио је и удавивши је одма деци својој запретио да га не одаду, па после и невешт томе чинећи се отишао кмету своме и јавио му да је умрла, по чему се пре за лукава него за луда држати мора, и зато га само као само-произвољнога убицу осуђује да из пушака убијен буде и тело му ради угледа да се метне на коло, где да остане, док се не распадне“ (15).

Као што се види из овог случаја, суд је помоћу сведока посебно испитивао урачунљивост учиниоца кривичног дела за време пре учињеног дела, као и у времену проведеном у истражном затвору. По тадашњој судској пракси суд мора да утврди урачунљивост окривљенога, јер би у противном, услед недостатка једног од основних елемената кривичне одговорности учиниоца, суд морао донети ослобађајућу пресуду.

Ако је учинилац кривичног дела убиства неурачунљиво лице, суд поступа као у следећим случајевима: „Илија Максимовић из Борине Рађевске, који је [...] у болести својој убио девојку Јелену код њега у служби бившу не може се убиства овог произведеног ради никаквој казни подвргнути, из узрока тога, што се из свију обстојатељства болести његове, у преднаведеном писму вашем изложени, закључити може, да он у болести овој није при себе био, следоватељно да је убиство ово у изумљенију, и не знајући шта чини произвео [...] препоручујемо вама, да ви [...] закажете кметовима његовима, којима ћете њега предати, да они пазе на Илију, да не би опет кад-год подобно зло учинио, и с препоруком овом да их одпустите“ (16).

Утврдивши урачунљивост окривљеног Јанка Марјановића, суд — као што се из наведеног документа види — одмах прелази на оцену мотива и начина извршења кривичног дела. Лукави начин прикривања убиства суд узима као отежавајућу околност.

За ово квалификовано убиство такође се изриче смртна казна, а извршава се, уколико је то могуће, истим начином на који је кривично дело учињено. На пример: „Велики Суд [...] као наваличнога убицу осуђује га, да се камењем убије, као што је и он Младена о камење убио“ (17). Или „[...] по чему и решава: да се, како Јован тако и Кумрија, сикиром у главу убију [...]“ (18). Врло често, нарочито у пресудама пре тридесете године, наводи се и општи пропис на основу кога се изриче смртна казна и начин њеног извршења. Формулација овог прописа је готово свуда дословно иста и гласи:

(15) ДАБ — Совјет 1837, No 559.

(16) ДАБ — Шабачки суд 1832; 19 јануар 1832.

(17) ДАБ — Совјет 1837, No 559; 30 септембар 1837.

(18) А. Јовановић: Примери старог српског правосуђа, „Бранич“, V, 1898, 593—4.

„Верховне власти наше правило јест да каквом који смрћу умори другога, онаквом и сам уморен да буде“ (19). Уколико се из било којих разлога казна није могла извршити на исти начин, као и кривично дело, примењивана је казна стрељања.

г) Чедоморство (*детегубство*). — За разлику од савременог права, кривично дело чедоморства за време кнеза Милоша сматрало се као тешко убиство. Из „Објавленија“ (20) Народног Суда и кнеза Милоша № 405 од 8 јуна 1827, као и из судске праксе, видимо да је ово кривично дело било прилично распрострањено, нарочито до тридесетих година прошлог века, и то искључиво над ванбрачном новорођенчади. Нема ниједног документа који говори о убиству брачног детета. Већ ома споро и неприметно је опадао број убистава ванбрачне деце, без обзира на казне које су за ово кривично дело примењиване, иако су оне, у погледу оштрине, у различитим приликама биле врло различите. Према поменутом „Објавленију“ закључујемо да су мајке које убијају своју ванбрачну децу осуђиване најтежом, смртном казном, затим робијом и телесном казном. Такође су била кривично одговорна она лица која су на било који начин допринела да до убиства дође односно која су могла да одклоне, спрече убиство, а нису то учинила.

Видећи да строге казне нису једини пут да се ово друштвено зло смањи, кнез Милош је, како се види из „Објавленија“, доцније ослобађао сваке одговорности девојку која ванбрачно роди, под условом да дете сачува и отхрани. Он је и другим мерама покушавао да сузбије и ограничи необично раширен неморал, знајући да је чедоморство само једна од природних последица таквог стања. Те мере су биле: дужност родитеља да строго мотре на понашање своје одрасле деце, нарочито кћери; старање како органа власти — од сеоског кмета до нахиског магистрата, тако и читавог села да се ванбрачно дете живо донесе и одгоји; трошкови за порођај и дојкињу — јер се дете привремено одузима мајци — подмирују се из касе магистрата, с тим што ће их суд доцније наплатити „от именија домова прелубодејца и прелубодејнице“, итд.

Ако се свим овим мерама врло мало постигло, није се више ни могло учинити, јер су узроци оваквом стању били много дубљи, тј. проистицали су из самих друштвених односа који су се налазили у дугогодишњем непрекидном и оштром превирању. Уосталом, док се прописима и другим интервенцијама органа власти кнез Милош трудио да учврсти морал и заштити породицу, његов распусни лични живот, као и готово свих старешина, не само да се није поклапао са

(19) ДАВ — ЗМП ХХХ, 260; 14 јули 1825 год.

(20) ДАВ — ПО К 54, 38 и ЗМП ХХІХ, 79. Овај необично значајан и интересантан документ сажето износи у 10 тачака настојања власти у протеклих десет година да најразличитијим васпитним и принудним мерама смањи број чедоморстава. Документ су делимично објавили: М. Миљковић: Кратак поглед на историски развита кривичног права у нас за последњих сто година, „Бранич“, XI, 1905, 174—7; и М. Драгутиновић: Прилози за суђење у Србији пре писаних закона, „Бранич“, VI, 1899, 133—4. Документ је објавио у целости Прока Кнежевић у „Праву“, II, 1886; Мита Петровић: Финансије и установе, I, 635—8.

званичном политиком, већ претставља прилично верну слику начина живота и моралних схватања једног дела српског друштва тога времена.

Судећи по сачуваним пресудама кривично дело чедоморства се теже кажњавало у првим годинама учвршћења Милошеве власти. Тако „Кнезови Канцеларије Народне Србске“ у Крагујевцу пресудом № 921 од 7 новембра 1822 „[...] преступницу Марију, која живот свог детета поштадила није, судимо да смртију казнена буде“ (21). Саучесници су такође били кривично одговорни и у продужетку ове пресуде они се овако кажњавају: „Смиљани удовици која је Марију да зло учини наговорила педесет канџија да удари се; — Стефану Гошњићу са којим је Марија зачала, премда му је она сам повод дала, педесет штапа да удари се“. Понекад се извршење смртне пресуде за ово кривично дело препушта народу села из кога је мати-убица: „[...] сакупио сам кметове из околних села, и пошто прочитао сектенцију, у присуству њиовом и девојчином дао сам је кметовом и прочим народу из Бачине те су је убили“ (22) или: „За горе назначену Ивану која живот свог детета поштадила није, судимо, да као убица пред собраним народа убијена буде“ (23).

До тридесетих година за кривично дело чедоморства по правилу су се изрицале смртне казне, а остале ређе. Од тога времена — не стриктно — у судској пракси се поступа управо обрнуто, по правилу се доноси телесна или временска казна, или обе заједно, а тек по изузетку и смртна казна. У погледу саучесника односно помагача и потстрекача нема великих промена, они се стално приближно исто кажњавају, док се љубавници сада углавном ослобађају кривичне одговорности. И у овим доцнијим пресудама кривично дело чедоморства сматра се тешким злочином, „богомрским делом“ као и пре, али се сада узимају у обзир околности под којима је дело учињено, „да би тим срамоту своју прикрила“ (24), као олакшавајуће, што утиче на смањење казне. На пример, пресудом Великог суда од 30 септембра 1837 осуђује се мати „да робује годину дана од дана уапшења, и да јој се после свака три месеца удари по 25, дакле свега 100 камџија, па да се слободна одпусти“ (25).

2. Обично убиство је најчешћа и најбројнија врста од свих кривичних дела убиства у овом периоду. Укратко, то је кривично дело чија се основна карактеристика састоји у насилном, противправном одузимању, лишавању живота неког лица. Овако широка дефиниција, коју је усвојила судска пракса Милошеве Србије, водила је веома различитом кажњавању овог кривичног дела. Не би требало инсистирати на поставци да су различите казне за кривично дело обичног убиства искључива последица недостатка тачних дефиниција, законских прописа и кривичног законика.

(21) ДАБ — Апелациони суд 1822.

(22) ДАБ — ЗМП XIII, А 224; 23 април 1819.

(23) ДАБ — ЗМП XXIX, 12; 7 новембар 1820.

(24) ДАБ — Совјет 1837, No. 554; 2 октобар 1837.

(25) ДАБ — Совјет 1837; No. 598; 30 септембар 1837.

Пресуде које различито кажњавају обично убиство претстављају драгоцену грађу не само за проучавање судске праксе, него још више за упознавање читавог друштвеног кретања, свесних и несвесних сукоба патријархалне заједнице, односно њених схватања и односа са механизмом апарата нове власти, који је настао и одржавао се без обзирном применом насиља и градио нове буржоаске друштвене односе. Међутим, иако су Милош и локалне старешине — кнезови, судије, трговци, итд. — несумњиво претставници нове, младе буржоазије у рађању, сви они, и као појединци и као целина, неминовно носе са собом схватања и обичаје друштва из ког су поникли, а које у новим условима смењују и руше. Сукобљавање старог и новог и њихово паралелно постојање, манифестовало се у свим областима друштвеног живота на веома чит и буран начин за време прве владе кнеза Милоша, кроз оштре потресе у животу и свести људи, кроз класну диференцијацију, и тешко али поступно кретање читавог друштвеног живота напред. Ови процеси одигравали су се својеврсним путевима и у различитим формама. Због тога треба видети на живим примерима уже, одређеније стварности како се конкретно потврђивала ова општа законитост развитка људског друштва. Анализа кривичног дела обичног убиства и његово кажњавање пружа за то веома повољне могућности.

За кривично дело обичног убиства изрицане су следеће казне: смртна казна, телесна казна, лишење слободе односно робија и имовинска (новчана) казна. Из пресуда можемо видети да су се ове казне изрицале како појединачно тако и кумулативно.

Било је — веома ретко — случајева да се за кривично дело убиства доносила чак и ослобађајућа — стално или привремено — пресуда. Документи нам откривају који су то органи и, што је још важније, из каквих су мотива доносили ослобађајућу пресуду за једно од најтежих кривичних дела. Кнез Милош доставља на извршење кнезу Милосаву Здравковићу овакву своју пресуду: „За влаха оног што је убио жену своју, видим да је нужно, ситне деце ради да иде кући гледати децу исту. Тога ради препоручујем вам да га пустите кући деци својој; и немојте га казнити засад, но реците му да је погрешка његова опроштена. Нека га неко време код деце, и позније ћемо га казнити. Само не дајте ствар ову у заборавност“ (26). Овом примеру је сличан случај жене која је свог мужа убила уз саучесништво љубавника. Она се, такође ради деце пушта на слободу а њен саучесник осуђује на смрт. „Суд [пожаревачки — прим. В. П.] пресуди да се убију и човек и жена: труп преко трупа да падне [...] Ствар оде Народном суду, који ту пресуду одобри; оде књазу Милошу, а он пресуду измени утолико што жени — која је имала шесторо ситне деце

(26) ДАБ — ЗМП XV, А 4; 26 јули 1823.

— опрости живот да ту децу гледа, а бећар њен милосник да се убије“ (27).

Ове пресуде претстављају изузетак у судској пракси Милошева доба. По правилу учинилац било ког кривичног дела, а посебно убиства као једног од најтежих, није никако могао да измакне кривичној одговорности, нити да не сноси одговарајућу казну за учињени деликт. Наведене пресуде утолико пре потврђују својом изузетношћу колико је кнез Милош ишао далеко — по цену ослобађања за кривично дело убиства — и био доследан у својој политици популације Србије која се огледала и у низу других, ефикаснијих мера (насељавања Срба из Аустрије и околних пашалука додељивањем или земље уз ослобођење од порезе за годину дана или какве службе; строге мере против убиства ванбрачне новорођенчади о чему је већ било речи, итд.). Затим, ове пресуде би могле да поткрепе и мишљење, да је у Србији тог времена несумњиво наступио процес пропадања, осипања — до тада преовлађујућег — задружног облика породице и повећавање броја мањих, самостално извођених породица, карактеристичан процес који траје у Србији кроз читав XIX век, као последица одређених економских и политичких услова и момената.

Из ових пресуда видимо да би деца, у случају осуде родитеља, остала потпуно незаштићена, препуштена сама себи, док би при постојању задруге било друкчије: децу би прихватила и одгајала њихова најближа родбина, са којом су и дотада заједно живела. Нагласили смо да су овакве ослобађајуће пресуде за кривично дело убиства веома ретке, и због тога судови много чешће, ради заштите незбринуте деце деликвента, не изричу увек најтежу казну за убиство, а такође преиначују временску у телесну казну. На пример, пресудом Великог суда од 3 децембра 1837 осуђује се убица Глиша Стефановић на три године робије, а по издржаној казни „да три пут на место шибан буде кроз тристо момака“ (28). Совјет преиначује ову пресуду узимајући у обзир олакшавајуће околности, међу којима и ову: „[...] а к томе, узевши Совјет у призреније нарочито ситну дечицу Глишину, која би осуђеном на три године робијом отца свога сасвим пропала, одлакшава се исту пресуду, с тим да убица Глиша у место одређене му казни, кроз 300 момака четирипут на место само шибан буде, а потом да се слободан отпусти“ (29). Како се у судским пресудама водило рачуна о обезбеђењу деце убијеног изнећемо доцније.

Пример када је убица „који је своме тасту оцекао главу, одпуштен кући“, тј. ослобођен кривичне одговорности за учињено дело, јер је „обешчао се добро обхождавати“ (30), сасвим је нетипична појава у пракси свих судова, укључујући кнеза Милоша, када је у питању кажњавање убиства. Наведена пресуда и њој сличне, нису доношене ни на основу искључиво обичајног права, нити према пресе-

(27) А. Јовановић: Примери старог српског правосуђа, „Бранич“, V. 1898, 594.

(28) ДАБ — Совјет 1837, No 662.

(29) ДАБ — Совјет 1837, No 662.

(30) ДАБ — Апелациони суд 1825; 22 септембар 1825.

данима за ово кривично дело у тадашњој судској пракси, већ по вољи кнеза Милоша, од чије је тренутне ђуди не једном зависила судбина како имовине, угледа и положаја људи, тако и њихових живота. Разне пресуде које је доносио кнез Милош биле су понекад сасвим различите, у директној супротности с „Наставленијем“ или „Објавленијем“ које је он сам прописао и упутио судовима и старешинама за пресуђивање одговарајућих деликата и спорова. Оваква самовоља и потпуна неодговорност кнеза Милоша свакако није доприносила правној сигурности, учвршћењу апарата власти и општој консолидацији, чему је несумњиво кнез Милош тежио и што је релативно постигавао другим својим мерама. Напротив, такви поступци кнеза Милоша само су кочили бржи развитак и омогућавали — додуше само истакнутим и код кнеза у милости — локалним старешинама да се и они тако понашају.

Разлике у тежини казни за обично убиство биле су велике, како између разних врста (телесна, временска, смртна) тако и у оквиру исте — нарочито телесне — казне. Пожаревачки суд 22 јуна 1825 обавештава Народни суд у Крагујевцу да је извршио казну, између осталих над убицом Цветком Гавриловићем који је „с награжденијем сто батина одпушчен жив и здрав к дому“ (31). На другом примеру видимо да је телесна казна далеко оштрија. Пресудом истог суда од 2 априла 1830 кажњава се убица да „полусмртну казну“ поднесе за почињено убиство (32).

Телесна казна над људима се извршује разним средствима: шибом, батином, церићем (33) и др., а над женама углавном камџијом (34). Бити осуђен на казну од двестотине камџија исто је што и смртна казна (35). „Мртва шиба“ означава посебан облик извршења смртне казне (осуђено лице трчи шест или више пута кроз у два реда постројених шетстотина момака који га шибају) и није се примењивала као казна за обично убиство. Смртна казна над убицама извршавана је стрељањем, много ређе вешањем, а најчешћа формулација Народног суда или Совјета (почев од 1835), који је достављао смртне пресуде (са обавезном потврдом односно одобрењем кнеза Милоша) на извршење одговарајућим магистратима, била је да убицу „погубите и тело његово на углед народу на коло ставите, на коме до распадања да остане“ (36).

При доношењу пресуда за кривично дело обичног убиства нису узимани у обзир сви елементи који чине биће кривичног дела, као и остале околности, који тек заједно узети одређују степен одговорности учиниоца као и врсту казне, већ се често догађало да се издвајањем појединих, као најважнијих и одлучујућих елемената, а занемаривањем осталих, такође значајних обележја, различито квалификује

(31) ДАБ — Апелациони суд 1825.

(32) ДАБ — КК XXII — 63.

(33) Гавриловић: *op cit.*, II, 463.

(34) Исти: *op. cit.*, 325.

(35) Исти: *op. cit.*, 325—326.

(36) ДАБ — Апелациони суд 1831—2; 1 април 1831.

исти случај убиства. Илустроваћемо конкретним примером. Народни суд у пресуди од 15 септембра 1831 осуђује убицу на временску казну уз образложење „да је Милош [убица — прим. В. П.] ово убиство [...] у јарости завадивши се сирјеч с Миленком по согласном обе стране казивању због воде, коју је погибши Миленко од њега преотимао и тим самим неправду и насиље му чинио и тако повод кавги дао, не налази њега из овог призренија смртној казни бити повина, но осуђује се на десетогодишњу робију у Пореч“ (37). Кнез Милош разматрајући овај случај, узима друге елементе као битне, запостављајући оне наведене у пресуди Народног суда, и захтева да се поменута пресуда преиначи у смислу његове одлуке од 25 октобра 1831 која гласи: „Будући да је Милош Јовановић Миленка Јелића пушком као сваком познатим смртоносним оружјем убио, то се недвоумно види, да га је хотенијем живота лишио, и зато га поступак његов, који би иначе лакши могао бити, кад би убиство ово батином или другим каквим орудијем учињено било, које к реду смртоносних орудија не припада лежи, — сасвим смрти повина чини“ (38).

Народни суд поступа према налогу кнеза Милоша усвајајући потпуно његово образложење и, сасвим одбацујући своју претходну пресуду, доноси 27 октобра 1831 следеће: „[...] по чему и њега као самовољног убицу на смрт осуђује и решава, да се из пушака убије, [...]“ (39).

Интересантно је да није дошло до извршења ни ове преиначене пресуде Народног суда. Кнез Милош поново оснажује горње „Решеније“ Народног суда, из сасвим других, претежно политичких разлога, мада се са њима морало рачунати и пре покретања поступка. Кнез Милош то објашњава актом од 22 јануара 1832: „Предстојеће решеније [...] преиначавам с тим, да му високославни Суд Народни из тога призренија, што су све у овом процесу помешане особе, из пазарске нахије која нашој јурисдикцији не подлеже, какву телесну казну одреди, и да га по одржању њеном слободна одпусти“ (40). Наравно да је суд послушао кнеза и по трећи пут донео пресуду по истој ствари којом се убица кажњава са педесет штапова и истог дана пушта на слободу (41).

Без обзира на последњу извршну пресуду — мотиви због којих је она донета прелазе оквири ове теме —, преиначавање претходних двеју пресуда претставља карактеристичну несигурност, шароликост и нејединственост одлука судова и схватања судија, и то највиших, тачно изражавају њихове међусобне односе и одређују надлежност. У пресудама за кривично дело обичног убиства суд досуђује, поред осталог, и неку врсту накнаде штете породици, најчешће само деци, убијеног лица. „Решеније“ Народног суда од 4 августа 1832 гласи: „[...] да се Недељко Раилић због убијеног самовољном непредостро-

(37) ДАБ — Апелациони суд 1831.

(38) Исто.

(39) ДАБ — Апелациони суд 1831.

(40) Исто.

(41) Исто.

жности човека кроз триста момака шест пута на место шиба, и за уживљење деце њиме убијеног Јевте да се именија седми део као на њега код 6-ро деце његове припадајући даде“ (42). Ниједна пресуда за обично убиство није се могла извршити, а да се не достави кнезу Милошу на увид. Ову пресуду он само делимично мења: „... да Недељко место шибе једну годину у месту робује“, док други део потврђује да „... дужан буде, опредељену накнаду деци убијеног Јевте платити“ (42).

У случају да убица нема ближе родбине досуђује се читаво његово имање породици убијеног. Пресудом од 8 маја 1835 Народни суд изриче за убиство смртну казну стрељањем; исту пресуду кнез Милош потврђује 21 маја 1835 „од слова до слова, с тим додатком, да се именије Макевијино [убице — прим. В. П.] у судејском претстављенију назначено Стевановој сиротној остави тој деци, на њино собствено притјаженије преда 1., што је Макевија њи оца и благоделаља лишио, 2., што Макевија ни жене ни деге не има“ (43).

Имовинско (новчано) обештећење породици убијеног за његов живот установа је патријархалне друштвене заједнице. Иако тако старог порекла, установа композиције одржала се, у пракси српских судова у току првих деценија XIX века, у одређеном, новим условима прилагођеном облику као казна за убиство.

За обично убиство изрицала се новчана казна као посебна и једина казна, али само изузетно, док се код нехатног убиства ова казна по правилу изрицала.

Међутим, нису усамљени примери када суд пресуди да се „крвнина“ исплати судској односно државној каси а не породици убијеног. У пресуди Народног суда од 13 јануара 1826 каже се: „Разсуђавајући ми о преднаведеном убиству да је Митар [убица — прим. В. П.] у воспалењу јарости, и за нанешено му безчестије учинио, судили смо њему живот простити, обаче (по размотренију именија његовог) да плати у касу народну 700 гроша крвнине“. Идућег дана кнез Милош је потврдио ову пресуду „с тим додатком да место пресуђених 700 гроша крвнине 800 гроша каси Нар. плати“ (44).

Саучесништво у виду саизвршења кривичног дела убиства кажњава се тешком телесном казном, јер се сматра да је саучесник односно саизвршилац допринео својим учествовањем остварењу кривичног дела убиства. Народни суд осуђује саучесника пресудом од 20 јануара 1834 коју кнез Милош потврђује да „кроз тристотине момака шест пута на место тј. шест пута доле и шест пута горе шибан буде“ (45).

3. *Лакша убиства*. — Најопштија карактеристика привилегованих убистава је да се учиниоци ових кривичних дела благо кажњавају или ослобађају кривичне одговорности, и да се у току ра-

(42) ДАВ — Шабачки суд 1832.

(43) ДАВ — Шабачки суд 1835 (1—400).

(44) ДАВ — ЗМП ХХІХ, 72.

(45) ДАВ — Шабачки суд 1834 (1—400)

справе ових спорова мешају елементи кривичног и грађанског поступка.

а) Када суд утврди да је убиство извршено у стању *нужне одбране*, а поред тога и остале чињенице иду у корист нападнутог убице, увек се доноси ослобађајућа пресуда; учинилац се ослобађа кривичне одговорности, јер се убиство у *нужној одбрани* не сматра деликтом. То се јасно види из пресуде од 11 децембра 1833 према којој Народни суд „[...] налази да нико други није у томе крив него убијени Ђура, који је повод дао и започео бој, и за то жену Симићу, која је бранећи већ обаљенога и окрвављенога мужа свога од разјаренога и насилника Ђуре, реченога Ђуру убила, ослобађава савршено што је у томе дужност добре жене извршила“ (46).

Другом пресудом Народног суда од 7 маја 1835 такође се решава да се за исто дело убица „као невин кући својој одпусти“ (47). Кнез Милош потврђује ову пресуду „с додатком, да се Сима Богићевећ [убица — прим. В. П.] из села свога крене“ и то много даље „како се неће моћи нигде ни у чаршији ни на саборима са родбином убијенога Марка састајати“. Овом казном протеривања, уклањања из села ослобођеног убице, кнез Милош жели да паралише могућност крвне освете, рачуна се још увек живим схватањима у народу да се крв крвљу испуљује, а једна глава другом плаћа, и због тога допуњује пресуду Народног суда превентивном мером протеривања из села у циљу отклањања нових тешких деликата. Из наведене пресуде Народног суда такође видимо претпоставку да до крвне освете може доћи, али док кнез Милош хоће да предухитри ову латентну опасност уклањањем из села, Народни суд само упозорава какве ће се санкције применити против евентуалних учинилаца, односно да ће се кривци казнити према тежини кривичног дела, без обзира из којих су побуда деликти учињени. У пресуди опомена породици убијеног гласи: „На последак кућанима и деци Марковој да се закаже, да се не би усудили деци Симиној какова вреда учинити и набајивати их: јер се у таквом случају неће у призреније узети, што је Марко погинуо и што су деца његова за осветити га, Симовој вред каквој нанела; него ће се преступник био он мало или пунолетан према величини своје кривице казнити“.

За кажњавање убиства из *нужне одбране* долазило је у случајевима прекорачења границе *нужне одбране*. Народни суд у пресуди од 25 августа 1825 коју истог дана потврђује кнез Милош, на основу утврђених околности оцењује: „[...] да речено убиство из својевољног његовог [убице — прим. В. П.] намеренија, докле нападнен није био, произишло није [...]“, и стога решава „[...] да се исти убилац Мијајло на 6 месеци окује, и 100 батина сад, а 100 при отпушту његовом да му се удару“ (48). Извршење ове релативно строге казне и поред стања *нужне одбране* суд објашњава прекорачењем ну-

(46) ДАБ — Шабачки суд 1834 (781—1073).

(47) Крагујевачки суд 1835.

(48) ДАБ — Апелациони суд 1825.

жне одбране, јер је убица нападнут батином, а бранио се и убио нападача ножем.

б) Убиство из нехата — према судској пракси овог времена — сматрало се свако убиство које је извршено „неотице“ или „сасвим неотице“, тј. из непажње, због које је једино учинилац и одговоран, јер није могао да предвиди, нити је био свестан какве последице може да произведе „његова непредострожност“. Штуро квалификујући нехатно убиство као деликт који је „неотице“ учињен, судови ослобађају учиниоца кривичне одговорности за дело убиства, иако се пресудом не ослобађа сваке одговорности (на пример због ношења оружја или обавеза према породици убијеног, итд.).

Народни суд доставља Шабачком суду на извршење своју пресуду од 1 јуна 1833: „Будући да је [...] Петар Романдић [...] бећара Тому Стојановића неотице убио, то се он и не може као убица осудити, и због тога убиства, да није у другојме чему повинен, морао би се сасвим од казни ослободити. За непредострожност пак његову, што је носио у друштву пушку [...] без чега се та несрећа не би догодила била, осуђује га суд Народни, да са 50 штапа кажњен буде, [...]“ (49). Телесна казна у висини од 25 до 50 штапова понавља се и у осталим пресудама, уз коју се обично још досуђује, на захтев странака или по нахођењу суда, новчана накнада најчешће за „трошак учињен о погребу“ (50), или „за препитаније заоставше сиротне фамилије“ (51).

Суд и нехатног убицу кривично гони одмах по учињеном убиству, и када га ухвати ставља га у затвор, где остаје све до доношења пресуде. Уколико пресуда није ослобађајућа, казне су благе, јер се „он и не може као убица сматрати“, и кажњава се за „неосторожност његову“. Ипак суд пушта на слободу нехатног убицу тек по извршењу пресуде, без обзира да ли је у питању телесна казна или новчана накнада. Пресуда Народног суда № 627 од 28 марта 1833 коју доставља на извршење Шабачком суду гласи у изводу: „[...] поред апса који је досад издржао, осуђује га суд Народни да са 25 штапа кажњен буде, које над њим да извршите па слободна кући да га пустите“ (52). Или, друга пресуда истог суда од 29 марта 1833 No 644 „[...] и та казна која му се одређује, састоји се у томе да он према стању своме нешто на рану даде деци убијенога [...] Кад плати колико му одредите онда слободно да га пустите“ (53).

Врло је интересантан начин расправљања овог кривичног спора на суду. Ток претреса за нехатно убиство има извесне специфичности, по којима се разликује од поступка са осталим врстама кривичног дела убиства. Суд се у овом случају у много већој мери него код других убистава руководи, при доношењу пресуде, исказима сведока, евентуалном изјавом убијеног пре смрти и захтева породице

(49) ДАБ — Шабачки суд 1833 (1—500).

(50) ДАБ — Шабачки суд 1833 (1—500).

(51) ДАБ — Шабачки суд 1832, 27 октобар 1832.

(52) ДАБ — Шабачки суд 1833 (1—500).

(53) Исто.

убијеног. Чим суд утврди да је убиство учињено из нехата, породица убијеног поставља захтев у погледу казне убици. Родбина у већини случајева тражи да се нехатни убица ослободи кривичне одговорности као невин, или уз извесно материјално обештећење. Ова имовинска, углавном новчана накнада никако не претставља отштету породици за живот убијеног (композиција), већ само служи за подмирење трошкова око сахране, подизања споменика или издржавања породице. У оваквим случајевима суд увек доноси пресуду којом потврђује захтеве родбине. Значи, прихватајући ове захтеве суд не доноси одлуку једино по својој оцени, а на основу постојећег доказног материјала, већ санкционише изражену вољу странака. Овакав поступак илуструје акт „Кнезова од канцеларије народне“ у Београду од 2 октобра 1822 „[...] Јучер дошло је 10 кметова из великог села и убилац и жена убијеног и овако да је било сви сведоче: такођер и жена убијеног, и овако сви кметови сведоче да је убијени за живота казао да га је неотице Мита убио и опростио Мити само да га сахрани, и жена убијеног дову начини на Миту преко аманета свога мужа убијенога: и сви сведоче да је убилац овај са убијеним увек у љубави живео, и кажу ни најмањег не има подозрења на Миту да га није неотице убио“ (54). Или пресуда Шабачког суда којом се ослобађа нехатни убица на молбу оца убијеног детета „[...] но будући да је Марко поменути отац погаженог детета дошо својевољно овде к суду и молио да се Петар од апса отпусти, не тражећи никаквог удовлетворенија [...] на коју молбу Маркову отпустили смо Петра кући“ (55).

И из ових докумената видимо да у расправљању кривичног дела нехатног убиства има елемената грађанског поступка, односно у кривичном спору налазимо извесне карактеристике грађанскоправног спора. Тако се породица убијеног јавља као тужилачка страна, иако суд покреће поступак против нехатног убице. На пример, „Давучија [тужилац — В. П.] Стефан, отац убијеног, говори, ја крв за крв нећу, а Господар како заправо нађе нека пресуди за мене [...]“ (56). Или супротан пример: „[...] а она рођа неће да се с њиме [убицом — В. П.] мире но траже крв за крв, а ми знамо какав налог од вас имамо и зашча можемо пресудити и за такве послове вама да пошљем [...]“ (57).

Суд мора да расправља и донесе своју одлуку за ово кривично дело, иако је претходно, мимо суда, дошло до измирења странака.

Кнез Јован Мићић упућујући странке кнезу Милошу да он пресуди спор, каже: „По вашој славној заповести шиљем убицу и онога погинувшега брата и кмета који је био онде на оном месту када је они погинуо, и он ће ви казати како је било, а овамо се давучије помирили са тим убицом сами међу собом, а ја опет не смем вашу

(54) ДАБ — КК Народна Канцеларија 1816—1822.

(55) ДАБ — Шабачки суд 1832; 10 август 1832.

(56) ДАБ — КК Народна Канцеларија 1823—1826, 2 мај 1823.

(57) ДАБ — Апелациони суд 1822, 1 јуни 1829.

заповест преступити но и шаљем вами [...]“ (58). Из овог примера јасно се види да су органи власти морали да преузимају на себе кривично гоњење и да на тај начин усађују свест народу о својој функцији власти, док су у народу постојале старе, укоренење навике међусобног решавања спорова и самовласног остваривања својих права.

II. *Телесна повреда*. — У архивској грађи Милошевог доба налази се много мање докумената односно пресуда за кривично дело телесне повреде у односу на број пресуда за кривично дело убиства. Свакако то не значи да је било више убистава а мање телесних повреда, већ да су једино учиниоци кривичног дела тешке телесне повреде гоњени по званичној дужности, и то не увек. Међутим, интересантно је да су судовима подношене и приватне тужбе само за нанету тешку телесну повреду. *Лака телесна повреда* као кривично дело по правилу није се расправљала пред судовима, односно у прегледаној грађи нема таквих докумената, што значи да су се странке намиривале мимо и ван суда. Ово је уједно потврда и знак да је Милошево правосуђе успело да обухвати, да гони најтеже деликвенте и тиме да заштити само голе животе, а не и лична права становника. Тако је (да поменемо само узгред као прилог тврдњи о ограничености захватања и регулисања кривичноправних а поготово грађанскоправних односа) у судским архивама мали број тужби и судских пресуда за кривично дело увреде или клевете (59). Разуме се да се овде не мисли на увреде нанете појединим претставницима или власти уопште, јер су се о тим чиниоцима ревносно старали постављени органи гоњења, а готово увек им је судио кнез Милош, и то веома строго.

Чињеница је да су, према данашњим мерилима, кривична дела *тешке телесне повреде* релативно благо кажњавана. Углавном је досуђивана телесна казна (највише до 50 штапова, и то ретко) која се могла заменити новчаном — 1 штап за 1 грош — и наплатом трошкова дангубе (неспособност за привређивање услед лечења или трајне неспособности-сакаћења, као и дангуба због доласка на суд) и лечења (видарина). Пример: Кнезови јагодинског суда у писму кнезу Милошу од 8 марта 1824 (60) обавештавају га да су: „дошли кметови из Мијатовца код нас и с њима посечени Стеван тражи дангубу 35 гроша, и лекар што је лечио рану Стевану 36 гроша, Панина мати што је трошила за Стевана 20 гроша, то свега сума од 90 гроша“, значи укупно 90 гроша „што је на свадбу ножем посекао човека именованог Стевана“, а кметови моле кнеза Милоша да учиниоца Пану Раденковића пусти из апса по измирењу наведене суме. Протоколи јагодинског магистрата из 1829 под № 739 од 4 јуна бележе овакав случај: „[...] баба Ивана рекла му је не дам моје

(58) ДАБ — КК Нахија ужичка 1816—1835, 15 новембар 1821.

(59) Ст. Максимовић: Суђења у кнежевини Србији пре писаних законика из архиве пожаревачког магистрата, 1898, стр. 115 и 131.

(60) ДАБ — КК — XIII — 16 (Јагодински суд 1823—1839).

волове докле моју њиву не поорете, Живан повукао силом њезине волове она му их не да, он пак разјари се нато потегне с проштацом, те бабе пребије руку за права бога; за таково покушеније Живаново, што је напаствовао сироту удовицу и пребио јој руку, решили смо да плати Живан бабе дангубу 60 гр. и трошак колико је потрошила у механи 15 гр. и лекару 20 гр., потом се казни с 25 штапа, плативши Живан ову назначену суму бабе, наплатио (61) и казн своју у новцу 25 гр.“ (62).

Још један типичан пример за тешку телесну повреду објављен је пре више од пола века: „Станоје Ђоранић из Плоче у свађи са Живком Андрићем из Клубаца, удари га намерно косом по руци. Повређени је рану излечио, али је у руку остао сакат. Кривицу оптуженом опростио је, но тражио само видарину. Управитељни совет у заседању своме 4 новембра 1835 год. узевши у призрење важност преступљења његова, и урачунавши му у казну и тромесечни апс који је до данас издржао осуђује Станоја да му се још 50 штапа удари, па да се слободан отпусти, но то пошто наплати Живку, колико по реченом извештају износи трошак, видарина и дангуба“ (63).

Наведени примери долазе у број најчешћих, најбројнијих случајева кривичног дела телесне повреде како по начину и средству извршења, тако и по врсти и степену одмеравања казне.

Прећи ћемо на примере који отступају од наведених и то у покретању поступка и околностима односно елементима који утичу на ублажавање или поштравање казне.

Ако учинилац кривичног дела нанесе телесну повреду ватреним оружјем — чак и нехатно — гони се по службеној дужности. Тако капетан Симо Јаковић упућује суду Милисаву Ђенића и описујући догађај каже између осталог: „[...] и почну пушке метати но Милисав неотице рани Радисаву у руку јако, пак Радисав прашта Милисаву зато јербо га је неотице ранио, но ми га шаљемо по дужности нашој главном суду тамошњем“ (64).

Као и код других кривичних дела (например, убиства) пијанство односно дело учињено у пијаном стању узимало се као олакшавајућа околност и утицало на одмеравање казне. Например: „[...] Пеша ћерамиџија истукао Ђорђа ћерамиџију пијан, којему решили смо да се са 6 штапа казни, он Пеша сожалујући себе наплатио казн у новцу 6 гр.“ (65), или: „[...] пак потегне сировицом и удари га, међутим срео и дете Мијалково, које је гледало онде и њега истукао, за које призвали смо Перишића и питали смо га зашто тако безчиније да ради као он човек; он изговара се да је био пијан, и да није знао от себе што је радио. Сврху тога решили смо, да наплати Ранчи за руку што ће дангубити 10 гр. и да се казни с 25 штапа,

(61) Глагол наплатити у документима овог периода има значење глагола исплатити, платити.

(62) ДАБ — ЗМП XXXI, 315.

(63) С. Р. Панић: Суђење у Србији пре писаних закона, „Вранич“, VIII, 1901, 164.

(64) ДАБ — Summarium 453.

(65) ДАБ — ЗМП XXXI, 315; 18 септембар 1829.

но он Перишић сожалујући своје тело от батина наплатио казн у новцу 25 гр.“ (66).

За кривично дело телесне повреде у поврату изриче се тежа казна него када је дело први пут учињено. Када се догоди да неког насилника и убојицу ни пооштрене казне не могу да поправе, село истиче захтев да се такав преступник изопшти из заједнице и протера судском одлуком у друго место. У записнику шабачког суда од 22 маја 1825 № 1126 са испита Васи Милосављевићу „који је Саву Максимовића из дуге пушке ранио и на Симу Топаловића из истог села пишчол окресао који га је слагао“, говори се о његовим ранијим кривицама: „[...] Овај исти Васа јест досада већ трипут каштигован, и то први пут са 25 штапа — што је свога брата туко, други пут са 50 штапа — што је Панту Јадранина из истог села туко, трећи пут са 50 штапа каштиговат, што је своју снаху сикиром туко, и за другу погрешку био је 3 недеље у гвожђу, што је прије каштиге из апса био побегао, а за трећу погрешку био је 5 недеља у гвожђу. — Против овога Васе туже сви сељаци, да се више у селу подносити не може и моле сви за за задовољственије“ (67).

Посебан облик овог деликта је и телесна повреда квалификована смрћу. Као и код убиства из нехата и у овом случају узима се у обзир при квалификацији кривичног дела да учинилац није могао претпоставити да ће услед нанете телесне повреде наступити смрт, пре свега због неподесног оруђа којим је смрт проузрокована. Квалификацију овог кривичног дела дају пресуде Народног суда, једна од 1 августа 1831 која гласи: „[...] опоменути убица Вићентије Величковић Миладина Живића није ударио оружијем за којим је необходимо смрт следовати морала нити га је ударио с намерењем да га убије“ (68) и друга од 23 јула 1831: „да вишеименована Станка [...] кад се дрветом за покојним Вучетом бачила, није намереније имала, њега убити, нити га је таквим орудијем, којим би му смрт лако задати могла ударила“, мада је „сасвим неотице повод смрти детињој била“ да „без казни не би остала, на пример и предохраненије другима“, суд је кажњава телесном казном од 50 штапова (69). Кнез Милош 26 августа 1831 пооштрава казну „да место 50 штапа са 100 камџија казнена буде што је прва подигла руку на дете Вучету“ (70).

За кривично дело телесне повреде кнез Милош није доносио посебне прописе у виду „наставленија“ или сличних упутстава магистратима, нити се у пракси судова за време његове прве владе могу запазити какве битније промене у схватању појма овог кривичног дела и, према томе, његовог кажњавања.

Вера Петрић

(66) Исто, 9 јануар 1829.

(67) ДАВ — Апелациони суд 1825. Код Ст. Максимовића, сп. дело, објављено је више примера кривичних дела телесне повреде, стр. 104 (2 мај 1827), 104—105 (3 мај 1827), 105 (28 мај 1827), 105—106 (31 мај 1827), 110 (22 август 1827), 111 (21 септембар 1827), 118 (3 октобар 1828), 119 (22 октобар 1828).

(68) ДАВ — Апелациони суд 1831.

(69) ДАВ — Крагујевачки суд 1826—1831.

(70) ДАВ — Исто.

П Р И К А З И

Hamdija Kreševljaković: MUTESELIMI I NJIHOV DJELOKRUG (Naučno društvo Bosne i Hercegovine, radovi VII, Odjelenje istorisko-filoloških nauka, knjiga 2). Sarajevo, 1957, s. 81—141.

Крешевљаковић је са познавањем и успехом обрађивао поједина питања из политичке, културне и привредне историје Босне и Херцеговине под турском управом. О томе је досада написао више радова од којих су најзначајнији: *Еснафи и обрти у Босни и Херцеговини*, Загреб 1935; *Сарајево у доба окупације*, Сарајево, 1937; *Водоводи и градња на води у старом Сарајеву*, Сарајево, 1939; *Бање у Босни и Херцеговини — 1462—1916*, друго издање, Сарајево, 1952; *Капетаније у Босни и Херцеговини*, Сарајево, 1954; *Ханови и каравансараји*, Сарајево, 1958.

У новије време Крешевљаковић је почео да обрађује поједина питања из правне историје Босне и Херцеговине под турском владавином. Нарочито се задржава на проучавању питања из области управног права, а посебно на проучавању организације и рада управно-полицијске службе. Он истиче да су ову службу обављали следећи органи: мутеселими и војводе као цивилни и капетани као војни службеници.

У своме делу *Капетаније* Крешевљаковић излаже поред осталог и о надлежности и деловању капетана у управним пословима у Босни и Херцеговини. У својој расправи о мутеселимима наставља да проучава рад турских управних органа и на основу бројних турских докумената прати њихов развој од XVI до XIX века. Он ту брижљиво расправља о појму, надлежности и пословању мутеселима и на крају даје податке о појединим мутеселимима.

Мутеселими су постојали у свим већим местима Босне и Херцеговине. Бира их везир из породица угледних трговаца и феудалаца и поставља и смењује својом одлуком (*бујрулдија*). Мутеселими су имали свој уред, писаре, гласнике, стражаре и истражни затвор. Они су извршавали наредбе које би добили од везира, босанског дивана и кадије.

Крешевљаковић се у својој расправи ограничава на Босну и Херцеговину. Међутим, мутеселими, та реч има исто значење као и муселим, постојали су и у другим нашим крајевима под турском управом и имали су, са малим разликама, исте надлежности као и у Босни и Херцеговини. Муселими су постојали и у Србији и обављали управну службу у нахијама. О њима пише Вук: „Гдје је кадија ондје има и муселим (који се гдјешто особито к истоку зове и војвода), па кадија суди а муселим затвора људе и извршује оно што кадија пресуди“ (*Српски рјечник*, под *муселим*). Ови службеници постојали су у Србији све до 1830. О њима Гавриловић пише: „Муселими и кадије остали су да суде Турцима, а Србима само у мешовитим делима где се ствар расправља између Србина и Турчина, јер се Турчин није могао терати за српску власт, нити је Србин могао одрећи да иде на турски суд ако га Турчин тужи“ (М. Гавриловић: *Милош Обреновић*, II, 309).

Крешевљаковић је навео низ турских докумената из којих се лепо оцртава делокруг надлежности мутеселима (муселима). Њихове главне дужности су биле да прибирају оброк (*таксит*) који су два пута

годишње давали сељаци за издржавање двора везирова, да утерују, дугове, да приводе суду оптужене, да притварају осумњичене, да спроводе кривце у Травник, да извршују смртне казне, да прогоне из града крадљивце и проститутке, да траже јемце од сумњивих људи, да се брину о снабдевању градова месом, да издају путне исправе и да штите интересе еснафа.

Крешевљаковић живо и јасно излаже своје поставке и закључке тако да читалац без замарања и са интересовањем може пратити његово излагање. Он чврсто поставља своје закључке и своја тврђења поткрепљује бројним документима од којих многи досада нису били објављени. Он је успео да у наведеној расправи објасни и осветли многа питања турског административног права и пружи слику рада мутеселима као полициско-управних органа. Ова расправа попуњава осетну празнину и доприноси да се боље упозна и оцени деловање турске управе у нашим крајевима.

М. Беговић

ZAKON O UPRAVNIM SPOROVIMA, s komentarom i sudskom praksom. Komentar napisao *dr. Velimir Ivančević*, asistent Pravnog fakulteta u Zagrebu. Sudsku praksu priredili *dr. Milivoj Ivčić*, sudija Vrhovnog suda NR Hrvatske i *dr. Ante Lalić*, tajnik Vrhovnog suda NR Hrvatske, Zagreb, 1958, „Narodne novine”, 324 s.

И поред одличног коментара Богдана Мајсторовића, овај нови коментар закона о управним споровима може веома користити нашој управној и управнојсудској пракси као и теорији управног права. Др. В. Иванчевић је веома савесно, и уз сваки члан закона, дао корисна објашњења тако да цео коментар претставља уствари и лепо изложен систем нашег управног спора. Др. В. И. је врло успело ускладио излагање система са потребним коментарима. Његова излагања нису понављања законских текстова другим речима, већ др. В. И. указује на поједине проблеме управног спора дајући о многим питањима и своја одређена мишљења. Др. В. И., на пример, са разлогом истиче да с обзиром на развој самосталних установа и организација не би требало више ограничавати појам управног акта само на акте државних органа, као што то чини чл. 5 закона о управним споровима, јер то искључује могућност да се покреће управни спор против аката органа који нису државни (с. 29—30.). Указујући да се данас против аката самосталних установа и организација могу водити управни спорови само ако је то изричито прописано, др. В. И. се залаже за измену чл. 5 тако да би не само изузетно већ по правилу било могуће водити управни спор и против ових аката, што би било у складу и са законом о општем управном поступку (чл. 1, ст. 2).

За праксу је актуелно и важно питање по којим ће се прописима, у случају обнове поступка, решавати о главној ствари ако су у међувремену од ранијег коначног управног акта и пресуде у главној ствари обнове поступка, измењени или стављени ван снаге прописи који су били примењени. Др. В. И. је по овом питању мишљења да би поновну оцену законитости управног акта у поступку обнове ваљало „извршити према ранијим прописима јер је до ступања на снагу нових прописа“ управни акт „могао незаконито производити правне последице“ (с. 261.).

Др. В. И. исто тако с разлогом истиче да за разлику од редовног спора није редован управни спор онај спор који предвиђа чл. 64 закона о управним споровима у случајевима кад надлежни државни орган после поништења управног акта донесе други управни акт противно схватању суда или примедбама суда у погледу поступка. Др. В. И. је исправно уочио проблем и указао на потребу разлико-

вања ових спорова јер од тога да ли сматрамо управни спор из чл. 64 закона о управним споровима редовним спором, зависи да ли је тужилац у спору дужан да пре подношења нове тужбе против новог управног акта, донетог на основу пресуде, поново користи редовна правна средства у управном поступку. Др. В. И. је оправдано мишљења да се оваква тужба поднета на основу чл. 64 не може одбацити по чл. 27, тач. 4, 5 и 6, те да није ни потребно у том случају против новог управног акта претходно користити редовно правно средство у управном поступку. Др. В. И. је у овом случају и против примене чл. 28, јер нема места примени „кратког поступка поништавања управног акта“ пошто чл. 28 „предвиђа само поништење акта, а то протурјечи идеји спора пуне јурисдикције“ који предвиђа чл. 64. С обзиром на начело обавезности пресуда врховних судова које уједно обезбеђује тужиоцу у управном спору и „стварно реализирање његових права и интереса“, др. В. И. је мишљења да поступак по тужби из чл. 64 „у циљу да прекине могућност бесконачног парничења“ „има и својих особености, за разлику од нормалних спорова о законитости“ (с. 282—283). Аргументима др В. И. могло би се још додати да по чл. 65 „ако надлежни орган после поништења управног акта не донесе у року од 30 дана нови управни акт или акт у извршењу пресуде“ странка може под одређеним условима захтевати од Врховног суда да донесе нови управни акт уместо надлежног управног органа. Према томе, зашто би при ђутању администрације по чл. 65 посебан поступак био дозвољен а не би био дозвољен посебан поступак по чл. 64 који такође прописује посебна правила о поштовању обавезности пресуда врховних судова.

Иако је и др. В. И. у својим коментарима имао у виду судску праксу и истицао њена гледишта, уз коментар је код већине законских одредаба посебно издвојена одговарајућа судска пракса. Тако сређени поједини ставови наше судске праксе могу корисно послужити и теорији и пракси јер су сакупљени на једном месту уз одговарајуће законске одредбе, те олакшавају налажење праксе наших судова у вези са управним спором. Подвлачећи корисност овако сређеног прегледа управносудске праксе, нужно је истаћи да се за упознавање и проучавање наше управносудске праксе не смео основити само на одреднице које могу бити веома корисне, нарочито ако исправно одражавају одговарајуће ставове судова. Такво прилажење судској пракси уједно може претстављати и опасност да се поједини ставови суда у конкретним случајевима схвате као устаљена гледишта судске праксе, иако то нису, јер свакако зависи и од чињеничног стања и посебних околности сваког случаја. Стога, у појединим случајевима, без консултовања и проучавања самих пресуда које се на основу наведених података лако могу наћи, не би се увек могли извучити одређени закључци о извесним гледиштима наше судске праксе.

Независно од учињених примедби у погледу коришћења наведених одредница судске праксе, овај коментар закона о управним споровима заједно са прегледно сређеним ставовима судске праксе, озбиљан је рад и може се само препоручити.

Д. Ђ. Ленковић

Tauno Tirkkonen: DAS ZIVILPROZESSRECHT FINNLANDS. (Ius Finlandiae, Publikationen des Finnischen Juristenvereins, Serie D, No. 3.) Helsinki, Auslieferung durch Akateeminen Kirjakauppa, 1958, XIV+102 pp.

Финско удружење правника (основано 1898) издаје од 1954, поред осталих својих публикација, серију *Ius Finlandiae* која се састоји од систематских приказа појединих области финског права, написаних на енглеском, француском или немачком језику, у сврху упознавања правника других земаља са тим правом. У тој серији објављена је и

књига др. Тауно Тирконена, ред. професора процесног права на Правном факултету у Хелсинкију. Изложићемо у приказу те књиге оно што је карактеристично за финско грађанско процесно право.

Финска је, како писац у уводу каже, своје правно уређење добила од Шведске. Отуда и финско процесно право има врло много сличности са шведским, као и са правима других нордских земаља. Из времена кад је Финска била саставни део Шведске потиче и најзначајнији извор данашњег финског процесног права — Општи грађански законик из 1734, који садржи и отсек о парничном поступку. Други значајан извор је закон о принудном извршењу од 1895. Оба ова законодавна дела претрпела су више измена и допуна (с. 1 и 3). Једини, по мишљењу писца, модерни део финског процесног права чине одредбе о доказном поступку, донесене законом од 1948 (с. 41). Процесноправне одредбе садржане су и у неким другим законима, тако у законодавству о браку од 1929 и у закону о патентима од 1943. Због застарелости законских прописа и празнина у њима, у финском процесном праву има нарочити значај судска пракса, коју писац сматра за део обичајног права (с. 4).

У погледу границе према кривичном поступку, треба истаћи да је у финском праву адхезиони принцип спроведен доследно. Приватноправни захтеви, засновани на кажњивој радњи, расправљају се увек у кривичном поступку. И обратно, кажњива радња, која је учињена у вези са грађанским спором и стоји у акцесорном односу са главном ствари, предмет је заједничког пресуђења са главном ствари у грађанском поступку (с. 9 и 10). — Са становишта међународног процесног права, занимљиво је да у Финској страна пресуда не ужива признање ни у погледу правоснажности ни у погледу извршности, али ово правило има изузетке (с. 13).

Проф. Тирконен истиче да основна начела парничног поступка немају у Финској значај апсолутних правних принципа, него претстављају више практичне максиме које се примењују уколико доприносе остварењу циља парнице (с. 14). У финској науци је уобичајено да се начело диспозиције разликује од расправног начела. Писац сматра да је ово друго начело у финском праву модификовано, али те модификације крећу се, по нашем мишљењу, у границама отступања која су предвиђена и у средњоевропским процесним правима. Суд може и по службеној дужности да изведе доказе, али саслушање странака и полагање исправе не може наредити противно вољи странке (с. 16). У брачним, патернитетским и неким наследноправним споровима примењује се официозно начело (с. 15). За поступак пред нижим судовима важи начело усмености, али пошто се пресуда заснива на записнику, то је, по мишљењу писца, и тај поступак у основи усмен. Начела непосредности и јавности трпе разумљиве изузетке (с. 17). Новелом од 1948 уведена је теорија слободне оценое доказа (с. 18).

У Финској је парнични поступак тростепен (с. 24). Сви судови су колегијални, али овај појам има посебно значење кад је реч о судовима првог степена — реским судовима. Рески суд се састоји од једног судије као претседника и једног одбора (*Ausschuss*) поротника-лаика. Поротници имају колективан глас и могу надгласати претседника само ако су до свог гласа дошли једногласно (с. 19). Нижи суд у граду је суд градског већа (*Rathausgericht*) који се састоји од градоначелника, као претседника, и двојице чланова градског већа. У Финској постоје четири суда који, као судови другог степена, решавају у већима од тројице судија. Највиши суд, у Хелсинкију, има једног претседника и 21 правосудног саветника као чланове (с. 20 и 21). Поред судова опште надлежности, у Финској постоје и судови посебне надлежности: судови за деобу земљишта, судови за спорове из социјалног осигурања и радни судови (с. 21). — У финском процесном праву не постоји установа изузећа по предлогу странке, постоји само

изузеће по сили закона (с. 22). — Адвокатура није регулисана, због чега је број адвоката прилично велик. Заступање странке је слободно (с. 27). Јавно тужиоштво не игра у грађанском поступку велику улогу. Оно има могућности да употреби правна средства против пресуде којом је брак разведен или поништен (с. 28).

Парница почиње тећи достављањем позива туженом да на тужбу одговори. Од дејства литиспенденције треба истаћи нарочито забрану преиначења тужбе, која је апсолутна и на коју суд мора да пази по службеној дужности. Позив је уствари једина припрема за расправу. По мишљењу писца то је недовољно и води развлачењу парнице (с. 36). Отступања од редовног тока поступка, — поравнање, повлачење тужбе и поступак у случају изостанка — допуштена су и у финском праву (с. 39). Посебно треба истаћи да се парница гаси без одлуке, ако обе странке, или само тужилац, изостану без оправданог разлога. У случају изостанка туженог суд доноси пресуду због изостанка, али само ако је тужилац доказао одлучне чињенице. У противном, поступак се одлаже а тужени се осуђује на новчану казну. По мишљењу писца овакво уређење је застарело (с. 40). По питању расподеле терета доказивања, закон поставља правило које наука сматра недовољним. Пракса је прихватила у овом питању став науке (*Wrede*) који се, по нашем мишљењу, у основи не разликује од онога који је владајући у савременој немачкој науци (с. 44). — У погледу доказне снаге, закон не разликује јавне од приватних исправа. Што се тиче сведока, карактеристично је да супруг и заручник странке, као и извесни блиски сродници, имају право да без икакве мотивације ускрате сведочење (с. 45). Суд може, по угледу на енглеско и норвешко право, препустити странкама да оне саслушавају сведока. Као вештак сматра се само оно лице које је за то именовано од стране суда. Ако странка именује за вештака неко друго лице, онда за њега важе правила о доказивању сведоцима (с. 46). Саслушање странака уз обећање истине (дакле, без заклетве) нема супсидијерни карактер (с. 49).

Делимична пресуда није могућна (с. 50). Занимљиво је да се, по владајућем гледишту у финској науци, правна снага пресуде простире и на онај део изреке којим је суд пресудио *ultra petita partis* (с. 54). Суд може на захтев странке донети „тумачење“ правоснажне пресуде, али само кад за то говоре особити разлози, на пример, у случају кад пресуда због нејасне садржине не може бити извршена. „Тумачење“ може странка напасти пред вишим судом (с. 55).

У науци се правни лекови деле на редовне и ванредне. Редовни су: призив, ревизија, жалба и приговор против контумационе пресуде. Прва три правна лека су деволутивна, а сва четири имају суспензивно дејство (с. 55). Жалилац може у призиву изнети нове чињенице и предложити нове доказе. Мада по закону има могућности за расправу пред призивним судом, поступак пред тим судом је готово искључиво писмен. Ревизијски суд је Највиши суд. Начелно, странке не могу ревизијом износити нову процесну грађу, али се ревизијски суд може упустити у испитивање како правног тако и чињеничног питања. Законом од 1955 уведена су ограничења по којима ревизија може бити изјављена само у одређеним случајевима, при чему игра улогу и вредност спорног предмета. Поступак пред ревизијским судом је чисто писмени (с. 57 и 58). — Од ванредних правних средстава далеко је најважнија реституција, која се појављује у три облика: као повраћај у пређашње стање, као понављање поступка и као аналогна реституција. Повраћај је могућ само у случају пропуштања рока и пракса га дозвољава врло либерално. О повраћају одлучује највиши суд. Слична правила важе и за понављање поступка (с. 61 и 62). Установу аналогне реституције створила је и развила судска пракса. Овај правни лек се улаже кад јавни интерес захтева да се отклони дејство правоснажне пресуде која је очевидно противна закону, или је засно-

вана на очевидно нетачном чињеничном стању. Употреба овог правног лека је чешћа у кривичном поступку (с. 63).

Од посебних поступака треба истаћи нарочито поступак на основу исправа и поступак издавања платног налога. Први је сумаран и води се пред извршним органом. (Због тога је његова правна природа спорна.) Како захтев, тако и приговори дужника, морају бити засновани на исправама. Ако дужник оспори истинитост исправе о дугу, а поверилац не успе да ту истинитост докаже, виши егзекутор, пред којим се овај поступак води, упућује правну ствар на општи поступак пред среским судом (с. 64). Поступак издавања платног налога уведен је тек у новије време, 1954. Он личи на поступак опомињања немачког права. Његова суштина је у томе да срески суд, на основу једностраног тврђења о постојању дуга, које не мора бити поткрепљено доказима, издаје платни налог против кога туженом стоји на располагању приговор (*Einspruch*). У случају приговора, спор се расправља пред судом који је налог издао (с. 69).

Принудно извршење је у надлежности управе а не судова. Виши извршни орган је виши егзекутор, а нижи — нижи егзекутор. Начелно, за наређење извршења је надлежан виши, а за спровођење нижи егзекутор. Међутим, у практично важним случајевима нижи је овлашћен да извршење спроведе без наређења вишега. У тим случајевима може се извршење предложити непосредно нижем егзекутору. За извршење на покретним стварима важи принцип приоритета. Обратно, извршење на непокретној имовини има у извесној мери значај стечаја на једном делу имовине, те за ово извршење у многим погледу важе правила стечајног поступка (с. 72 и 73). Пленидба је различита, према томе да ли је реч о пленидби покретне или непокретне имовине (с. 76 и 77). Уновчење бива јавном дражбом (с. 78). Посебни поступак за поделу куповне цене постоји само у случају продаје непокретне имовине (с. 80). Остале врсте извршења су у закону мање разрађене. То су оне исте врсте које постоје и у нашем данашњем праву. Као средства обезбеђења, финско право познаје пленидбу, забрану отуђења и забрану путовања изречену дужнику (с. 82). Привремена мере обезбеђења нису регулисане законом на један општи начин, него у два специјална случаја, од којих је један сметање поседа, а други принудно испражњење најамне просторије односно закупног земљишта (с. 83). Редован правни лек у извршном поступку је само један — жалба (с. 84).

Обавеза побеђене странке да другој накнади процесне трошкове заснована је на принципу накнаде штете. Од овог принципа финско право познаје неке занимљиве, за наше схватање необичне изузетке. Тако, свака странка сноси своје трошкове, ако је ствар била тако нејасна и сумњива да је подлегла странка имала повода за парничење. Трошкови се компензирају ако је једна странка победила у првом, а друга у другом степену, осим ако другостепени суд, узимајући у обзир особите околности, друкчије одлучи. Али, ако Највиши суд потврди другостепену пресуду, побеђена странка мора у сваком случају накнадити противнику трошкове (с. 85). Финско право познаје и ослобођење од парничних трошкова (с. 87).

Поступак пред изабраним судовима регулисан је посебним законом од 1928. Правила тога закона примењују се не само у случају уговора о изабраном суду, него и у случају кад лица од поверења имају по пропису или по тестаменту да утврде неко обештећење или да реше неко друго спорно питање, а за овај њихов посао није ништа друго одређено (с. 89): За поступак пред изабраним судом карактеристично је да суд може уз претњу новчаном казном натерати изабраног судију да своју дужност врши (с. 93). Уосталом, за овај поступак важе правила која су углавном слична онима које садржи наш закон о парничном поступку.

БИБЛИОГРАФИЈА

ЕКОНОМИКА

Analiza tržišta (način obrade), dr. Ivo Biondić, Sarajevo, Produktivnost, 1958, 1. 17.

Dinamika produktivnosti rada u industriji 1952 do 1957, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 18 s.

Основи економике предузећа, др. Живко Костић и др. Стеван Куколича, Београд, Рад, 1958, 320 с.

Izveštajna služba u preduzeću, Milorad Kostić, predgovor ing. Stjepana Hana, Beograd, Savezni zavod za produktivnost rada, 1958, 102 s.

Основи економског образовања, Момчило Милосављевић, Београд, Рад, 1958, 196 с.

Народни доходак 1952—1956, предговор Анте Новака, Београд, Савезни завод за статистику, 1958, 55 с.

Evidencija u preduzeću o osnovnim sredstvima i investicijama, Momčilo Pejović i Radoslav Miketić, II izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1958, VI + 122 s.

Зборник прописа о занатству I, Петар Симић, Београд, Занатска комора НР Србије, 1958, 277 с.

Društveno planiranje u Jugoslaviji, dr. Jakov Sirotković, Beograd, Savremena administracija, 1958, 130 s.

Problemi našeg platnog bilansa, dr. Dragoslav Todorović, Beograd, Odbor Udruženja studenata Ekonomskog fakulteta, 1958, 58 s.

Teorija uravnoteženja platnog bilansa, dr. Milutin Čirović, Beograd, Nolit, 1958, 230 s.

Problem planiranja lične potrošnje, dr. Dušan Čobeljić, Beograd, Nolit, 1958, 236 s.

Економика социјалистичких предузећа, инж. Славко Ђуковић, Београд, Нолит, 1958, 146 с.

Zanatske struke i predmet njihovog rada, sa komentarom, Miodrag Šaponjić, Ratomir Mitrović i Svetomir Stojanović, predgovor Petra Simića, Beograd, Privredni pregled, 1958, 96 s.

ЕКОНОМСКА ПОЛИТИКА

Izbor iz ekonomskih radova, prva knjiga, dr. Mijo Mirković, predgovor dr. Dušana Čalića, Zagreb, Naprijed, 1958, 342 s.

Izbor iz ekonomskih radova, druga knjiga, dr. Mijo Mirković, Zagreb, Naprijed, 1958, 346 s.

ИСТОРИЈА (ПРАВНА, ПОЛИТИЧКА, ПРИВРЕДНА)

Балканските војни и Македонија, Г'орги Абаџијев, Скопје, Институт за национална историја, 1958, 296 с.

Neolitsko naselje u Lisičićima kod Konjica, Alojz Benac, Sarajevo, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, 1958, 106 s. sa priložima i crtežima.

Bosna i Hercegovina za vreme misije Džedvet-efendije, Pasko Vasaefendija, preveo Cvjetko Popović, Sarajevo, Veselin Masleša, 1958, 104 s.

Распадање еснафа у Србији, књига друга, *Положај занатлија и занатских радника*, Никола Вучо, Научно дело, 1958, 365 с.

Poljoprivreda Jugoslavije (1918—1941), dr. Nikola Vučo, Beograd, Rad, 1958, 89 s.

Građa za privrednu i društvenu istoriju Srema početkom XIX stoleća, 1, Izbor, („O građi i prilikama u Sremu na koje se ona odnosi“) i objašnjenje dr. Slavka Gavrilovića, Sremski Karlovci, Istoriskih arhiv AP Vojvodine, 1958, 276 s.

Vladavina stranog kapitala u bivšoj Jugoslaviji, dr. Sergije Dimitrijević, Beograd, izdanje autora, 1958, 20 s.

Дубровачки каравани у јужној Србији у XVII веку, др. Сергије Димитријевић, Београд, Научно дело, 1958, 207 с.

Strani kapital u privredi bivše Jugoslavije, dr. Sergije Dimitrijević, Beograd, Nolit, 1958, 322 s.

Хусинска буна, Бранко Ђукић и Слободан Ђиновић, Београд, Рад, 1958, 68 с.

Opća povijest, od Pariske komune do kraja Prvog svjetskog rata (1870—1918), Šarlotа Đuranović, IV nepromijenjeno izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1958, 254 s.

Agrarna reforma u Jugoslaviji 1918—1941 god., dr. Milivoje Erić, predgovor Draga Krndije, Sarajevo, Veselin Masleša, 1958, 548 s.

Borbe u Sloveniji 1942 (september—december) (Zbornik dokumentov in podatkov o Narodnoosvobodilni vojnih jugoslovenskih narodov, del VI, knj. 4), Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1958, 612 s.

Зборник радова, књ. LIX, *Византолошки институт*, књ. 5, уредник академик Георгије Острогорски, Београд, Научно дело, 1958, 227 с. са прилозима.

Iz istorije Jugoslavije, 1916—1945, zbornik predavanja, Redaktor Sulejman Mah. Mehmedbašić, Beograd, Nolit, 1958, 444 s.

Hercegovački ustanak 1822 godine, dr. Hamdija Kapidžić, Sarajevo, Veselin Masleša, 1958, 358 s.

Ајдутското движење и Карпошовото востание во XVII век, Скопје, Институт за национална историја, 1958, 66 с.

Izvori za hrvatsku povijest II, dr. Nada Klaić, Zagreb, Školska knjiga, 1958, 109 s.

Esnafi i obrti u starom Sarajevu, Hamdija Kreševljaković, Sarajevo, Narodna prosvjeta, 1958, 264 s.

Opšta privredna istorija, drugi tom, privredne forme indiskih Arijaca, Italika, Kelta i Germana, Hajnrih Kunov, preveo Bogomin Herman, Beograd, Kultura, 1958, 426 s.

Opća povjest, od Večkog kongresa do Pariske komune (1815—1870), Rene Lovrenčić, II nepromenjeno izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1958, 252 s., sa prilogima.

Наш ослободилачки рат и народна револуција 1941—1945 (Историјски преглед), Јован Марјановић и Перо Морача, Београд, Просвета, 1958, 334 с., са прилозима.

Narodno oslobodilački rat, Narodna revolucija u Jugoslaviji 1941—1945, Jovan Marjanović, II izdanje, Beograd, Kultura, 1958, 145 s.

Materijal za spremanje ispita iz istorije države i prava (Bosna, Dubrovnik, Hrvatska i Slovenija od XII—XV veka), Sarajevo, Udruženje studenata Pravnog fakulteta, 1958, 38 s.

Izveštaji italijanskog konzulata u Sarajevu (1863—1870), dr. Pavle Mitrović i Hamdija Kreševljaković, Sarajevo, Naučno društvo NR Bosne i Hercegovine, 1958, 265 s.

Нииц за време Римљана и део његовог насеља — медијана, Аца Ненадовић, Нииц, Народни музеј, 1958, 12 с.

Opšta istorija države i prava (skripta), Sarajevo, Pravni fakultet, 1958, 170 s.

Светозар Милетић (1826—1901), Никола Петровић, Београд, Нолит, 1958, 260 с.

Постанак и развитак баштина на подручју Суботице од 1686 године, Бранко Перуничић, Београд, Српска академија наука, 1958, 151 с.

Privredna povijest evropskog zapada u srednjem vijeku, Henri Pirenne, prevela Đurđica Hauptman, Sarajevo, Veselin Masleša, 1958, 241 s.

Положај и борба селаштва у Срему од краја XIX века до 1914, Андрија Раденић, Београд, Научно дело, 1958, 393 с.

Istorija naroda Federativne Narodne Republike Jugoslavije sa osnovima opšte isorije, I dio, (stari i srednji vijek), Faud Slipičević, šesto izdanje, Sarajevo, Veselin Masleša, 1958, 332 s.

Чегар и хеле-кула, Ђорђе Стаменковић, Ниш, Народни музеј, 1958, 12 с.

Кнез Милош и Источна Србија 1833—1838, Владимир Стојанчевић, Београд, Научно дело, 1958, 252 с.

Bosanska kriza (1908—1914), dr. Nikola Stojanović, Sarajevo, Veselin Masleša, 1958, 120 s.

Историја политичке мисли у Србији XIX века, др. Васа Чубриловић, Београд, Просвета, 1958, 578 с.

Турски документи за македонската историја 1827—1839, V, Панта Џамбазовски, Скопје, Институт за националната историја, 1958, 220 с.

Изабрани списи Драгише Станојевића, II, Избор и објашњења Милоша Јовановића, Нови Сад, Историјски архив Покрајинског комитета СКС за Војводину, 1958, 358 с.

ИСТОРИЈА КПЈ

Комунистичка партија Југославије 1919—1937, Чедомир Ђурђевић, Београд, Рад, 1958, 40 с.

Први конгрес Комунистичке партије Југославије, Едиб Хасанагић, Београд, Рад, 1958, 44 с.

МАРКСИЗАМ-ЛЕЊИНИЗАМ, СОЦИЈАЛИЗАМ

Socijalizam — svetski proces, Vlajko Begović, Beograd, Rad, 1958, 24 s.

Кинеска револуција и стварање нове Кине, Перо Дамњановић, Београд, Рад, 1958, 53 с.

Socijalizam, Adolf Dragičević, Zagreb, Znanje, 1958, 46 s.

Nepoznata prepiska Engels — Lafargue, Preveo i komentirao Mile Joka, Zagreb, Naprijed, 1958, 358 s.

Razvoj Slovenačkog nacionalnog pitanja, Edvard Kardelj, Beograd, Kultura, 1958, 452 s.

Марксизам, догматизам и скептицизам, др. Михаило Марковић, Београд, Рад, 1958, 60 с. (постоји и издање латиницом).

Prepiska, II tom, 1845—1860, Karl Marx — Friedrich Engels, preveli Mara Fran i Mihailo Ignjatović, Beograd, Kultura, 1958, 630 s.

Marksizam i revizionizam, Zbornik radova (Lenjin, Plehanov, Luxemburg, Bebel contra Bernstein), preveli Zvonko Tkalec, Danko Grlić, Gajo Petrović i Roland Knopfmacher, pogovor („Bernsteinov revizionizam") Dušana Žubrinića, Zagreb, Naprijed, 1958, 434 s.

Oktobarska socijalistička revolucija, Bosa Pejović, Beograd, Rad, 1958, 32 s.

Савремени проблеми изградње социјализма, Мирко Перовић, Ниш, Среска подружница Удружења правника НРС, 1958, 28 с.

Марксистичко схватање слободе личности, Загорка Пешић, Београд, Рад, 1958, 50 с. (постоји и издање латиницом).

Социјализам и ослобођење жене, антологија текстова Маркса, Енгелса, Лењина и других, Београд, Култура, 1958, 168 с.

Društveno-ekonomski problemi u savremenom svetu, Janez Stanovnik, Beograd, Rad, 1958, 32 s.

МЕЂУНАРОДНИ РАДНИЧКИ ПОКРЕТ

- Druga internacionala*, Stevan Belić-Franić, Beograd, Rad, 1958, 30 s.
- Други светски рат и радничке партије*, Стеван Белић-Франић, Београд, Рад, 1958, 48 с.
- Istoriska uloga i nastanak radničke klase i ideja naučnog socijalizma*, Stevan Belić-Franić, Beograd, Rad, 1958, 38 s.
- Стварање треће интернационале*, Стеван Белић-Франић, Београд, Рад, 1958, 39 с.
- Ujedinjenje američkih sindikata*, Rudolf Blum, Beograd, Rad, 1958, 28 s.
- Kolonijalno pitanje i međunarodni radnički pokret*, Anđelko Veljić, Beograd, Rad, 1958, 40 s.
- Париска комуна*, Перо Дамјановић, Београд, Рад, 1958, 49 с.
- Радничка класа Индокине у борби за независност*, Бошко Еремија, Београд, Рад, 1958, 34 с.
- Sindikalni pokret u Indiji i Burmi*, Dušan Lovrić, Beograd, Rad, 1958, 28 s.
- Прве стихиске борбе радничке класе*, Милисав Мијушковић, Београд, Рад, 1958 29 с.
- Socijalistička internacionala*, Vladan Pantić, Beograd, Rad, 1958, 30 s.
- Међународне синдикалне организације данас*, Боса Пејовић, Београд, Рад, 1958, 41 с.
- Prva internacionala*, Bosa Pejović, Beograd, Rad, 1958, 34 s.
- Sindikalni pokret u savremenoj Francuskoj*, Zorica Priklmajer-Tomanović, Beograd, Rad, 1958, 30 s.
- Српски социјалистички покрет за време Првог светског рата*, материјале прикупио и предговор написао Михаило Тодоровић, Београд, Рад, 1958, 390 с. са прилозима.
- Савремена Југославија и социјалистички покрет у свету*, Мишо Стојаковић, Београд, Рад, 1958, 29 с.
- Počeci modernog radničkog pokreta u Hrvatskoj, od prvih radničkih društava do osnivanja socijal-demokratske stranke (1880—1895)*, knj. prva, na sabiranju građe saradivali su Cvetka Knapić-Krhen, Ivan Balagić, Josip Vidmar, Dinko Foretić i Mirko Androić, Zagreb, Savez sindikata Jugoslavije — Republičko vijeće za Hrvatsku, 1958, 352 s.

ПОЛИТИЧКА ЕКОНОМИЈА

- Politička ekonomija (kapitalizma)*, dr. Aleksandar Bajt, Ljubljana, Gospodarski vestnik, 1958, 351 s.
- Teorija krize*, Branko Bujić, Sarajevo, Narodna prosvjeta, 1958, 380 s.
- Kapitalistički način proizvodnje do imperijalizma*, Ivan Vrančić, Zagreb, Znanje, 1958, 78 s.
- Politička ekonomija, I dio*, sastavili Savka Dabčević, Kučar, Alenka Grurić i Mijo Novak, peto nepromenjeno izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1958, 176 s.
- Robovlasništvo*, Adolf Dragičević, Zagreb, Znanje, 1958, 52 s.
- Feudalizam*, Adolf Dragičević, Zagreb, Znanje, 1958, 46 s.
- Podrijetlo i razvoj američke ekonomije*, Edgar Augustus Johnson i Herman E. Kross, preveli dr. Teodor Gjurgjević i dr. Leo Džršić, Zagreb, IB, posuđeno za izdavanje, prodaju i distribuciju knjiga, 1958, 315 s.
- Problemi političke ekonomije socijalizma*, Beograd, Rad, 1958, 314 s.
- Politička ekonomija*, Franc Černe, Ljubljana, Uradni list LRS, 1958, 148 s.
- Kapitalistički način proizvodnje, imperijalizam*, Ada Čipiko, Zagreb, Znanje, 1958, 50 s.

ПОЛИТИЧКИ ПОКРЕТИ XX ВЕКА И МЕЂУНАРОДНА ЕКОНОМСКА И ПОЛИТИЧКА ПИТАЊА

- Економски и друштвени развитак неразвијених земаља*, др. Слободан Бранковић и Јарослав Живић, Београд, Култура, 1958, 60 с.

Nerazvijene zemlje u svetlosti savremene svetske ekonomske problema-tike, dr. Slobodan Branković, Beograd, Kultura, 1958, 53 s.

Pojava fašizma u Evropi, pripreme za Drugi svetski rat, I deo, Vasa S. Kolak, treće dopunjeno izdanje, Novi Sad, Centar za prosvetni film, 1958, 90 s.

Pojava fašizma u Evropi, pripreme za Drugi svetski rat, II deo, Vasa S. Kolak, Novi Sad, Centar za prosvetni film, treće dopunjeno izdanje, 1958, 60 s.

Konferencija solidarnosti azisko-afričkih naroda u Kairu (26 decembar 1957 — 1 januar 1958), Beograd, Kultura, 1958, 52 s.

Британско колонијално царство, Вера Николова, Скопје, Кул-тура, 1958, 73 с.

Azija i zapadna dominacija, Kavalam Madhava Panikkar, preveo Stjepko Huml, Zagreb, Naprijed, 1958, 414 s.

Kraj IV Republike, Bogdan Pešić, Beograd, Kultura, 1958, 136 s.

Ekonomska nestabilnost zapadnih zemalja, S. T. Saundres, Beograd, In-stitut za spoljnu trgovinu, 1958, 144 s.

Spoljna politika Jugoslavije, Jože Smole, Zagreb, Novinarsko izdavačko preduzeće, 1958, 28 s.

ПОЉОПРИВРЕДА

Извештајна служба о стању регрутације пољопривредних кул-тура, Београд, Савезни завод за статистику, 1958, 51 с.

Исхрана пољопривредних домаћинстава, резултати анкете у 1956 години, II део, предговор Душана Бјелогрића, Београд, Завод за ста-тистику НР Србије, 1958, 45 с.

O celishodnosti analitičkog planiranja i analitičkog knjigovodstva na po-ljoprivrednim gazdinstvima, dr. ing. Milan Krištof, Beograd, Institut za eko-nomiku poljoprivrede, 1958, 84 + XVI s.

Трошкови и калкулације у пољопривреди, инж. Стојан Лазаров, превео инж. Гончо Градишки, Скопје, Народна задруга, 1958, 164 с.

Metodološke osnove ankete o seljačkim gazdinstvima, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 16 s.

Žena u poljoprivrednom zadrugarstvu, Jelena Starc i Nevenka Klunić, Beograd, Kultura, 1958, 44 s.

Statistika površina i prinosa poljoprivrednih kultura, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 68 s.

Kooperacija u ratarskoj proizvodnji, iskustva zadruge iz sreza Požare-vac i Vojvodine, Zaharije Trnavčević, Beograd, Zadruga knjiga, 1958, 31 s.

Uputstvo za obračun dohotka od privatnog sektora poljoprivrede za 1958, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 30 s.

ПРАВО

Zbirka sudskih odluka, knjiga druga, sveska treća, 1957, Beograd, Slu-žbeni list FNRJ, 1958, 393 s.

Zbirka sudskih odluka, knjiga treća, sveska prva, Beograd, Službeni list FNRJ, 1958, 366 s.

Zbirka članaka o uporednom pravu, sveska I, pojam, priroda i značaj uporednog prava, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1958, 107 s.

Зборник прописа Народне Републике Србије, VII књига, Београд, Савремена администрација, 1958, 682 с.

Морал и право, др. Рудолф Лерградић, превео Цветко Мартинов-ски, Скопје, 1958, 72 с.

Pregled zakonodavstva u stranim državama, sredio Dobrosav M. Mitro-vić, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1958, 50 s.

Грађански судски поступак

Parnične radnje pred privrednim sudovima, priredio dr. Ivan Bukuljaš, Zagreb, Informator, 1958, 255 s.

Komentar zakona o parničnom postupku, II sveska, član 266—481, dr. Srećko Zuglia i dr. Siniša Triva, Zagreb, Narodne novine, 1958, 602 s.

Mandatna tužba, zatezne kamate, troškovi kamate, troškovi postupka, izvršenje (u postupku pred privrednim sudovima), Sarajevo, Prosperitet, 1958, I. 41.

Грађанско право

Nasledno pravo ENRJ s osvrtom na prava drugih država, dr. Borislav T. Blagojević, drugo izdanje, Beograd, Naučna knjiga, 1958, X + 399 s.

Priručnik građanskog prava II. Obavezno i nasljedno pravo, dr. Boris Vizner, Zagreb, Izdanje autora, 1958, 321 s.

Zakoni o autorskom pravu, sveska I, Italija, Čehoslovačka, Francuska, predgovor prof. dr. Vojislava Spaića, tekstove preveli Miodrag Janjić i dr. Vasa Radmilović, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1958, 95 s.

Zakoni o autorskom pravu, sveska II, SAD — Velika Britanija, napomene Miodraga Janjića, tekstove preveli dr. Mihailo Stojanović i Jelena Vilus, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1958, 86 s.

Nacrt jednoobraznog zakona o međunarodnoj prodaji pokretnih telesnih stvari (Projet d'une loi uniforme sur la vente des objets mobiliers corporels), predgovor prof. Borislava T. Blagojevića, preveli Stojan Jugović i dr. Marija M. Toroman, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1958, 75 s.

Propisi o kupovini i prodaji, sveska I, engleski zakon o kupoprodaji dobara od 1893, američki jedinstveni zakon o kupoprodaji dobara od 1906, švedski zakon o kupovini i razmeni pokretnih stvari od 1905, napomene dr. V. Kapora, preveli dr. Vladimir Kapor, Jelena Vilus i dr. Oto Stanić, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1958, 69 s.

Civilna pravna praksa, dr. Albin Smole, Ljubljana, Uradni list Slovenije, 1958, 185 s.

Zakon o ауторском праву, са објашњењима, др. Војислав Спаић, Beograd, Савремена администрација, 1958, 96 + (1) с.

Кривични поступак

Теорија на кривичната постапка, књига I, скрипти, Панта Марина, Скопје, Универзитет, 1958, 203 с.

Subjekti krivičnog postupka, Branko Petrić, Beograd, Savremena administracija, 1958, 173 s.

Кривично право

Основи кривичног права и кривичног поступка, Спасоје Милићевић, Beograd, Савремена администрација, 1958, 220 с.

Propisi o maloletnicima, sveska I, Belgija — Danska — Francuska — Norveška — Poljska — Venecuela — Demokratska Republika Nemačka, predgovor Ljubiše Lazarevića, tekstove preveli Desanka Dugčić, Dobrosav Mitrović, Miodrag Janjić i Jakov Radšić, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1958, V + 91 s.

Propisi o maloletnicima, sveska II, Velika Britanija, tekstove prevела Jelena Vilus, Beograd, Institut za uporedno pravo, 1958, 71 s.

Zloupotreba službenog položaja ili ovlašćenja (čl. 314 Krivičnog zakona), doktorska disertacija, Miloš V. Radovanović, Beograd, Univerzitet, 1958, 260 s.

Основи казненоправног система ФНРЈ, Јово Црногорчевић, Beograd, Савремена администрација, 1958, 120 с.

Криминална политика

Kriminalna politika i njene tendence u socialistični družbi, doktorska disertacija, dr. Ljubo Bavcon, Ljubljana, Cankarjeva založba, 1958, 164, s.

Осигурање, социјално осигурање

Godišnji izveštaj Zavoda za socijalno osiguranje NR Hrvatske za 1957 godinu, Zagreb, Zavod za socijalno osiguranje NR Hrvatske, 1958, 72 s.

Zbirka propisa o obračunavanju i plaćanju doprinosa i finansiranja socijalnog osiguranja, priredili dr. Nikola Dilber i Šakir Hero, Beograd, Nova administracija, 1958, 216 s.

Društveno upravljanje u oblasti socijalne zaštite, Gvozden Jovančičević i Ljubomir Purić, Beograd, Savremena administracija, 1958, 146 s.

Социјално осигурање у Југославији, Раша Лазаревић и Тодор Вујосевић, Београд, Култура, 1958, 189 с.

Masovno osiguranje usjeva, Zagreb, Državni osiguravajući zavod, 1953, 10 s.

Правила за комбиновано осигурање моторних возила на суву, Београд, Државни осигуравајући завод ФНРЈ, 1958, 8 с.

Правила за montažno osiguranje, Beograd, Državni osiguravajući zavod FNRJ, 1958, 14 s.

Правила за osiguranje motornih i drugih vozila na suvu, Beograd, Državni osiguravajući zavod, 1958, 14 s.

Правила за osiguranje mašina, mašinskih sprava, instalacija i aparata od opasnosti oštećenja, Beograd, Državni osiguravajući zavod FNRJ, 1958, 13 s.

Правила за osiguranje života bez lekarskog pregleda, Beograd, Državni osiguravajući zavod, 1958, 32 s.

Правила за osiguranje od opasnosti (rizika) požara, nekih prirodnih i drugih događaja, Beograd, Državni osiguravajući zavod, 1958, 18 s.

Правила за osiguranje od opasnosti provalne krađe i razbojništva, Beograd, Državni osiguravajući zavod, 1958, 15 s.

Правила за osiguranje stakla od opasnosti loma, Beograd, Državni osiguravajući zavod, 1958, 14 s.

Правила за осигурање стоке, Београд, Државни осигуравајући завод, 1958, 8 с.

Правила за osiguranje stoke, Zagreb, Državni osiguravajući zavod FNRJ, 1958, 8 s.

Правила за осигурање стоке, Сарајево, Државни осигуравајући завод, 1958, 20 с.

Правила за осигурање усева и плодова, Београд, Државни осигуравајући завод, 1958, 15 с.

Socijalno zdravstvena zaštita, Ljubljana, Cankarjeva, založba, 1958, 64 s.

Socijalno staranje i socijalno osiguranje 1952—1956, predgovor Miloša Macure, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 63 s.

O socijalnoj politici skandinavskih zemalja, Milutin Tomanović, Beograd, Rad, 1958, 28 s.

Ugovor o socijalnom osiguranju katoličkih svećenika — članova udruženja katoličkih svećenika „Dobri pastir“ za NR Bosnu i Hercegovinu u Sarajevu, Sarajevo, Udruženje katoličkih svećenika NR BiH, 1958, 22 s.

Уговор о социјалном осигурању свештеника српске православне цркве, Београд, Гласник српске православне цркве, 1958, 13 с.

Породично право, породица, брак

Поремећена породица и деца, Рахела Галевска, Београд, Рад, 1958, 28 с. (постоји и издање латиницом).

Сукроб старог и новог у браку и породици, Загорка Пешић, Београд, Рад, 1958, 32 с. (постоји и издање лат.).

- Društvena briga o deci*, Branka Savić, Beograd, Kultura, 1958, 36 s.
Породица и друштво (породица и васпитање деце), Бранка Савић, Београд, Рад, 1958, 30 с. (постоји и издање лат.).
Избор брачног друга, Руди Супек, Београд, Рад, 1958, 40 с. (постоји и издање лат.).
O braku i porodici u socijalizmu, Vida Tomšić, Beograd, Kultura, 1958, 33 s.
Типови југословенске породице, Владимир Бонач, Београд, Рад, 1958, 40 с. (постоји и издање лат.).

Привредно право

- Pravno organizaciona pitanja poduzeća I*, priredili dr. Dušan Alačević i Petar Korda, Zagreb, Informator, 1958, 238 s.
Платен систем во стопанството, Урош Андреевски, Скопје, Култура, 1958, 72 с.
Менично и чековно право ФНРЈ уз осврт на начела женевских конвенција и наша правила о меници и чеку, др. Љубомир Бајаловић, друго прерађено и допуњено издање, Београд, Научна књига, 1958, 109 с.
Трговачко право основни правни односи у привреди и најважнији правни послови, скрипта, др. Љубомир Бајаловић, Београд, Одбор удружења студената Економског факултета, 1958, 126 + IV с.
Ugovori u privredi, dr. Ivan Bukuljaš, Zagreb, Informator, 1958, 232 s.
Sredstva privrednih organizacija — obrazovanje i njihova upotreba, Uroš Bunjevac, Beograd, Narodna banka FNRJ, 1958, 311 s.
Osnovi primene novih privrednih propisa, Jovan Dragutinović, Beograd, Međunarodni sajmovi, 1958, 46 s.
Priručnik za sastavljanje periodičnih obračuna privrednih organizacija, sastavili Živko Đorđević, Nikola Petrov, Mihailo Ščekić, Beograd, Službeni list FNRJ, 1958, 256 s.
Propisi o investicionom programu i građenju, Bora Ilić, ing. Božidar Furundžić, Jovan Leposavić i Milutin Stefanović, Zagreb, Informator, 1958, III + 172 s.
Samoupravljanje proizvođača u privredi, dr. Pavle Kovač, Beograd, Savremena administracija, 1958, 184 s.
Komunalni fondovi i službe 1955—1956, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 80 s.
Ispitivanje tla nov privredni posao u FNRJ (Ugovor o ispitivanju tla), dr. Trajko Konevski, Beograd, Zavod za geološka, geofizička i rudarska istraživanja, 1958, 221 s.
Годишњи одмор у привредним организацијама, Стојан Костић, Београд, Економско биро, 1958, 44 с.
Основање, спојување и ликвидација на стопанските организации, др. Адам Лазаревић, Скопје, Култура, 1958, 62 с.
Pravno poslovanje privrednih organizacija, dr. Miodrag Matejić i dr. Borivoje Poznić, treće dopunjeno izdanje, Beograd, Nova administracija 1958, 388 s.
Priručnik za sprovođenje propisa o privrednom sistemu sa službenim objašnjenjima i registrom, Đorđe Mijić, Božidar Race, Sava Milatović, Milan Mihailović i Vladislav Bošković, Beograd, Službeni list FNRJ, 1958, 632 s.
Komercijalno poslovanje žitaricama, Jozo Milošević i Ivan Karlović, Zagreb, Zadrugna štampa, 1958, 188 s.
Organizacija i upravljanje privrednim organizacijama, dr. Đorđe Miljević i dr. Zoran Antonijević, Beograd, Nova administracija, 1958, 192 s.
Opšte uzanse za promet robom sa odlukama iz sudske prakse i registrom, predgovor dr. Aleksandra Goldštajna, treće dopunjeno izdanje, Beograd, Nova administracija, 1958, 84 s.

Opšti uslovi rada preduzeća za kontrolu robe u FNRJ, Beograd, Savezna spoljnotrgovinska komora, 1958, 12 s.

Opšti uslovi špediterskih usluga u međunarodnom saobraćaju u Jugoslaviji, Beograd, Savezna spoljnotrgovinska komora, 1958, 20 s.

Priručnik za sastavljanje periodičnih obračuna privrednih organizacija za 1958 godinu, Blažija Pajović, Antun Jung i Slavko Lisavac, Beograd, Savremena administracija, 1958, 268 s.

Организација и пословање предузећа и хигијенско-техничка заштита при раду, Блажија Пајевић и Јован Воргић, Београд, Раднички универзитет, 1958, 70 с.

Razvitak privrednog sistema FNRJ posmatran kroz pravne propise, V, Novi privredni sistem (od kraja 1953 do kraja 1956 godine), Vojislav Petrović, Beograd, Ekonomski institut FNRJ, 1958, 214 s.

Raspodela ukupnog prihoda privrednih organizacija za 1958 godinu, sastavljanje periodičnih obračuna i naplata prihoda budžeta i fondova, Nikola Petrović, Beograd, Narodna banka FNRJ, 1958, 336 s.

Privreda u FNRJ u 1957 godini, urednik Joco Radaković, Beograd, Ekonomski institut FNRJ, 1958, 185 s.

Privredno-finanisiski priručnik (permanentni vodič kroz privredne propise), izmene i dopune, X, Beograd, Savremena administracija, 1958, 504 s.

Приручник о личним дохоцима у привреди, са објашњењима, предговор Теодора Томића, Београд, Службени лист ФНРЈ, 1958, 212 с.

Priručnik o poslovanju privrednih organizacija sa bankom, Sarajevo, Prosperitet, 1958, 81 s.

Савезни друштвени план за 1958 годину, са прописима за његово спровођење, објашњењима и експозеом Мијалка Тодоровића, објашњења Милана Михаиловића и Владислава Бошковића, Београд, Службени лист ФНРЈ, 1958, 163 с.

Pomorski prijevozi, havarije i osiguranja, Špiro Savin, drugo izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1958, VII + 196 s.

Uredba o zemljoradničkim zadrugama, predgovor Paška Romca, Beograd, Službeni list FNRJ, 1958, 64 s.

Osnovi radnog prava Jugoslavije, dr. Aleksandar M. Baltić, Beograd, Nova administracija, 1958, 388 s.

Radni odnosi radnika i službenika u privredi, dopuna II izdanju, Radomir Buzuk, Zagreb, Birotehnika, 1958, 40 s.

Закон о радним односима, предговор Моме Марковића, Београд, Службени лист ФНРЈ, 1958, 164 с.

Propisi o radnim odnosima, priredili dr. Milivoj Ivčić, dr. Antun Lalić i Milivoj Magerl, predgovor Stipa Ugarkovića, Zagreb, Informator, 1958, (4) + 296 s.

Izmjene i dopune odredaba o radnim odnosima u tipskom pravilniku o radnim odnosima, Sarajevo, Prosperitet, 1958, 5 l.

Радни односи у јавној служби и привредним организацијама, др. Војислав Петровић, Београд, Савремена администрација, 1958, 192 с.

Plate u privredi i u tromesečju 1958, predgovor Ante Novaka, Beograd. Savezni zavod za statistiku, 1958, 59 s.

Radni odnosi u uslovima radničkog samoupravljanja, Ljubomir Purić — Petar Stojanović, Beograd, Kultura, 1958, 57 s.

Теорија државе и права

Državni kapitalizam Sjedinjenih Američkih Država, Milan Gavrić, Sarajevo, Narodna prosvjeta, 1958, 122 s.

Теорија државе и права, I књига, увод и теорија државе, др. Радомир Лукић, треће издање, Београд, Научна књига, 1958, 419 с.

Теорија државе и права, II књига, теорија права, др. Радомир Лукић, треће издање, Београд, Научна књига, 1958, 314 с.

Birokratija, njena društvena priroda i savremena uloga, dr. Najdan Pašić, Beograd, Kultura, 1958, 46 s.

Socijalizam i država, dr. Najdan Pašić, Beograd, Rad, 1958, 26 s.

Општа теорија права и марксизам, покушај критике основних правних појмова, Ј. Б. Пашуканис, Евгениј Брониславович, превео Љубомир Тадић, (Теорија Ј. Б. Пашуканиса и неки проблеми марксистичке теорије права, Љубомир Тадић), Сарајево, Веселин Маслеша, 1958, 196 с.

Право, I део, основни појмови о држави и праву, друштвено и државно уређење Југославије, уџбеник за III разред економских средњих школа, Радошин Рајовић, Београд, Научна књига, 1958, 130 с.

О противрећностима социјализма, Mito Hadži Vasilev, Beograd, Kultura, 1958, 42 s.

Управни поступак

Zbirka propisa za sprovođenje zakona o opštem upravnom postupku, objašnjenja Aleksandra Davinića, Beograd, Službeni list FNRJ, 1958, 102 s.

Zakon o opštem upravnom postupku sa svim saveznim i republičkim propisima donetim za njegovo sprovođenje, priredio Milan Plazinić, predgovor akademika prof. dr. Ive Krbeka, drugo dopunjeno izdanje Beograd, Savremena administracija, 1958, 343 s.

Zakon o upravnim sporovima, s komentarom i sudskom praksom, komentar dr. Velimira Ivančevića, sudsku praksu priredili dr. Milivoj Ivić i dr. Antun Lalić, Zagreb, Narodne novine, 1958, 324 s.

Управно право

Zbirka propisa o korišćenju putničkih automobila, sastavili Jovan Baltić i Luka Popovac, Beograd, Službeni list FNRJ, 1958, 60 s.

Priručnik za opći dio stručnih ispita javnih i drugih stručnih službenika (zdravstvene, prosvjetne, građevinske, geodetske, finansijske i drugih struka), Zvonimir Branković — Drago Ivančević, drugo prerađeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, Birotehnika, 1958, 330 s.

Збирка прописа о јавним службеницима, приредио Јован Јовановић, Београд, Службени лист ФНРЈ, 1958, 480 с.

Priručnik za sprovođenje zakona o javnim službenicima, sastavili Jovan Jovanović, Dragoljub Raičević i Miodrag Todorović, Beograd, Službeni list FNRJ, 1958, 254, s.

Priručnik za sprovođenje zakona o javnim službenicima, sveska II, sastavili Jovan Jovanović, Dragoljub Raičević i Miodrag Todorović, Beograd, Službeni list FNRJ, 1958, 147 s.

Priručnik za polaganje opšteg dela stručnog ispita službenika prosvetnih, naučnih, kulturnih, zdravstvenih, socijalnih i drugih samostalnih ustanova, Milija Joksimović, Beograd, Savremena administracija, 1958, 360 s.

Pravni položaj inspekcije rada u FNRJ u vršenju nadzora nad primenom propisa iz radnog zakonodavstva, dr. Teofilo Popović, Beograd, Savezni zavod za socijalno osiguranje, 1958, 100 s.

Управно право ФНРЈ, општи део, приручник за студенте права, др. Никола Степановић, друго преправљено и допуњено изданје, Београд, Савремена администрација, 1958, 729 с.

Službenički odnosi u javnim službama, priručnik za praktičnu primenu Zakona o javnim službenicima i za pripremanje stručnih ispita, Stanko Timer i dr. Želimir Dupelj, Zagreb, Birotehnika, 1958, 286 s.

Управно право на ФНРЈ, књига II, прв. дел, општествено управљање во општественим службама, др. Александар Т. Христов, Скопје, Ректорат на Универзитетот, 1958, 136 с.

Управно право на ФНРЈ, книга II, втор дел, др. Александар Христов, Скопје, 1958, 165 с.

Уставно право

Ustavno uređenje, privredno i radno zakonodavstvo, priručnik za spremanje stručnih ispita, dr. Aleksandar Baltić, dr. Slavoljub Popović, dr. Pavle Dimitrijević, III izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, Nova administracija, 1958, 540 s.

Osnovi državnog i društvenog uređenja FNRJ, Krsta Dakić, Beograd, Nolit, 1958, 114 s.

Ustavno pravo, dr. Jovan Đorđević, drugo dopunjeno izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1958, 510 s.

Закон о правима и дужностима, избору и опозиву народних посланика Народне скупштине НР Србије, пречишћен текст приредио М. Канрга, Београд, Службени гласник НРС, 1958, 146 с.

Narodni odbor, priručnik za narodnog odbornika, suradnici dr. Ivo Barlović, ing. Nikola Blinja, dr. Stanko Brčić, Mirko Funtak, Juraj Hrzenjak, Olga Jelen, Veljko Mratović, ing. Juraj Mrzjak, dr. Božidar Paja, dr. Eugen Pusić, Mirko Ujdenica, Zagreb, Birotehnika, 1958, 324 s.

Delo i značaj Savezne Narodne skupštine 1953—1957, Petar Stambolić, Vladimir Simić i dr. Jovan Đorđević, Beograd, Savez Udruženja pravnika Jugoslavije, 1958, 36 s.

Јачање материјалне основе самоуправљања, расподела укупног прихода и непосредни произвођачи, Мијалко Тодоровић, Београд, Култура, 1958, 24 с.

Устав Федеративне Народне Републике Југославије, Уставни закон од 13. I. 1953 са свим изменама и допунама, Устав од 13. I. 1946 (делови који нису укинати), уставна начела о судовима, разговор проф. др. Јована Ђорђевића, Београд, Службени лист ФНРЈ, 1958, 148 с.

Osnove državnog i društvenog uređenja FNRJ (Ustav i radno zakonodavstvo), priručnik za stručne škole i tečajeve, dr. Milko Štambuk, četvrto prerađeno izdanje, Zagreb, Školska knjiga, 1958, 112 s.

Финансије и финансијско право

Zbirka propisa o opštinskom prirezu, mesnom samodoprinosu, opštinским taksama i opštinskom porezu na promet, dr. Tihomir Vasiljević, Beograd, Savremena administracija, 1958, 172 s.

Izvršenje budžeta preko banke, sastavio Petar Petrović, Beograd, Narodna banka FNRJ, 1958, 282 s.

Jednoobrazna pravila i običaji u poslovanju po dokumentarnim akreditivima i komentar bankarske komisije pri MTK, preveo i priredio dr. Leo Pretnar, Beograd, Narodna banka FNRJ, 1958, 24 s.

Zbirka svih propisa o taksama, Jovan M. Radulović, treće dopunjeno i izmenjeno izdanje, Beograd, Savremena administracija, 1958, 472 + XV s.

СОЦИОЛОГИЈА

Nauka o društvu, I deo, osnova društva, dr. Ljubomir Živković, Sarajevo, Veselin Masleša, 1958, 483 s.

Уз дискусију о односу историског материјализма и марксистичке социологије, Петар И. Козић, Пирот, Среско синдикално веће, 1958, 38 с.

Марксов и Енгелсов допринос развоју науке о друштву, др. Вељко Корач, Београд, Рад, 1958, 48 с. (постоји и издање латиницом).

СТАТИСТИКА

Anketa o porodičnim budžetima, četvoročlanih radničkih i službeničkih porodica u 1957, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 20 s.

Anketa o uslovima stanovanja na selu, stanje decembra 1955, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 24 s.

Savetovanje o primeni statistike u sociološkim istraživanjima, Beograd, 27 i 28 decembar 1957 godine, uvodni deo ing. Stana Krašovca, Ante Novaka, Beograd, Jugoslovensko statističko društvo, 1958, 323 s.

Statistika jugoslovenskih železnica za 1957 godinu, Beograd, Generalna direkcija Jugoslovenskih železnica, 1958, XXVII + 233 s. sa skicama i grafikonima.

Statistička služba prirodnog kretanja stanovništva, uputstva za matičare, predgovor dr. Miloša Macure, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 46 s.

Statistička služba prirodnog kretanja stanovništva, uputstva za statistiku razvedenih brakova, predgovor dr. Miloša Macure, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 18 s.

ТРГОВИНА — УНУТРАШЊА И СПОЉНА

Organizacija prometa robe u inostranstvu, (organizacija i snabdevanje tržišta u Francuskoj, Švedskoj i Holandiji), Rajka Zečević, Dušan Simšić i Gradimir Nedeljković, Beograd, Privredni pregled, 1958, 152 s.

Tehnika deviznog poslovanja spoljnotrgovinskih preduzeća, dr. Ante Poljančić, drugo dopunjeno i prošireno izdanje, Novi Sad, Bratstvo-Jedinstvo, 1958, 261 s.

Statistika spoljne trgovine FNRJ, prvo polugodište 1958, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 148 s.

Trgovina Bosne i Hercegovine 1957 godine, Dušan Simić, Sarajevo, Trgovinska komora NR Bosne i Hercegovine, 1958, 289 s.

Unutrašnja trgovina 1957, predgovor Ante Novaka, Beograd, Savezni zavod za statistiku, 1958, 60 s.

ПРЕГЛЕД ЧАСОПИСА

НАШИ ЧАСОПИСИ

BILTEN ZA PITANJE JAVNE UPRAVE I PRIVREDE, Zagreb, god. VII, br. 1, 1959. — Dr. Božidar Firšt: Iz rada Sabora Narodne Republike Hrvatske. — K.: Zakon o poljoprivrednim stanicama. — Hugo Beck: Planiranje u industriskom poduzeću. — Dragutin Tkalec: Novi propisi o oporezivanju građana. — Dr. A. Puk: Eksploatacija šljunka i pjeska — komunalni i vodopravni problemi grada Zagreba.

ГЛАСНИК АДВОКАТСКЕ КОМОРЕ У АП ВОЈВОДИНИ, Нови Сад, год. VIII, бр. 1, јануар 1959. — Михаило Митић: Неколико напомена поводом покушаја да се одреди правна природа права на стан. — Др. Бранко Базала: Допуна судских одлука. — Др. Барат Карољ: Судски тумач. — Др. Драгутин Павић: Један проблем уз одлуку о трошковима кривичног поступка. — Др. Душан П. Радоман: Нови аспекти радног спора.

Бр. 2, фебруар 1959. — Др. Владислав Недељковић: Оспоравање ванбрачног очинства. — Др. Лазар Рашовић: Пређутно очитовање воље. — Сергије Петровић: Правни положај задужбина. — Владимир Хаџи: Облици кривичног дела убиства. — Добривоје Бабић: Докле траје статус на надлежност војног суда. — Борислав Раванић и Душан Лугоњић: Сустанарски однос. — Војислав Вулићевић: Да ли се може уступити стан? — Михаило Лађевац: Отказ стана по основу „Трајног коришћења стана“.

Бр. 3, март 1959. — Др. Душан П. Радоман: Погоршавање пресуде против окривљеног. — Душан Лугоњић, Борислав Раванић: Неке примедбе на Основни закон родитеља и деце. — Др. Бранко Базала: Неколико питања у вези мјровања поступка. — Владислав Ротбарт: Један проблем у вези јединственог супарничарства. — Миодраг Нешковић: Правне последице пресуде редовног суда које нису предвиђене кривичним законом.

DELO, Beograd, god V, br. 3, mart 1959. — Ervin Sinko: „Preteča fašizma“ Friedrich Wilhelm Nietzsche.

ЕКОНОМИКА ПРЕДУЗЕЋА, Београд, год. VII, бр. 1, јануар 1959. — Инж. Радослав Никетић: Савезни друштвени план за 1959 годину. — Душан Пуђа: Награђивање по јединици мере и стимулирање за снижење цене коштања. — Др. Коста Васиљевић: Проблеми стимулирања на бази снижења цене коштања. — Александар Петровић: Неки аспекти награђивања по јединици производа и инструменти за расподелу добротка. — Милијан Поповић: Премије за пообљашање рентабилности пословања. — Др. Владета Вуксановић: Финансиска контрола предузећа. — Др. Коста Васиљевић: О стварној цени коштања производа. — Драган Драгојевић: Проблеми коришћења средстава амортизације примљених од ДОЗ-а. — Инж. Мирко Пупић: Анализа пословања произвођачких привредних организација у 1958 години. — Н. Мрвош: Нека запажања у погледу организације и функционисања тржишта пољопривредних производа.

Бр. 2, фебруар 1959. — Милоје Николић: Основне карактеристике друштвеног плана Народне Републике Србије за 1959 годину. — Др. Милорад Тешић: Клаузула о ревизији цене у купопродајним уго-

ворима за инвестициону опрему и услуге на тржишту ФНРЈ. — Душан Каравидић: Нови производи и тржиште. — А. П.: Исправка минималних личних доходака. — Јован Матовић: Прилог дискусији о исплати потраживања у привреди. — Миливој Миросављевић: Плаћање у привреди. — Тома Петровић: Узроци тешког положаја дрвне индустрије. — М. Маринић: Стварна цена коштања производа. — Миливоје М. Ранковић: Обрачун и књижење премија код извоза. — Никола Беадер: Проблем манипулативних губитака и мањкова у складишном пословању. — Инж. Мирко Пупић: Анализа пословања услужних предузећа у 1958 години. — О дужностима странке, када се роба налази код ње а не жели да је задржи. — Ништавна је уговорна клаузула која може да доведе до монополистичке ситуације. — Основна средства се не уносе у ликвидациону масу. — Прописи о војној арбитражи су на снази и након ступања на снагу Закона о парничном поступку. — Захтев за заштиту законитости и ванредна ревизија против правоснажних одлука привредних судова.

Бр. 3, март 1959. — Милош Софреновић: Цена коштања, продајна цена, цена производње и вредност робе. — Гојко Остојић: Доношење тарифних правилника. — Стјепан Ђурековић: Премије као инструмент расподеле личних доходака. — Др. Коста Васиљевић: Потребна разјашњења неких појмова (Економске јединице — јединице производа цена коштања). — Милорад Старчевић: О јединици производа и економским јединицама. — Миливој Миросављевић: Тужбе у привреди. — Миливоје М. Ранковић: Измене у начину расподеле доботка, доприноса из доботка и неким инструментима по обрачуну за 1958 годину. — Милијан Поповић: Примена назрађивања по јединици производа. — Сава М. Милатовић: Нови прописи о доприносима и порезима. — М. III.: Плаћање такса за привредне спорове и извршења. — Кн.: Плаћени годишњи одмор.

MEĐUNARODNI PROBLEMI, Beograd, br. 1, 1959. — Vladimir Dragomanović: Specifična uloga države u razvoju latinoameričkog kapitalizma. — Dr. Jakov Sirotković: Sistemi privrednog planiranja i njihova društvena uslovljenost. — Vojar Rus: Uz jednu indisku polemiku o planiranju u nerazvijenim zemljama. — Jean Royer: Problemi i teškoće zapadnoevropske integracije. — Vojislav Arsenijević: Srednji istok — zapad i petroleji. — Dr. Ivo Vinski: Pariteti kupovne snage novca kao merilo poređenja nacionalnog dohotka. — Dr. Predrag Mihačević: Najnovija evolucija dolarskog problema.

MEĐUNARODNI TRANSPORT, Beograd, god. V, br. 1, januar 1959. — Savezni društveni plan za 1959 godinu. — Dr. V. B.: Razvoj transporta u Sovjetskom Savezu. — Z. M.: Tržište broskog prostora. — V. K.: Kroz luke po svijetu. — M. K.: Nova zadarska luka u Gaženici. — Ing. Rubinić: Pomorski faktori koji utiču na utvrđivanje granica gravitacionih područja luka. — V. C.: Pojave u tranzitnom prometu preko naših luka. — Gavro Bađovinač: Ugovori o prevozu robe morem. — V. K.: Kretanje prometa kroz luke svijeta. — Stanje svjetske trgovačke mornarice na kraju I polugodišta 1959 godine. — Dr. ing. Sava Janjić: Beograđski železnički čvor. — Vitomir Kostić: Da li železnica treba da odgovara i za fiktivne gubitke u težini iz ugovora o prevozu robe. — B. Radovanović: Novi tarifski sistem i povišenje cena za pruge JŽ u međunarodnom saobraćaju. — G. V.: Racionalizacija unutrašnje plovidbe. — Dr. V. Brajković: O nekim pitanjima odgovornosti vozara. — M. B.: Iz rada međunarodne unije drumskog transporta. — Značaj i uloga međunarodnog drumskog transporta u našoj spoljnoj trgovini. — Batrić Jovanović: Izgradnja novog beogradskog aerodroma. — D. K.: Opasnost oštećenja robe pri prevozu. — Carinska vrednost uvozne robe. Briselska definicija i njihova primjena.

Бр. 2, фебруар 1959. — Милорад Тонтић: Међународни друмски транспорт робе. Значај и примена Конвенције ТИР. — М. Иљадика: Из рада Конференције

evropskih ministara transporta. — Tržište brodskeg prostora. — K. V.: Kroz luke po svijetu. — M. Ž.: Još na temu „Pomorske konferencije i naše brodarstvo“. — Transzit robe preko slobodne zone u Solunu u 1958 godini. — Gavro Badovinac: Zakup broda i brodarski ugovori. — I. K.: Godišnja skupština jugoslovenskog udruženja za pomorsko pravo. — Branko Jakaša: Predaja robe od strane železnice drugom vozaru, špediteru i javnom skladištu. — M. K.: Dinamika ostvarenja Petogodišnjeg programa razvoja rečnog saobraćaja. — M. Đ.: Pravno regulisanje međunarodnog drumskog transporta. — Jirasek Josip: Teretni autokolodvori u USA. — Vazdušni saobraćaj pred novim zadacima. — Dr. Z. K.: Iz rada Međunarodne trgovinske komore. — D. K.: Pakovanje za transport i skladištenja. — Jovan Vojinović: O izvesnim specifičnim teškoćama osiguravajućih društava u vezi šteta na pomorskim pošiljkama robe. — Pобољшање робног промета преко Трста.

НАРОДНА УПРАВА, Сарајево, год. X, бр. 1, јануар 1959. — Momir Čeček: Daljna razrada sistema raspodjele dohotka privrednih organizacija. — Aleksandar Đokić: Ocenjivanje javnih službenika. — A. Silajdžić: Održan je drugi nacionalni kongres za zaštitu djece. — Nedžmudin Alagić: Pravni akti savjeta narodnih odbora. — Slavica Krneta: Problem zastarjelosti vlasničke tužbe posmatran kroz našu sudsku praksu. — Tomo Sekerez: Organizacija službe inspekcije rada. — Ljubica Karabegović: Neki problemi u vezi uzdizanja stručnih kadrova u statističkoj struci u NRBiH. — Nasih Ahić: Uslovi za osnivanje privatnih radnji. — Mila Ercegovic, Aco Marković: Udruživanje sredstava u privredi. — Muhudin Sulejmanpašić: O izmjenama u osnovnom zakonu o prekršajima.

Br. 2, februar 1959. — Mile Vuković: Nagrađivanje radnika i izrada novih tarifnih pravilnika. — Vlastimir Stamenović: Savjeti narodnih odbora u novom komunalnom sistemu. — Nadžmudin Alagić: Pravni akti organa uprave narodnih odbora. — J. Rajman: O metodologiji sistematizacije radnih mjesta u narodnim odborima. — Dušan Trolić: Problem voda i organizacija vodoprivredne službe. — Markičević Aleksandar: Pravo na stan i prinudno iseljenje stanara. — Nasih Ahić: Novi propisi o izdavanju soba turistima i putnicima od strane domaćinstava.

НАРОДНИ ОДБОР, Београд, год. XII, бр. 1, 1959. — М. К.: Основне поставке привредне и финансијске политике општина и срезова у 1959 години. — Рајко Ненадић: Пред доношење буџета срезова и општина за 1959 годину. — М. Ковачевић: Поводом национализације најамних зграда и грађевинских земљишта. — Др. Тих. Васиљевић: Измене и допуне основног закона о прекршајима. — Ј. М.: Битне карактеристике новог система инвалидског осигурања. — Надлежност народних одбора по прописима о обављању приватне лекарске праксе.

Br. 2—3, 1959. — Др. Леон Гершкович: Карактер првих народно-ослободилачких одбора. — Др. Рад. Лукић: Морал и право у социјализму. — Гвозден Јованчићевић: Услови за развој туризма. — Миљан Јерemiћ: Неки кадровски проблеми органа управе у народним odborима. — Војислав Јовановић, Владислав Ђорђевић: О вођењу и коришћењу стручних библиотека, документација и података у народним odborима општина. — Ј.: Послови општинских органа по прописима о национализацији најамних зграда и грађевинског земљишта. — Мирослав Недељковић: Одредбе о прекршајима у прописима неких народних одбора.

НАША СТВАРНОСТ, Београд, год. XIII, бр. 1, јануар 1959. — Aleš Bebler: O jednom aspektu odnosa SKJ i međunarodnog radničkog pokreta. — Dr. Veljko Korać: Problem oslobođenja ličnosti i principi socijalizma. — Vlastimir Stamenović: Saveti narodnih odbora. — Dr. Mirko Perović: Ilu-

stracije uz temu o „Savremenom revizionizmu“. — Dragan Stojilković: Nasleđe jedne godine. — Gavro Altman: Nemačka ponovo u središtu pažnje. — Bora Radovanović: Privreda velikih sila u prošlom ratu. — Nikola Kern: Britanski privredni problemi pred izbore. — D. M. M.: Sa drugog kongresa istočara Jugoslavije. —

Br. 2, februar 1959. — Janez Stanovnik: Statistika u službi političke propagande. — Zdravko Vuković: Kulturno-prosvetni i zabavni život u komuni. — Đuka Julijus: Plodno putovanje. — Gavro Altman: Problem Nemačke i izgledi za pregovore Istok-Zapad. — Rade Petković: Direktor u sistemu radničkog samoupravljanja. — Kosta Janković: Politika KPSS u poljoprivredi. — Vojislav Arsenijević: Afričke perspektive. — Dragoslav Janković: O metodi u knjizi prof. V. Čubrilovića „Istorija političke misli u Srbiji XIX veka“.

NAŠA ZAKONITOST, Zagreb, god. XIII, br. 1—2, 1959. — Mladen Grubiša: Prerušavanje činjeničnih pitanja u pravna pitanja. — Dr. Ljubiša Milošević: Borba protiv nejednakosti davanja u dvostranim ugovorima. — Dr. Siniša Triva: Učestvovanje javnog tužioca u bračnim sporovima. — Dr. Nikola Batušić: Odgođa odnosno obustava izvršenja izvršnog upravnog rješenja. — Dr. Nikola Tintić: Stalnost zaposlenja i pravne posledice nezakonitog otkazivanja radniku. — Dr. Natko Katičić: Kolokvij za međunarodno privatno pravo u Zagrebu (Referat o predmetu i granicama). — Ljubo Prvan: Član 1. i posebni dio krivičnog zakonika. — Mirjan Damaška: Primjena testova za utvrđivanje sposobnosti pravničkog mišljenja na fakultetima u SAD.

NOVA ADMINISTRACIJA, Beograd, god. VII, br. 1, januar-februar 1959. — B. Radanović: Nacionalizacija najamnih zgrada i građevinskog zemljišta. — Dušan Rolović: Mere za racionalno trošenje sredstava u savezним organima i ustanovama. — Dr. N. Dilber: Nova rešenja osnovnih pitanja u oblasti zaštite invalida rada. — Živorad Kovačević: Opštine u gradovima. — Rodoljub Jeumović: Povodom jednog priručnika za rad narodnog odbora opštine. — Teodor Tomić: Tarifni pravilnici u 1959 godini. — Dr. Stojan Pretnar: Novatorstvo i racionalizatorstvo u našem društvenom i ekonomskom sistemu. — Mustafa Begtić: Napredovanje u struci radnika (i službenika) u privredi.

— Đ. Štrbić: Posebni dodatak za službenike organa uprave. — J. Rajman: Naprave za snimanje glasa. — N. O.: Izmene i dopune osnovnog zakona o prekršajima. — Marko Đurabić: Značaj izmena propisa o oporezivanju individualnih poljoprivrednih proizvođača za 1959 godinu. — Veljko Kangrga: Novi propisi o utvrđivanju i upisivanju u radne knjižice radnog staža i posebnog staža. — P. Ilijev: Organi upravljanja u ustanovama javnih službi i način njihovog formiranja. — Z. C.: Obaveznost zaključka poslovnog udruženja. — Dr. Kuno Vidrić: Poljoprivredna savetodavna služba u Engleskoj.

NOVA TRGOVINA, Beograd, god. XII, br. 1, januar 1959. — Dušan Vuković: Problemi stabilizacije cena. — Milan Mihailović: Veći podsticaj za veću produktivnost rada. — Bajo Begović: Važnost turizma u izvozu. — Dr. Dušan Dejanović: Zastupanje privredne organizacije kod zaključivanja kupoprodajnih ugovora. — Dr. Milan Ristić: Konvertibilnost zapadnoevropskih valuta. — Mirko Erковиć: Realizacija perspektivnog plana spoljne trgovine. — Vladislav Milenković: Svetska privreda u 1958 i izgledi za 1959 godinu. — Andrija Melinčević: Izvoz naših vina. — Dr. Mladen Sretenović: Svetsko tržište primarnih sirovina. Prodaja sovjetskog zlata u Londonu. — R. F.: Spoljnotrgovinski sporazumi kod nas i u svetu. — Jovan Leposavić: Zakon nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta. — Dr. Ljubiša Milošević: Nadležnost spoljotrgovinske arbitraže.

Br. 2, februar 1959. — Risto Bajalski: Princip funkcionalnosti u procesu modernizacije trgovine. — Aleksandar Drljača: Robnonovčana kretanja u 1953

i perspektive za 1959 godinu. — Ing. Žarko Mrkušić: Aktuelna pitanja deviznog spoljnotrgovinskog sistema. — Branislav Gajić: Neki problemi konfekcije. — Vladislav Milenković: Antiinflacionistički kurs u SAD. — Dr. Vojslav Bogić: Međunarodna trgovina nerazvijenih zemalja. — Dr. Mladen Sretenović: Likvidnost u međunarodnim plaćanjima. — R. F.: Spoljnotrgovinski sporazumi kod nas i u svetu. — A. D.: Tržište poljoprivrednih proizvoda u Švajcarskoj. — Dr. Bogdan Novković: Marža i njene kalkulacije. — Dr. Mirko Pibrovac: Podizanje i vođenje prodavnice za samousluživanje. — Zoran Popović: Neovlašćeno vršenje trgovinske delatnosti. — Milorad Vojinović: Neovlašćeno vršenje zanatske delatnosti.

PRAVNI ŽIVOT, Beograd, god. VIII, br. 1—2, januar-februar 1959. — Ljubiša Lazarević: Neki novi postupci naučnog istraživanja i položaj okrivljenog u krivičnom postupku. — Rodoljub Konić: Neka razmatranja u vezi sa pravnim institutom „tužbe za utvrđivanje“. — Mihailo Mitić: Problematika izdržavanja bračnih drugova nakon razvoda braka. — Aleksandar Ristić: O individualizaciji kazne. — Ljubisav Stojanović: O pravu na protivtužbu.

PREGLED, Sarajevo, god. XI, knj. 1, br. 1, januar 1959. — Zoran Vidaković: Neposredno učešće radnog kolektiva u upravljanju preduzećem. — Ing. Milun Ivanović: Neki problemi proizvodne politike u poljoprivredi. — M. Đ.: Povodom 50-godišnjice aneksione krize. — Bernard Stuli: Oko jedne turneje grofa Tisze po jugoslavenskim zemljama u septembru 1918 godine. — Dr. Ivan Supek: Jaspersova kapitulacija pred atomskom bombom. — Andrej D. Frimerman: Dnevna migracija — prepreka u razvoju društvene aktivnosti radnika. — Milutin Milenković: Sloboda informacija u sukobu sa privatnim interesima. — Miloš Marinković: Mikojanova poseta SAD. — M. M.: Previranje među Arapima.

PRIKAZI IZ STUDIJE, Ljubljana, letnik V, št. 1, januaria 1959. — Fran Lunder: Razvoj prebivalstva na mestnih območjih Ljubljana, Maribora, Celja, Kranja, Jesenic in Trbovelj. — Ivan Glonar: Kriminaliteta 1953—1957 s posebnim ozirom na ženske.

Št. 2, februaria 1959. — Karel Novak: Umrljivost dojenčkov v FLRJ in LR Sloveniji v letih 1950—1957. — Ing. Angela Vandal: Prehranitvena bilanca v l. 1950—1957 v LR Sloveniji.

СОЦИЈАЛНА И ЗДРАВСТВЕНА ПОЛИТИКА, Београд, год. XII, бр. 1, 1959. — Сретен Обрадовић: Боље економисање радном снагом — важан задатак у друштвеном плану за 1959 годину. — Љубомир Пурић: О минималним личним дохоцима радника привредних организација. — Наталија Којић: Збрињавање деце запослених родитеља. — Др. Милан Прелић: Накнада штете по закону о инвалидском осигурању. — Мих. Ј. Јеличић: Радни однос на пробу. — Антон Железник: Заштита радника у рудницима угља. — Војислав Петровић: Примена прописа из области социјалне заштите. — Влада Петковић: Рад комисија за заснивање и отказивање радног односа у привредним организацијама. — Никола Видалина: Рад и проблеми органа друштвеног управљања у здравственим установама у Војводини. — Веља Јовановић: Примена прописа о посебном инвалидском додатку деци палих бораца.

SOCIJALNA POLITIKA, Beograd, god. IX (XIV), br. 1, januar 1959. — Velimir Stojnić: O društvenom položaju bivših boraca i žrtava rata. — Inž. Spasoje Velimirović: Odluka o minimalnim ličnim dohocima. — B. Jović: O sadržini i formi tarifnih pravilnika. — Dominik Prpić: Ugledni statut za stanbene zajednice. — Mirko Raonić: Socijalne službe u privrednim organizacijama u opštini Palitula. — Voja Pavlović: Kolektivni rad nedeljom i njegov uticaj na novčana primanja. — Dr. E. Pusić: Društvena sredstva za

socijalne potrebe. — B. Vesić: Zakonodavstvo o ratnim invalidima. — Branko Medeški: Postupak za ispravku minimalnih ličnih dohodaka. — St. Kostić: Neobavezno udaljenje sa posla (fakultativna suspenzija). — Dr. Milan Prelić: Uticaj zaposlenja na isplatu penzije.

Br. 2, februar, 1959. — Borislav Jović: Zakonska nadležnost sindikata u oblasti radnih odnosa. — Dr. Petar Dujanović: Rad i problemi dispanzera. — Inž. Vladimir Nenadović: O regionalnom prostornom planiranju. — D. Stefanović: Neke tendencije u gradskoj stanbenoj izgradnji. — Borislav Gligorić: Problemi vaspitanja u beogradskim dečjim domovima. — V. Teofanović: Sistematizacija u zavodima za socijalno osiguranje. — R. Lazarević: Porodični smeštaj dece. — Sadašnje norme trajanja rada u svetu.

SOCIJALNO OSIGURANJE, Zagreb, god. VIII, br. 1, siječanj, 1959. — Dr. Mladen Petras: Ortopedska pomagala i njihova upotreba. — Veljko Dobrinčić: Postupak o povredama i prekršajima u provedbi zdravstvenog osiguranja. — Matija Prikril: Što nam pokazuje popis korisnika dodatka na djecu i popis djece. — Dr. Stjepan Sutarić: Nekoliko riječi o pokretnoj izlozbi — Preventivna zaštita od nesreća na poslu. — Zdenka Šnajder: Uloga i mogućnosti kotarskih zavoda u borbi za smanjenje povreda i oboljenja.

Br. 2, veljača 1959. — II. redovno zasjedanje Skupštine Zavoda za socijalno osiguranje NR Hrvatske. — Dr. Vladimir Hudolin: Invaliditet vida i njegova prevencija. — Dr. Ante Franasović: Prava osiguraniha prema Konvenciji o socijalnom osiguranju između FNR Jugoslavije i Ujedinjenog Kraljevstva Velike Britanije i Sjeverne Irske.

FINANSIJE, Beograd, god. XIV, br. 1, januar 1959. — Ekspoze o predlogu saveznog budžeta za 1959 godinu. — Mih. V. Ščekić: Povodom novih propisa o doprinosima iz ličnog dohotka radnika, o porezu na prihode od autorskih prava i o porezu na lični prihod građana. — B. Dinić: Smerice saveznog društvenog plana za 1959 godinu koje se odnose na finansiranje narodnih odbora. — Mileta N. Tomović: O karakteru i kontroli izvršenja planova ekonomskog i društvenog razvitka. — Dr. Marijan Handžeković: Presude vrhovnih sudova kao izvor poreznog prava. — M. Š.: Takse za odobrenje zanatskih i ugostiteljskih delatnosti. — Z. Fijucek: Mesto monetarne politike u ekonomskoj politici današnjice.

Br. 2, februar 1959. — P. K. — V. B.: Rezultati privrednog razvoja 1958 godine. — Miroslav Nedeljković: Neka zapažanja o normativnoj delatnosti narodnih odbora u oblasti finansija. — D. Čehovin: Spoljna trgovina u 1958 godini. — S. Đema: Značaj propisa i procene imovine kod državnih organa i ustanova. — Dr. Milorad Tešić: Klizna skala u kupoprodajnim ugovorima za industrijske proizvode na tržištu FNRJ. — M. Š.: Opštinske takse za boravak u turističkim mestima. — Z. Fijucek: Konvertibilnost — njen razvoj i sadašnje ostvarenje.

СТРАНИ ЧАСОПИСИ

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE, Praha, Juridica III, 1958. — P. Levit: Das Verwaltungsverfahren. — E. Kučera: Die Formen des sozialistischen Staates. — S. Balik: Einige bedeutungsvolle Bestimmungen des Massachusettsischen „Body of Liberties“.

THE AMERICAN JOURNAL OF COMPARATIVE LAW (Published by American Association for the Comparative Study of Law), Ann Arbor, Vol. VII, No. 3, Summer 1958. — Mario Rotondi: Unfair Competition in Europe. — Rita E. Hauser: The Use of Index Clauses in Private Loans. — Jiro Matsuda: The Japanese Legal Training and Research Institute. — J. Duncan M. Derret:

Statutory Amendments of the Personal Law of Hindus Since Indian Independence. — Kazimierz Grzbowski: *Reform and Codification of Polish Laws.* — Chin-Sui Liu: *The Republic of China — The Council of Grand Justices.*

THE AMERICAN JOURNAL OF INTERNATIONAL LAW (Published by The American Society of International Law), Washington, Vol. 52, No. 3, July 1958. — Myres S. McDougal and Leon Lipson: *Perspectives for a Law of Outer Space.* — Robert E. Clute and Robert R. Wilson: *The Commonwealth and Favored-Nation Usage.* — Ivan Šipkov: *Postwar Nationalizations and Alien Property in Bulgaria.* — John N. Hazard: *Commercial Discrimination and International Law.* — Corneille J. van den Berg: *International Law from Its Friends.* — Russell H. Fifield: *The Five Principles of Peaceful Co-Existence.* — Josef L. Kunz: *Third Hispano-Luso-American Congress of International Law.*

No. 4, October 1958. — Arthur H. Dean: *The Geneva Conference on the Law of the Sea.* — Marjorie M. Whiteman: *Conference on the Law of the Sea — Convention on the Continental Shelf.* — Charles B. Selak: *A Consideration of the Legal Status of the Gulf of Aqaba.* — Jan E. Triska and Robert M. Slusser: *Treaties and Other Sources of Order in International Relations — The Soviet View.* — Pitman B. Potter: *Legal Aspects of Beirut Landing.* — Philip C. Jessup: *The Geneva Conference on the Law of the Sea.* — John B. Whitton: *Radio Propaganda.* — Robert H. Dayton: *Polar Problems and International Law.*

ANNALES DE LA FACULTÉ DE DROIT DE LIÈGE, quatrième année, No. 1, 1959. — Léon Moureau: *Le centenaire de la fondation du Conseil d'État du Grand-Duché de Luxembourg.* — Edouard Bustin et Arlette Ancion: *Le rôle des fonctionnaires dans les Commissions consultatives mixtes.* — Jean Constant: *À propos de l'école franco-belge du milieu social au XIXe siècle.* — Michel Franchimont: *Paradoxes de la responsabilité pénale.* — Pierre Quaden: *Le Marché Commun et la politique économique.* — Emmanuel Fischer: *Les modifications conventionnelles de la responsabilité dans les contrats de vente et d'entreprise.* — Yvon Hannequart: *Les clauses d'irresponsabilité dans les contrats d'entreprise et la sécurité du travail.* — Simone Wurth: *La nature juridique des droits de la sécurité sociale.*

ANNALES UNIVERSITATIS MARIAE CURIE-SKŁODOWSKA, Lublin, Sectio G: Ius, Vol. V, 1958. — Tadeusz Taras: *Principles of the Soviet Code of Criminal Procedure in the Light of the New Project.* — Radim Foustka: *The Problem of Political Norms in a Socialist State.* — Wiesław Skrzydło: *Quelques problèmes de la genèse et de la nature essentielle des partis politiques.* — Antoni Gurnicz: *Das Wirtschaftsprogramm der Bauernbewegung in dem Zeitraum der zweiten Unabhängigkeit Polens.* — Mikolaj Waleszko: *Einige Probleme der sozial-ökonomischen Entwicklung in den östlichen Woiwodschaften Polens.* — Kazimierz Sand: *Die Grundlagen vom Wirkungsbereich der sozialen Organisationen und ihre Rolle in der Polnischen Volksrepublik.* — Witold Sawicki: *Administration extrajudiciaire d'office de la justice pénale au début du Moyen âge. Monarchie mérovingienne.*

L'ANNÉE POLITIQUE ET ÉCONOMIQUE, Paris 31e année, Nos. 145—146, Novembre—Décembre 1958. — Bernard Lavergne: *Le raz-de-marée des élections législatives françaises des 23—30 novembre 1958, ou le massacre des compétences; Le Général de Gaulle est-il allé à Canossa?; Le Général de Gaulle et le problème algérien.* — Geoffrey Fraser: *Le Maroc à un tournant de son histoire.* — V. Rada: *La stratégie du commerce extérieur soviétique.* — Maurice Rohan: *La République Fédérale allemande à l'heure de la recartellisation.* — Bernard Lavergne: *La diplomatie du Général de Gaulle vis-à-vis de l'Allemagne, de l'Angleterre et des États-Unis.* — Spectator: *Le retour des Nazis dans l'Allemagne fédérale.* — Bernard Lavergne: *L'hégémonie du consommateur dans l'ordre économique comme dans l'ordre politique.*

ARCHIV FÜR DIE CIVILISTISCHE PRAXIS, Tübingen, 157. Bd., 1. H., Januar 1958. — W. A. Scheuerle: Beiträge zum Problem der Trennung von Tat- und Rechtsfrage. — J. Esser: Gedanken zur Dogmatik der „faktischen Schuldverhältnisse“. — W. J. Habscheid: Bericht über die Tagung der Zivilrechtslehrer in Bad Mergentheim (Oktober 1957).

2. H., März 1958. — J. Bärmann: Das neue Ehegüterrecht. — P. Bufe: § 817 Satz 2 BGB.

3. H., Juni 1958. — W. Lorenz: Die Rechtsnatur von Schiedsvertrag und Schiedsspruch. — F. Gamillscheg: Rechtswahl, Schwerpunkt und mutmasslicher Parteiwille im internationalen Vertragsrecht. — W. Selb: Martin Wolff und Lehre von der Qualifikation nach der *lex causae* im internationalen Privatrecht. — K. Wahle: Eine „skandalöse Begründung“ des österreichischen Obersten Gerichtshofes.

4. H., Oktober 1958. — H. Demelius: Berichtigungsklage und Löschungsklage. — R. Scheyhing: Leistungskondition und Bereicherung „in sonstiger Weise“. — R. Zippelius: Die Rechtswidrigkeit von Handlung und Erfolg. — U. Wilckens: Ist der Rückgriff des Bestohlenen auf den Veräusserungserlös notwendig endgültiger Verzicht auf des Eigentum?

ARCHIV DES ÖFFENTLICHEN RECHTS, Tübingen, 83. Bd, H. 4, Januar 1959. — Ernst-Werner Fuss: Die Nichtigerklärung der Volksbefragungsgesetze von Hamburg und Bremen.

ARCHIV DES VÖLKERRECHTS, Tübingen, 7. Bd., 1.—2. H., Juli 1958. — K. R. Simmonds: Alberico Gentili at the Admiralty Bar, 1605—1608. — Erik Brüel: Die völkerrechtliche Stellung des Suezkanals und die Nationalisierung der Kanalgesellschaft. — Kurt Steinberg: Das Problem der Inder in der Südafrikanischen Union. — Hugo J. Hahn: Internationale Kontrollen. — Georges Langrod: Quelques aspects du problème des Etablissements publics internationaux. — F. Gamillscheg: Die Rechtssprechung des Verwaltungsgerichts der Internationalen Arbeitsorganisation 1947—1957. — W. Schätzel: Tagung des Institut de Droit international 1957 in Amsterdam. — W. Heinrichs: Internationaler Studienkongress über die Europäische Gemeinschaft für Kohle und Stahl 1957. — K. Herndl: Kurs des Jahres 1957 der Académie de Droit international im Haag.

3. H., November 1958. — Ingo v. Münch: Völkerrechtsfragen der Antarktis. — Ignaz Seidl-Hohenveldern: Die Belgrader Donaukonvention von 1948. — Fritz Münch: Tätigkeit der Vereinten Nationen in völkerrechtlichen Fragen. — Frederick Honig: Völkerrechtsfragen aus dem Bereich des British Commonwealth 1947—1957.

BULLETIN INTERNATIONAL DES SCIENCES SOCIALES (UNESCO), Paris, Vol. X, No. 3, 1958. — Прису део овог броја посвећен је теми „Tendances récentes de la recherche en matière de relations raciales“. Barbara E. Ward: Afrique-Orientale britannique. — Kripal S. Sodhi: République fédérale d'Allemagne. — Anthony H. Richmond: Grande-Bretagne. — Herbert Blumer: États-Unis d'Amérique.

No. 4, 1958. — „Techniques de médiation et de conciliation“. — Elmore Jackson (avec une introduction de James N. Hyde): Médiation et conciliation en droit international. — Paul Durand: La conciliation et la médiation des conflits collectifs du travail. — Cesare Biglia et Luigi Pablo Spinoso: Le rôle de conciliation en matière de procédure civile. — Hergard Toussaint: La procédure de conciliation en République fédérale d'Allemagne, en Suisse, en Autriche, en Scandinavie, en Angleterre et aux États-Unis d'Amérique. — K. Lipstein: Conclusions.

CAHIERS INTERNATIONAUX DE SOCIOLOGIE, Paris, Vol. XXIV, 1958. — Georges Gurvitch: Réflexions sur la sociologie de la vie morale. — Maurice Leenhardt et Jean Guart: Notes de sociologie religieuse sur la Région

de Canala (Nouvelle-Calédonie). — Jean Gagé: *Classes d'âge, rites et vêtements de passage dans l'ancien Latium*. — Stanislas Ossowski: *Les différents aspects de la classe sociale chez Marx*. — Louis Molet: *La cérémonie d'intro-nisation à Madagascar et ses implications économiques*. — Jacques Binet: *Groupes socio-professionnels au Cameroun*. — Jacques Maitre: *Les sociologies du catholicisme français*. — Jean Cuisenier: *Auguste Comte et la sociologie économique*. — Isac Chiva: *Causes sociologiques du sous-développement régional*. — Nora Mitrani: *Attitudes et symboles techno-bureaucratiques*. — Cécile Andrieux: *La Sociologie polonaise*.

Vol. XXV, 1958. — François Perroux: *La Coexistence hostile et l'Économie planifiée*. — Henri Lefebvre: *Retour à Marx*. — Jacques Berque: *Droit des Terres et Intégration sociale au Maghreb*. — Jean Cazeneuve: *La Connaissance d'autrui dans les sociétés archaïques*. — Cottfried Eisermann: *La situation de la sociologie en Allemagne*. — François-J. Isambert: *L'abstention religieuse de la classe ouvrière*. — R. Toulemont: *La spécificité du social d'après Husserl*. — Jean-L. Chambard: *Pour une sociologie phénoménologique de l'Inde*.

CALIFORNIA LAW REVIEW (Published by the School of Law of the University of California), Berkeley, Vol. 46, No. 5, December 1958. — J. P. Morray: *Aid Without Tears — Opportunism in Foreign Development Policy*. — Benjamin Kaplan: *Further Remarks on Compensation for Ideas in California*. — Frank H. Sloss: *M. C. Sloss and the California Supreme Court*. — John Hutchinson: *The Constitution and Government of the AFL-CIO*. — Joe H. Munster, Jr., and Murl A. Larkin: *Negligent Homicide in Military Law*.

ÉCONOMIE APPLIQUÉE (Archives de l'Institut de Science Économique Appliquée), Paris, Tome XI, No. 4, Octobre-Décembre 1958. — J. Denizet: *La part des phénomènes monétaires dans le modèle de Keynes et dans les modèles de comptabilité économique*. — L. Gangemi: *La pensée monétaire en Italie depuis 1945*. — R. Higonnet: *Réflexions sur la zone sterling*.

ÉCONOMIE CONTEMPORAINE, Paris, 18e année, No. 119, 6 Janvier 1959. — F.-V. Féraud: *L'ombre de Poincaré*. — A. Pinay: *L'assainissement de la situation financière*. — J. Rueff: *Rapport financier*. — X. Leurquin: *La nouvelle fiscalité*. — R. Nelli: *La psychologie ethnique du Languedocien*.

ENCOUNTER, London, Vol. XII, No. 1, January 1959. — Bertrand Russell: *My Present View of the World*. — Alastair Buchan: *Their Bombs and Ours*. — Richard Rumbold: *Catching the Mood of the Universe (A Personal Experience of Zen Buddhism)*. — John Kenneth Galbraith: *Heresy Revisited (An Economist's Notebook in Warsaw and Belgrade)*. — Joseph and Stewart Alsop: *The Washington Correspondent*.

No. 2, February 1959. — Richard Lowenthal: *The Crossroads (Letter from Berlin)*. — C. A. R. Crosland: *What Does the Worker Want?* — Bertrand Russell: *My Philosophical Development*.

No. 3, March 1959. — R. H. S. Crossman: *Chinese Notebook*. — Edward Shils: *Old Societies, New States*. — Vincent Brome: *Sigmund Freud and Hav-velock Ellis*.

FINANZARCHIV, Tübingen, Bd. 19, H. 1, 1959. — Woldemar Koch: *Der finanzwissenschaftliche Fragenkreis von Hans Teschemacher*. — Gerhard Colm: *Wirtschaftsverfassung, Finanzwirtschaft und Finanzwissenschaft*. — Fritz Karl Mann: *Die Finanzwirtschaft als Modell und als System*. — Fritz Neumark: *Wo steht die „Fiscal Policy“ heute?* — Heinz Haller: *Zur Problematik der Kreditfinanzierung öffentlicher Ausgaben*. — Horst Jecht: *Zur Geschichte und Problematik mittelstandorientierter Steuerpolitik*. — Hans Peter: *Wann sind zwei Personen gleich reich?* — Carl Föhl: *Über die Möglich-*

keit einer Beeinflussung der Vermögensbildung und ihrer Verteilung. — Christian Krull: Kristische Bemerkungen zur Wiederaufrüstung der Bundesrepublik Deutschland. — Hero Moeller: Selbstfinanzierung.

H. 2, 1959. — Heinz Haller: Formen der Finanztheorie und ihre Beziehung zur Wirtschaftstheorie. — Kurt Schmidt: Zum Problem der Zweckkollisionen in der modernen Steuerpolitik. — Elisabeth Liefmann-Keil: Zur Entwicklung der Theorie der Bewilligung öffentlicher Einnahmen und Ausgaben. — Cesare Cosciani: Zur Frage Überwältzbarkeit einer Körperschaftsteuer. — Wilfried Stier: Der Finanz- und Haushaltsausgleich in der DDR. — Siegfried Friebe: Zur Produktions-, Dienstleistungs- und Handelsabgabe in der sowjetischen Besatzungszone Deutschlands.

INDIA QUARTERLY (A Journal of International Affairs — Published by the Indian Council of World Affairs), New Delhi, Vol. XIV, No. 3, July-September 1958. — A. N. Khosla: Development of the Indus River System. — A. N. Sinha: Law of Citizenship and Aliens in India. — Nicholas Mansergh: The Business May Seem Prosaic. — Charles Gamba: Malayan Labour, Merdeka and After. — R. C. Hingorani: Repatriation of Prisoners of War.

No. 4, October-December 1958. — Edvard Kardelj: Yugoslav Foreign Policy — Some Topical Problems of International Relations. — R. K. Basu: Regional Co-operation in Technical Assistance. — Toshio Ueda: The Abolition of the Unequal Treaties in China. — Hari Mohan Jain: Some Aspects of the Chinese Constitution. — Maung Maung: Burma at the Crossroads. — Ludwig Erhard: Aspects of Economic Development. — Surendra Kumar Agrawala: Quemoy and Matsu.

INTERNATIONAL AFFAIRS (Royal Institute of International Affairs), London, Vol. 35, No. 1, January 1959. — Charles Issawi: Negotiation from Strength (A Reappraisal of Western-Arab Relations). — Mario Toscano: Reflections on the Current International Situation. — J. A. Camacho: Latin America and the English-Speaking World. — Guido Calogero: Church and State in Italy (The Constitutional Issue). — Hugh Tinker: The Name and Nature of Foreign Aid. — Naum Jasny: Some Thoughts on Soviet Statistics.

No. 2, April 1959. — B. F. J. Schonland: The Invisible College. — Michael Ionides: Technical Aid — The Role of the West. — Richard Harris: China and the World. — F. Benham: Education and Economic Development in the Under-Developed Countries. — Margaret Lambert: Source Materials Made Available to Historical Research as a Result of World War II.

JAHRBÜCHER FÜR NATIONALÖKONOMIE UND STATISTIK, Stuttgart, Bd. 171, H. 1—2, Januar 1959. — Hans Albert: Der logische Charakter der theoretischen Nationalökonomie. — Alfred E. Ott: Bemerkungen zu Ernst Helmstädter's „Produktionsstruktur und Wachstum“. — Alfred Rach: Die zweite Blütezeit des Erfurter Waidhandels. — Stefan Varga: Die ungarische Währungsreform des Jahres 1946.

JOURNAL DU DROIT INTERNATIONAL, Paris, 86e année, No. 1, Janvier-Février-Mars 1959. — Roger Jambu-Merlin: Georges Ripert et le droit international. — K. Stoyanovitch: La réalité du Droit international.

THE JOURNAL OF POLITICS (Published quarterly by The Southern Political Science Association in cooperation with The University of Florida), Gainesville, Vol. 20, No. 4, November 1958. — Roy C. Macridis: The Immobility of the French Communist Party. — Leonard Binder: Problems of Islamic Political Thought in the Light of Recent Developments in Pakistan. — Robert Boynton: A Poetic Approach to Politics — A Study in the Political

Philosophy of George Santayana. — Neal Riemer: *Two Concepts of the Genius of American Politics.*

JURISTENZEITUNG, Tübingen, 14. Jahrgang, No. 1, 9. Januar 1959. — Steindorff: *Fahrlässigkeit der Arbeitnehmer.* — Traub: § 330a StGB und die Rechtsprechung des Bundesgerichtshofs zum Verbotsirrtum.

No. 2, 23. Januar 1959. — Reinhardt: *Der Streit um den Persönlichkeitschutz nach dem Referentenentwurf des Bundesjustizministeriums.* — Grünwald: *Der Versuch des unechten Unterlassungsdelikts.* — Zilius: *Rückwirkende Satzungsänderungen bei Kapitalgesellschaften?*

No. 3, 6. Februar 1959. — Koehler: *Der Referentenentwurf eines Aktiengesetzes.* — Herschel: *Zur Neugestaltung des Immissionsrechts.* — Hoffmeyer: *Aberkennung der deutschen Staatsangehörigkeit und Erbstatut in Entschädigungssachen.*

No. 4, 20. Februar 1959. — Lorenz: *Die Verfügungsbeschränkungen im Rahmen der Zugewinnungsgemeinschaft.* — Lücke: *Die Zwangsvollstreckung des Verkäufers in die auf Abzahlung verkaufte Sache.*

Nos. 5/6, 13. März 1959. — Knoll: *Die Rechtsfolgen des vom Mitarbeiter verschuldeten Arbeitsunfalls.* — Schönfeld: *Verfügungsbeschränkungen und öffentlicher Glaube des Grundbuchs.* — Machleid: *Rudimente formalistischer Jurisprudenz.*

KYKLOS (Internationale Zeitschrift für Sozialwissenschaften), Basel, Vol. XII, Fasc. 1, 1959. — Ragnar Nurkse: *Trends in World Trade.* — Roman Rosdolsky: *Der Gebrauchswert bei Karl Marx — Eine Kritik der bisherigen Marx-Interpretation.* — W. Stark: *The „Classical Situation“ in Political Economy.* — H. C. Hillmann: *Public Finance Revisited.* — Helmut Schelsky: *Freizeitverwendung in Holland.*

MÉMOIRES DE LA SOCIÉTÉ ROYALE DU CANADA — TRANSACTIONS OF THE ROYAL SOCIETY OF CANADA (Section I en français, Section II in English), Toronto, Tome LII, Séance de Juin 1958. — Frank H. Underhill: *The Revival of Conservatism in North America.* — D. C. Maters: *The Mountain Family Circle — A Study in Canadian Urban Culture.* — Hilda Neatby: *„Christian“ Views of History — Toynbee and Butterfield.* — E. T. Salmon: *The Doman Army and the Disintegration of the Roman Empire.* — „An Attack on the Crisis: The Scholar talks Back“ Symposium (W. T. Easterbrook: *Sputnik — Now*; F. M. Salter: *„And God said, Let there be Light“*).

DER NEUE BUND (Zeitschrift für Freiheit und Gemeinschaft), Zürich, 25. Jg., No. 1, I Quartal 1959. — André Philip: *Der Sozialismus in Frankreich.* — Christian Engeli: *Der französische Versöhnungsbund und der Sozialismus.*

ÖSTERREICHISCHE JURISTEN-ZEITUNG, Wien, 14. Jahrgang, No. 1, 9. Jänner, 1959. — F. Ermacora, H. Klecatsky u. K. Ringhofer: *Die Rechtsprechung des Verfassungsgerichtshofes im Jahre 1956.* — B. Moser: *Die Europäische Menschenrechtskonvention und die Bestimmungen der StPo. über die Verwarungs- und Untersuchungshaft.*

No. 2, 23. Jänner 1959. — Th. Tomandl: *Die sittenwidrige Kündigung im Lichte der Rechtsprechung des OGH.* — P. Baeck: *Regeln des Beweisverfahrens (Rules of Evidence) in den USA.*

No. 3, 6. Februar 1959. — F. Eckert: *Existenzgefährdung und Eigenbedarf.* — V. Pigler: *Neuerungen im Arbeitsrecht.*

No. 4, 20. Februar 1959. — H. Ent: *Die Erbfolge nach römisch-katholischen Weltgeistlichen.* — O. Huemer-Friedburg: *Die Umwandlung von Gesellschafterdarlehen in Grund-(Stamm-) Kapital.*

No. 5, 6. März 1959. — F. Berger: Die Verbesserung der gerichtlichen Aufkündigung. — R. Linke: Der Vertrag zwischen Österreich und der Bundesrepublik Deutschland über die Auslieferung v. 22. Sept. 1958.

No. 6, 20. März 1959. — K. Glassl: Das Parkverbot auf Fahrbahnen mit Strassenbahngleisen in Wien. — L. Gebauer: Dürfen Zuhörer öffentliche Gerichtsverhandlungen auf mechanische Schallträger aufnehmen?

ÖSTERREICHISCHE ZEITSCHRIFT FÜR ÖFFENTLICHES RECHT, Wien, Bd. IX, H. 1, 1958. — Robert Langer: Der Kampf um die Menschenrechtskonventionen der Vereinten Nationen. — Günther Winkler: Zum Verwaltungsbegriff. Die Problematik eines positiv formulierten dreifachen Verwaltungsbegriffes. — Pier Luigi Zampetti: Methodologische Betrachtungen zum Verhältnis von Norm und Tatsache.

H. 2, 1958. — Johannes Messner: Das Naturrecht im positiven Recht. — Theo Mayer-Maly: Vom Rechtsbegriff der Römer. — Per Olof Ekelöf: Teleologische Gesetzanwendung. — Pavlos Tzermias: Das Selbstbestimmungsrecht der Cyprioten. — Helmut Urbanek: Das völkerrechtsverletzende nationale Urteil.

H. 3, 1959. — Leo Fishman: Prolegomena zu einer Soziologie des Rechtes. — Ilmar Tammelo: Justice and Doubt. — Rudolf Blühdorn: Der Bürger und seine Einstellung zur Aussenpolitik.

THE POLITICAL QUARTERLY, London, Vol. 30, No. 1, January-March 1959. — James E. MacColl: Public Attitudes to Politics. — D. W. Harding: Political Scepticism in Britain. — Rt. Hon. Earl Attlee: The Attitudes of M. P. s and Active Peers. — H. M. Waddams: The Attitude of the Churches to Politics. — Michael Shanks: Politics and the Trade Unionist. — William Pickles: Political Attitudes in the Television Age. — William A. Robson: Education and Democracy. — W. T. Rodgers: Politics in the Universities.

IL POLITICO (Rivista trimestrale edita a cura dell'Istituto di Scienze Politiche dell'Università degli Studi di Pavia), anno XXIII, No. 4, Dicembre 1958. — André Mathiot: De la IVe à la Ve République. — Jerome G. Kerwin: La Costituzione vivante. — Harl L. Herczeg: Il mercato comune, passo avanti verso l'integrazione europea. — Agostino De Vita: I capitali personali e la loro struttura nei paesi del M. E. C. — Félix Debyser: Les bombardements italiens contre les populations civiles françaises (Une légende qui renaît). — Pao'o Biscaretti di Ruffia: Costituzione del passato recente e recentissimo. — Roman Rainero: La situazione interna della Tunisia dall'indipendenza ad oggi.

POLITIQUE (Revue internationale des doctrines et des institutions, publiée avec le concours du C. N. R. S. sous les auspices de l'Académie internationale de Science politique et d'Histoire constitutionnelle), Paris, nouvelle série, No. 3, Juillet-Septembre 1958. — Epoj je nocveken team „Actualité de la Restauration et de la Monarchie de Juillet". — Gérard Lupi: La dissolution sous les deux Chartes. — Jean-Jacques Oechslin: Sociologie, organisation et stratégie de l'ultra-royalisme. — Paul Bastid: Les accusés d'auril 1834 devant la Cour des Pairs. — A. J. Tudesq: L'attraction parisienne sur le recrutement parlementaire de la Monarchie de Juillet.

POLITIQUE ÉTRANGÈRE (Revue publiée par le Centre d'études de politique étrangère), Paris, 23e année, No. 6, 1958. — Jacques Patey: Aspects actuels du problème de la fixation de la largeur des eaux territoriales. — Gilbert Etienne: Tendances et rythmes d'expansion économique en Asie. — Roger Boisvieux: Capitalisme et marxisme dans le monde insuffisamment développé. — Alfred Silbert: Panorama géopolitique des Afriques. — Jean de la Roche: Problèmes de la Corne d'Afrique.

PREUVES, Paris, No. 95, Janvier 1958. — Raymond Aron: Charles de Gaulle et la Chambre introuvable. — Michel Collinet: Le socialisme a-t-il un avenir? — Georges Goriely: Mythe et violence d'après Georges Sorel. — Richard Lowenthal: Psychologie du conformisme.

No. 96, Février 1959. — Raymond Aron: Démission des Français ou rénovation de la France? — Melvin J. Lasky: L'Inde aux temps mêlés. — K.-M. Panikkar: L'Europe vue par un Indien. — Franz Kreuzer: La mue du socialisme autrichien.

No. 97, Mars 1959. — Richard S. Crossman: La Chine qui nous fut présentée. — F. R. Allemann: De Berlin à l'Allemagne. — „Le séminaire international” de Rhodes. — François Bondy: Asiatiques, Africains, Occidentaux. — Albert Hourani: La Loi islamique et les problèmes de l'Etat moderne. — Ignazio Silone: Partis de masse et la démocratie. — John Kenneth Galbraith: Pour des partis forts. — Kukrit Pramoj: De la monarchie absolue à la démocratie relative.

QUADERNI DI SOCIOLOGIA, Torino, No. 31, Inverno 1959. — Maurice R. Davie: La struttura della città moderna — Settori e zone di influenza. — Franco Ferrarotti: Appunti intorno ai rapporti fra direzioni aziendali e rappresentanti operai. — Paolo Ammassari: L'incidenza dello sviluppo delle relazioni umane nell'industria nei confronti dell'associazionismo operaio.

THE REVIEW OF POLITICS (Published quarterly by the University of Notre Dame, Indiana), Vol. 21, No. 1, January 1959. — Frank O'Malley: The Thinker in the Church: The Spirit of Newman. — Aaron I. Abell: The Religious Aspect of American Life. — Thomas T. McAvoy: The Catholic Minority after the Americanist Controversy 1899—1917. — Frederick B. Pike: The Catholic Church in Central America. — Leo R. Ward: The „Natural Law” Rebound. — John S. Dunne: Realpolitik in the Decline of the West. — Stephen D. Kertesz: Diplomacy in the Atomic Age. — William O. Shanahan: Liberalism and Foreign Affairs — Naumann and the Prewar German View. — John T. Frederick: American Literary Nationalism — The Process of Definition, 1825—1850. — Marshall Smelser: The Jacobin Frenzy: The Menace of Monarchy, Plutocracy and Anglophilia, 1789—1798. — Paul A. Montavon: Inflation Control and Political Considerations. — R. E. Burns: The Irish Penal Code and Some of Its Historians. — M. A. Fitzsimons: The Continuity of British Foreign Policy.

REVISTA DA FACULDADE DE DIREITO (Universidade de São Paulo), Vol. LII, 1957. — Em homenagem ao centenário de nascimento do ilustre mestre que foi Manuel Pacheco Prates. — Vicente Rão: Manuel Pacheco Prates. — Guilherme Braga da Cruz: Le régime matrimonial de biens supplétif dans le droit portugais et brésilien. — Waldemar Ferreira: La corruption électorale par la subordination. — Lino de Morais Leme: La cause dans les contrats. — J. Canuto Mendes de Almeida: Le droit de défense dans l'enquête policière (information criminelle). — J. Canuto Mendes de Almeida: Le principe de la vérité réelle. — Miguel Reale: La crise du normativisme juridique et l'exigence d'une normativité concrète. — Vicente de Azevedo: Révision criminelle. — Alfredo Buzaid: Essai pour une révision du système des voies de recours dans le Code de Procédure Civile. — Moacyr Amaral Santos: „Cautio damni infecti”. — Paulo Carneiro Maia: Inexistence d'empêchements pour l'inscription à l'Ordre des Avocats de docteurs et de bacheliers appartenant aux cadres de l'enseignement public. — José Pinto Antunes: Le robot et les conséquences écono-mo-juridiques de son utilisation. — Antônio de Sampaio Dória: Pacte des droits de l'homme.

REVISTA DE LA FACULTAD DE HUMANIDADES Y CIENCIAS, Montevideo, No. 16, Diciembre 1958. — Mario A. Silva Garcia: En torno a Carlos

Vaz Ferreira. — Juan Jorge Schäffer: La personalidad científica de Arquimedes.

REVISTA MEXICANA DE SOCIOLOGIA (Publicacion del Instituto de Investigaciones Sociales de la Universidad Nacional de Mexico), Vol. XX. No. 1, Enero-Abril 1958. — Lucio Mendieta y Núñez: Sociologia del Arte. — Roberto Fabregat Cuneo: Principales Influencias del Cine sobre el Público. — T. Lynn Smith: La Vida Rural en los Estados Unidos de América. — Oscar Alvares Andrews: El Problema Agrario en Chile. — Yolanda Ortiz: De las Relaciones entre Derecho y Sociologia en el Caso de las Comunidades Indígenas en Colombia. — Mario Monteforte Toledo: El Proceso de Aculturación Económica en Guatemala. — Emile Sicard: Consideraciones acerca del Derecho de Clase. — Francisco Ayala: Las Garantías de la Libertad en una Sociedad de Masas. — Joseph S. Rouček: La Sociologia de la Guerra y de la Organización Internacional. — Feliks Gross: Enfoque Valorativo del Cambio Social. — Oscar Uribe Villegas: Sobre una Posibilidad de Esquematización de la Problemática Social. — Francisca Acosta y José López Bermúdez: La Ciudad, sus Areas Representativas y un Programa de Bienestar Social.

REVUE DU DROIT PUBLIC ET DE LA SCIENCE POLITIQUE EN FRANCE ET À L'ÉTRANGER, Paris, 74e année, No. 1, Janvier-Février 1958. — André de Laubadère: La nouvelle réglementation des marchés de l'État. — Guy Feuer: Contribution à une théorie de l'appel dans la procédure contentieuse administrative. — Paul Baratier: La limitation de l'arbitraire administratif en Grande-Bretagne. — Jean Petot: La résistance à l'insurrection.

No. 2, Mars-Avril 1958. — J. M. Pi Suner: La réorganisation de l'administration centrale en Espagne. — Louis Cartou: Le marché commun et la fonction gouvernementale. — François Boudet: La force juridique des résolutions parlementaires.

No. 3, Mai-Juin 1958. — J. Theis: Le contentieux administratif au Maroc. — Claude Lassalle: Aspects institutionnels de la Communauté Charbon-Acier. — J. Marcel: La Présidence du Conseil.

No. 4, Juillet-Août 1958. — Emile Giraud: Le respect des droits de l'homme dans la guerre internationale et dans la guerre civile. — André Castagné: Contribution à la théorie de la responsabilité des fonctionnaires à l'égard de l'administration en cas de cumul des responsabilités.

No. 5, Septembre-Octobre 1958. — Maurice Lagrange: L'ordre juridique de la C.E.C.A. vu à travers la jurisprudence de sa Cour de Justice. — Lucien Siorat: La notion d'affertation en matière domaniale. — Georges Berlia: La crise constitutionnelle de mai-juin 1958.

No. 6, Novembre-Décembre 1958. — Walter Leisner: Le Président de la République et le Gouvernement dans la Constitution de Bonn.

REVUE D'ÉCONOMIE POLITIQUE, Paris, 68e année, No. 6, Novembre — Décembre 1958. — Eraldo Fossati: Considérations sur les tendances actuelles de la science économique. — Jacques Monteil: Notes sur une formulation nouvelle de la théorie du surplus du consommateur. — Jean Vincenc: Demande globale et théorie de l'équilibre. — André Philip: Salaires et prix en période d'inflation. — René Courtin: Présentations récentes de Marx et du marxisme.

69e année, No. 1, Janvier-Février 1959. — Karel Holbik: La théorie des tarifs douaniers pour un monde dynamique. — Jean-Claude Ménard: La pensée épistémologique de Giovanni Demaria. — G. Als: L'économie du Grand Duché de Luxembourg.

REVUE FRANÇAISE DE SCIENCE POLITIQUE, Paris, Vol. VIII, No. 1, Mars 1958. — Charles Morazé: Les Français et la République, un an après. — Joseph Klatzmann: Comment votent les paysans français. — Paul Marie Gaudemet: L'autonomie camerounaise. — S. Rokkan, U. Torgersen, H. Valen,

G. Dupeux: Les élections norvégiennes du 7 octobre 1957. — Duncan MacRae: Une analyse factorielle des préférences politiques. — Jacques Chapsal: La France systématique, ou quelques études sur la France de la IVe République.

No. 2, Juin 1958. — François Bourricaud: Science politique et sociologie. — François Bedarida: Une crise de conscience nationale en 1886. L'Angleterre en face de l'autonomie de l'Irlande. — Georges Castellan: La paysannerie dans la Yougoslavie socialiste. — Jean-François Aubert: Le suffrage féminin en Suisse. — Robert Arambourou: Cadastre et sociologie électorale. — Jean Chesneaux: La Chine contemporaine (État des travaux).

No. 3, Septembre 1958. — Raoul Girardet: Pour une introduction à l'histoire du nationalisme français. — René Rémond: Droite et gauche dans le catholicisme français contemporain. — Bernard Fall: La situation internationale du Sud-Vietnam. — Jean Blondel: L'évolution récente des colonies britanniques. — Joseph Rovay: La crise du parti communiste italien en 1956. — R. S. Milne: Les élections générales de 1957 en Nouvelle-Zélande. — Thomas Schreiber: La Hongrie de 1918 à 1958 (État des travaux).

No. 4, Décembre 1958. — Georges Vedel: Rapport général sur le problème des rapports du législatif et de l'exécutif présenté au Congrès de l'Association internationale de science politique. — Marcel Merle: Réflexions sur le problème du civisme. — Jean Meynaud et Alain Lancelot: Groupe de pression et politique du logement. — Philippe Guillemain: Les élus d'Afrique noire à l'Assemblée nationale sous la Quatrième République. — Philippe Devillers: L'Indonésie depuis 1942 (État des travaux).

REVUE GÉNÉRALE DE DROIT INTERNATIONAL PUBLIC, Paris, 62e année, No. 1, Janvier—Mars 1958. — Charles Rousseau: Le boycottage dans les rapports internationaux. — Guy Heraud: Observations sur la nature juridique de la Communauté économique européenne.

No. 2, Avril—Juin 1958. — Charles Sirat: Le président de la Cour internationale de la justice. — Pierre Vergnaud: La guerre froide.

No. 3, Juillet—Septembre 1958. — Charles Rousseau: Gilbert Gidel (1880—1958). — Paul de Visscher: Les aspects juridiques fondamentaux de la question de Suez. — Jacques Patey: La Conférence des Nations Unies sur le droit de la mer. — Françoise Luléry: L'affaire du lac Lanoux.

No. 4, Octobre—Décembre 1958. — Charles de Visscher: Observations sur l'effectivité en droit international public. — Hubert Thierry: Les États privés de littoral maritime. — Robert Falaize: Le statut de Jérusalem. — Marek Zylicz: Sur quelques problèmes de droit astronautique.

REVUE DE L'INSTITUT DE SOCIOLOGIE (Institut de Sociologie Solvay — Université Libre de Bruxelles), No. 4, 1958. — G. Goriely: Langage et Société. — Mizuno Koichi et D. Ellegiers: Le Minamifure de Tagawa-chô à Iki, Japon. — G. E. J. B. Brausch: Quelques expériences d'action sociale dans divers pays en voie de développement. — F. Dumon: La constitution de la Ve République française.

REVUE INTERNATIONALE DE DROIT COMPARÉ (Continuation du „Bulletin de la Société de Législation Comparée"), Paris, onzième année, No. 1, Janvier—Mars 1959. — René David: Arbitrage et droit comparé. — Adam Szpunar: La responsabilité sans faute dans le droit civil polonais. — Pedro Moral-Lopez: Les droits successoraux du conjoint survivant en droit espagnol et en droit français comparés. — Tomohei Taniguchi: La révision du Code civil japonais et les conditions actuelles du mariage au Japon. — Les Colloques de l'Association internationale des sciences juridiques (Varsovie, 10—16 septembre 1958): Le colloque sur le concept de la légalité dans les pays socialistes, par Jean Carbonnier.

REVUE INTERNATIONALE DE POLICE CRIMINELLE (Publication officielle de l'Organisation Internationale de Police Criminelle-INTERPOL), Paris,

quatorzième année, No. 124, Janvier 1959. — Rui Carrington da Costa: *Le témoignage envisagé sous l'angle psycho-judiciaire*. — M. Fernet: *L'homosexualité et son influence sur la délinquance*. — S. V. Garde: *Crime dans la jungle*.

No. 125, Février 1959. — Paul Brosson: *La signature et sa projection géométrique (Nouveau procédé d'expertise)*. — Oliver Schroeder, Jr.: *Les gangsters malheureux ou les indiscretions d'une camera*. — S.K. Chatterjee: *Nouvelle méthode de subdivision en dactyloscopie*.

No. 126, Mars 1959. — Commerce légal des stupéfiants. — George Lawlor: *Comparaison de poils, cheveux et fibres dans une affaire de meurtre*. — F. Santamaria: *La valeur extrinsèque des empreints*.

REVUE INTERNATIONALE DES SCIENCES ADMINISTRATIVES (Institut international des sciences administratives), Bruxelles, Vol. XXIV, No. 4, 1958. — J. Poorterman: *Des diplomates et de leur statut*. — Franz Becker: *The Donoughmore Report and the Franks Report*. — Pavel Levit: *La procédure administrative tchécoslovaque*. — Robert Kent Gooch: *The Battle of the 1958 Budget*. — André Cocâtre-Zilgien: *La nature juridique des mesures d'ordre intérieur en droit administratif français*. — Eduardo Garcia de Enterría: *Aspectos de la Administración consultiva*. — J. Vandendries: *L'influence de la politique dans la vie de l'administration en Belgique*. — Ely Devons: *Government on the Inner Circle*.

REVUE JURIDIQUE ET ÉCONOMIQUE DU SUD-OUEST (Annales de la Faculté de Droit et des Sciences Economiques de l'Université de Bordeaux), série économique, 8e année, No. 1, 1959. — G. Delaunay: *Pour une politique girondine d'équipement et de construction*. — Centre d'expansion „Bordeaux-Sud-Ouest”: *Le Confolentais agricole*. — Cl. Faisandier: *Le problème des travailleurs nord-africains à Bordeaux*. — Enquête de conjoncture régionale—*Situation économique et perspectives dans le Sud-Ouest d'après les chefs d'entreprises au début de 1959*.

REVUE TRIMESTRIELLE DE DROIT CIVIL, Paris, 75e année, No. 1, Janvier—Mars 1958. — R. Savatier: *Vers de nouveaux aspects de la conception et de la classification juridique des biens corporels*.

No. 2, Avril—Juin 1958. — Roger Nerson: *La publicité des hypothèques légales de la femme mariée et de l'incapable en tutelle*.

No. 3, Juillet—Septembre 1958. — René Savatier: *Essai d'une présentation nouvelle des biens incorporels*.

No. 4, Octobre—Décembre 1958. — B. Starck: *Domaine et fondement de la responsabilité sans faute*. — H. Aberkane: *Du dommage causé par une personne indéterminée dans un groupe déterminé de personnes*.

58e année, No. 1, Janvier—Mars 1959. — André Rouast: *L'oeuvre civiliste de Georges Ripert*. — Pierre Kaiser: *La défense du nom de famille d'après la jurisprudence civile et d'après la jurisprudence administrative*.

REVUE TRIMESTRIELLE DE DROIT COMMERCIAL, Paris, 11me année. No. 1, Janvier-Mars 1958. — J. L. Herzog: *De l'incidence des lois du 18 décembre 1956 et du 7 mars 1957 sur la compétence en matière de conflits individuels du travail*. — Albert Tomasi: *La nouvelle loi allemande sur les cartels (loi contre les limitations de la concurrence du 27 juillet 1957)*.

No. 2, Avril-Juin 1958. — J. L. Herzog: *À propos des agents commerciaux*. — Marcel Gotzen: *La propriété industrielle et les articles 36 et 90 du traité instituant la Communauté Économique Européenne*. — S. Epschtien: *Le nantissement des marchés publics et leur révision*.

No. 3, Juillet-Septembre 1958. — Jean Hémard: *Les ventes avec primes*. — Raymond Abrahams: *L'aval de la lettre de change*.

RIVISTA INTERNAZIONALE DI FILOSOFIA DEL DIRITTO, Milano, Anno XXXV, Fasc. V, Settembre-Ottobre 1958. — Helmut Coing: Diritto e pensiero moderno. — Renato Treves: Il contributo delle scienze sociali allo studio del diritto. — Bruno Noli: „Analytical Jurisprudence” e „Juristische Grundlehre”. — Giacomo Perticone: Ideologia, tattica e disciplina di partito. — Dino Pasini: Diritto e politica. — Carlo Curcio: Etica coloniale e dignità umana. — Eugenio Pennati: Sociologia di fatti e sociologia di idee.

Fasc. VI, Novembre-Dicembre 1958. — Giorgio Del Vecchio: Questioni antiche e nuove di Filosofia del diritto. — Winfried R. Dallmayr: Epimeteo cristiano o Prometeo pagano? — Rodolfo de Mattei: Il problema della „Ragion di Stato” nel Seicento. XII. La „Ragion di Stato” e l'interpretazione delle leggi. — Alfredo Poggi: Uomo e diritto in Hans Kelsen. — Goffredo Quadri: La nuova Sociologia. — Miguel Reale: La cultura giuridica italiana in Brasile. — Alessandro Groppali: Problemi concreti di diritto alla luce della semantica giuridica. — Aldo Maffey: Recenti scritti sull'abate Mably. — Necrologio: Boris Furlan.

RIVISTA INTERNAZIONALE DI SCIENZE SOCIALI (Pubblicata a cura dell' Università Cattolica del Sacro Cuore), Milano, Vol. XXIX, Fasc. VI, Novembre-Dicembre 1958. — F. Vito: Classi e stratificazioni nella società di oggi. — G. Braga: Stratificazione e mobilità sociale nell'Unione Sovietica. — F. Alberoni: Un'indagine psicologica sui fattori culturali dello sviluppo economico e sociale. — A. Miotto: Antropologia strutturale e antropologia culturale. — G. Mira: Intorno al carattere bancario dei Monti di Pietà.

Vol. XXX, Fasc. I, Gennaio-Febrero 1959. — James K. Pollock: La scienza politica nell'era nucleare. — V. Marrama: E necessaria una revisione della teoria ciclica? — P. Sylos Labini: Problemi dell'energia nell'economia italiana. — F. Vito: Università e professioni. — G. Sartori: I gruppi di pressione in Francia. — F. Alberoni: Primi risultati di un'indagine sociologica sui fattori culturali dello sviluppo economico e sociale.

SCHWEIZERISCHE ZEITSCHRIFT FÜR STRAFRECHT — REVUE PÉNALE SUISSE, Bern, 74. Jahrgang, No. 1, 1959. — Paul Cornil: A propos des droits civils et politiques des détenus. — Hans v. Hentig: Zur Soziologie des Richtschwerts. — Peter Noll: Nebenstrafrecht und Rechtsgleichheit. — Hans Binder: Psychiatrische Probleme bei Anwendung der Massnahmen gemäss Art. 14 und Art. 15 StrGB. — Richard Busch: Aus der Rechtsprechung des deutschen Bundesgerichtshofes in Karlsruhe. — Robert Vouin: Les indices graves et concordants de culpabilité d'après la loi et la jurisprudence française.

STUDIES EN VOORDRACHTEN (Faculteit der Rechtsgeleerdheid — Vrije Universiteit te Brussel), VI, Januari 1959. — R. Kranenburg: De verhouding van Recht en Staat. — J. Offerhaus: De zevende zitting van de Haagse Conferentie voor Internationaal Privaatrecht. — E. van Raalte: Nederlandse Grondwetsherziening inzake het buitenlands beleid. — Frans De Weert: De wettelijke verbintenis van de ouders hun kinderen kost, onderhoud en opvoeding te verschaffen. — Sylvain Frey: Algemene beschouwingen over het personeel der internationale organisaties en het internationaal openbaar ambt.

SWISS REVIEW OF WORLD AFFAIRS (A Monthly Publication of the „Neue Zürcher Zeitung”), Zürich, Vol. VIII, No. 10, January 1959. — Willy Bretscher: The Gordian Knot. — Albert Müller: NATO and Berlin. — Urs Schwarz: A Wave of Upheavals. — Eric Streiff: Israel Today. — Gerda Stocker-Meyer: Will Switzerland's Women Obtain the Vote? — E. F. Schinger: Zürich as an International Center of Finance.

No. 11, February 1959. — Albert Müller: Mikoyan in America — The Balance Sheet. — Carlo Mötteli: France's Bid for Economic Reform. — Hans

E. Tütsch: *Nasser's Communist Rivals*. — Friedrich Wlatnig: *Pre-Election Time in Austria*. — Silvio Schiadler: *Real: Spanish-American Cooperation*. — Fritz Steck: *Communism in China*.

No. 12, March 1959. — Carlo: Mötteli: *West Germany's „Social Free-Market Economy“*. — Friedrich Wlatnig: *Austria and the Habsburg Question*. — Edmund C. Schwarzenbach: *French „Black Africa“ Under the New Constitution*. — Roger Bernheim: *The Communists in India*.

SYNTHÈSES (*Revue internationale*), Bruxelles, 13e année, No. 151, Décembre 1958. — Maurice Lambilliotte: *Bases nouvelles d'une coexistence*. — Louis Rougier: *Le néo-libéralisme*. — Suzanne Engelson: *La XIIIe Session de la Commission économique pour l'Europe (CEE)*. — Victor Misrahi: *De Nietzsche aux historiens d'aujourd'hui*.

No. 152, Janvier 1959. — Maurice Lambilliotte: *Une étape de haute libération*. — René Dekkers: *Vers l'unité du Monde*. — André Devuyver: *La Révolte des Barbares selon A. Toynbee*. — Liliane Roussel: *Vers un humanisme scientifique*.

Nos. 153—154, Février-Mars 1959. — Двоброј је углавном посвећен проблемима Организације Уједињених нација и њених специјализованих агенција. Поред тога, објављени су написи — André Rutten: *Pour un humanisme moderne*. — Albert de Smaele: *Face à la Paix*. — Jacques Bolle: *De l'indépendance nominale à l'indépendance réelle*. — François Vinck: *La CECA dans la tourmente*.

VERWALTUNGSARCHIV (*Zeitschrift für Verwaltungslehre, Verwaltungsrecht und Verwaltungspolitik*), Köln-Berlin, 49. Bd., H. 1, 1. Januar 1958. — Feliciano Benvenuti: *Die italienische Verwaltung und der Entwurf eines Gesetzes über das Verwaltungsverfahren*. — Diether Haas: *Ausschüsse in der Verwaltung*. — Abram Mey: *Die Entwicklung der Verwaltung und der Stand der verwaltungswissenschaftlichen Forschung in der Niederlanden*. — Fritz Morstein Marx: *Amerikanisches Schrifttum zur öffentlichen Verwaltung*.

H. 2, 1. April 1958. — Niklas Luhmann: *Der Funktionsbegriff in der Verwaltungswissenschaft*. — Klaus Stern: *Zur Grundlegung einer Lehre des öffentlich-rechtlichen Vertrages*. — Fernando Garrido Falla: *Das neue spanische Gesetz über die Verwaltungsverfahren*.

H. 3, 1. Juli 1958. — Walter Meder: *Die neuere verwaltungsrechtliche Entwicklung in der Sowjetunion*. — Albert Bleckmann: *Das schutzwürdige Interesse als Bedingung der Klagebefugnis am Beispiel des französischen Verwaltungsrecht*. — Mitwirkung von Ausschüssen in der staatlichen Verwaltung (von der Groeben, Hermann Thierfelder, C. Higy).

H. 4, 1. Oktober 1958. — Pierre Landron: *Die Mitwirkung von Ausschüssen in der französischen staatlichen Verwaltung*. — Bent Christensen: *Die Mitwirkung von Ausschüssen in der staatlichen Verwaltung in Dänemark und England*. — Gustaf Petrén: *Die Aktenöffentlichkeit in Schweden*. — Wolfgang Bergmann: *Das Rechtsschutzbedürfnis bei der verwaltungsgerichtlichen Feststellungsklage*.

ZEITSCHRIFT FÜR AUSLÄNDISCHES ÖFFENTLICHES RECHT UND VÖLKERRECHT (*Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht* — Heidelberg), Bd. 19, Nos. 1—3, August 1958. — Festgabe für Alexander N. Makarov. — Juraj Andrassy: *Betrachtungen über die Zuständigkeit des Internationalen Gerichtshofes*. — Hans Ballreich: *Die Europäische Atomgemeinschaft*. — Louis Cavaré: *Les transformations de la protection diplomatique*. — Gilbert Gidel: *A propos des bases juridiques des prétentions des Etats riverains sur le plateau continental: les doctrines du „droit inhérent“*. — Emile Giraud: *La notion d'espace dans les relations internationales*. — Paul Guggenheim: *Die vorgängigen prozessualen Einreden im Verfahren vor dem Internationalen Gerichtshof*. — Edvard Hambro: *Should the Membership of the International Court of Justice be Enlarged?* — Günther Jaenicke: *Die übernationale Charakter der Europäischen Wirtschaftsgemein-*

schaft. — C. Wilfred Jenks: *The Application of International Labor Conventions by means of Collective Agreements.* — Erich Kaufmann: *Die völkerrechtlichen Vorkriegsverträge.* — Hans Kelsen: *Die Einheit von Völkerrecht und staatlichem Recht.* — Hans-Joachim von Merkatz: *Die Parteien in ihrer heutigen verfassungspolitischen Bedeutung.* — Gaetano Morelli: *La Cour de justice des Communautés européennes en tant que juge interne.* — Hermann Mosler: *Die Aufnahme in internationale Organisationen.* — Fritz Münch: *Zur Staatsangehörigkeit im Saarland.* — Clive Parry: *The Duty to Recognise Foreign Nationality Laws.* — Ellinor von Puttkamer: *Einflüsse schwedischen Rechts auf die Reformen Peters des Grossen.* — Gabriele Salvioi: *Qualche riflessioni sulla lege e il trattato.* — Ulrich Scheuner: *Eine internationale Sicherungsmacht im Dienste der Vereinten Nationen.* — Hans Jürgen Schlöchauer: *Bemerkungen zur Revision der Charter of the United Nations.* — Hans Schneider: *Die Ablehnung eines Einbürgerungsantrages vor den Verwaltungsgerichten.* — Adolf Schüle: *Marktinterventionen der Hohen Behörde und finanzielle Einrichtung.* — Helmut Strebelt: *Das Österreichergesetz vom Blickpunkt des Völkerrechts.* — Alfred Verdross: *Die österreichische Neutralität.* — J. H. W. Verzijl: *The Relevance of Public and of Private International Law Respectively for the Solution of Problems Arising from Nationalization of Enterprises.* — Hans Wehberg: *Die Vergleichskommissionen im modernen Völkerrecht.*

No. 4, November 1958. — Ernst Reibstein: *Die Dialektik der souveränen Gleichheit bei Vattel.* — Raymond Probst: *Rechtliche Probleme des Raumflugs unter besonderer Berücksichtigung ihrer Bedeutung für den dauernd neutralen Staat.* — Ottmar Bühler: *Völkerrecht und Landesrecht im internationalen Steuerrecht.* — Paavo Kastari: *Grundrechte und Freiheiten in der finnischen Verfassung und Politik.*

ZEITSCHRIFT FÜR DIE GESAMTE STAATSWISSENSCHAFT, Tübingen, 114. Bd., 4. H. — Clark Z. Dickinson: *The Library and Works of Karl Heinrich Rau.* — Arthur Schweitzer: *Die wirtschaftliche Wiederaufrüstung Deutschlands von 1934—1936.* — Rudolf Scheid: *Zur Problematik der weltwirtschaftlichen Kostenwirkungen diskriminatorischer Zollsenkungen.* — Gerhard Merk: *Hängt die Investitionshöhe vom erwarteten Gewinn ab?* — Fritz Abb: *Der Einfluss der Aussenwirtschaft auf das ökonomische Wachstum unter Berücksichtigung empirisch gewonnener Werte.* — Walter Waffenschmidt: *Paul Mombert zum Gedenken.* — Wilhelm Merk: *Kann der Bundestag der Bundesregierung Weisungen erteilen?*

ZEITSCHRIFT FÜR ZIVILPROZESS, Köln-Berlin, 72. Bd., H. 1/2, Januar 1959. — Fritz Baur: *Einige Bemerkungen zum gerichtliche Normenkontrolle.* — Eduard Böttcher: *Zur arbeitgerichtlichen Zuständigkeit und deren Prüfung im Prozess.* — Friedrich Lent: *Zur Lehre vom Entscheidungsgegenstand.* — Rudolf Lukes: *Die Vollstreckungsabwehrklage bei sittenwidrig erscheinenden und ausgenutzten Urteilen.* — Karl Heinz Schwab: *Die einseitige Erledigungserklärung.*

Др. ДАНИЦА ОРЕШЧАНИН

(1911—1959)

У болници у Загребу 25 марта ове године умрла је др. Даница Орешчанин, доцент Економског факултета у Загребу. Смрћу Данице Орешчанин економска наука у нашој земљи губи марљивог и смелог научног радника, а Универзитет искусног педагога, цењеног у наставничком колегијуму и омиљеног код студената.

Још у време студија на Високој економско-комерцијалној школи у Загребу, у годинама непосредно после увођења шестојануарске диктатуре, Даница је активно радила у омладинском и студентском напредном покрету. Отада цео њен живот остаје везан за практичан рад у напредном револуционарном покрету и за теориски рад на студирању револуционарне теорије марксизма-лењинизма. Као наставник политичке економије на Правном факултету у Београду, на Високој стручно-педагошкој школи на Ријеци и Технолошком факултету у Загребу постизала је значајне резултате захваљујући свом великом педагошком искуству и сигурном владању марксистичком економском теоријом. Њен наставнички лик допуњује низ успешних предавања на радничким и народним универзитетима, при чему посебно треба истаћи њену активност везану за рад Месног синдикалног вијећа и Радничког свеучилишта на Ријеци.

У научном раду др. Даница Орешчанин је своју активност управљала на проучавање проблема организације рада, управљању предузећа и производности рада уопште. Двогодишњи рад у својству техничког саветника за проблеме организације рада при нашој Амбасади у САД, као и рад на проблемима организације рада у управи и у привреди у разним нашим установама и институтима претставља значајну практичну основу, на којој је она, захваљујући солидном знању марксистичке економске теорије, могла да развије своје научне концепције о овим питањима. Те концепције су нашле израз у низу чланака објављених у загребачком *Економском прегледу* и *Ријечној ревији*. Резултат тог вишегодишњег рада је студија *Улога организације рада у економском развоју* на основу које је стекла титулу доктора економских наука.

Смрт, која је Даницу однела из наших редова, прекинула је њен наставни и научни рад управо у оном моменту, када су после дугогодишњег упорног и систематског рада њени научни прилози постајали све значајнији, и то у области која претставља не само теориски већ и велики практични интерес у привредној изградњи наше земље.

Др. Милош Самарџија

БЕЛЕШКЕ

ДРУГИ МЕЂУНАРОДНИ КОНГРЕС ЗА СОЦИЈАЛНО ПРАВО (Брисел, 8—14 јуна 1958). — После Првог међународног конгреса за социјално право, одржаног у Сао Паолу (Бразилија) 1954, одржан је од 8—14 јуна 1958 Други међународни конгрес за социјално право у Брислу (Белгија). Конгресу су присуствовали претставници научних установа, органа државне управе и друштвених организација, заинтересованих за проблеме социјалног права, из Европе, обеју Америка, Азије и Африке.

Конгрес је радио у пленарним седницама и у секцијама. У првој секцији проучавано је питање: Индивидуални радни односи. Референт проф. др. Нипердеј (H. C. Nipperdey — Немачка). У другој секцији проучавано је питање: Колективни уговори о раду. Референт проф. О. К. Фројнд (O. Kahn Freund — Велика Британија). У трећој секцији проучавано је питање: Социјално обезбеђење. Референт проф. М. Левенбах (M. G. Levenbach — Холандија). У четвртој секцији проучавана је тема: Држава и организовање осигурања у случају несреће на послу. Референт проф. П. Орион (Paul Horion — Белгија). У петој секцији проучавано је питање: Радни односи и социјално обезбеђење. Референт Г. П. Бријеј (P. de Brïey — Међународна организација рада). У шестој секцији проучавана је тема: Федерално уређење и социјално законодавство. Референт проф. М. Куева (Mario Cueva — Мексико).

У свим секцијама вођене су дискусије о поднетим рефератима у виду писмених комуникација.

Пада у очи да је проблематика која је проучавана у секцијама на Другом међународном конгресу за социјално право другачија од оне која је проучавана на Првом конгресу. То долази отуда што је Други конгрес, поред осталог, имао и за задатак да изврши фузионисање дотада постојећих посебних удружења — Међународног удружења за социјално право и Међународног удружења за радно право. И заиста тај задатак је остварен на Другом конгресу, тако да је образовано заједничко удружење под именом Међународно удружење за радно право и социјално обезбеђење. У извршни комитет овог новог удружења ушао је и претставник Међународне организације рада, те је на тај начин Међународно удружење за радно право и социјално обезбеђење добило статус невладине организације у односу на Организацију Уједињених нација. Треба потсетити, наиме, да већ дуги низ година постоји и Међународно удружење за социјално обезбеђење које тесно сарађује са Међународном организацијом рада. Задатак овог Удружења је да делује на унапређењу техничких, практичних питања социјалног обезбеђења (финансирања, организације и др.), а да је рад на научном проучавању питања социјалног обезбеђења и социјалног права уопште био свесно занемарен. Да би се попунила очигледно штетна празнина у овом погледу, предвиђено је да на Међународно удружење за радно право и социјално обезбеђење падне задатак научног проучавања питања из области социјалног права и радног права.

Треба напоменути да покушаји, учињени на Другом конгресу за социјално право у циљу научног продубљивања питања из ове области, иако врло значајни, нису довели до одређених резултата. То се најбоље види и по томе што реферати о питањима односа из-

међу радног права и права социјалног обезбеђења односно социјалног права, нису поднети писмени, те је дискусија о тим питањима била недовољна. Због тога је као централно питање следећег конгреса за радно право и социјално обезбеђење предложено питање: Правна приroda социјалног права.

За претседника новог Међународног удружења за радно право и социјално обезбеђење изабран је француски професор Пол Диран (Paul Durand) а у извршни комитет овог Удружења ушао је и југословенски претставник.

Др. М. Ступар

ПРВА МЕЂУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЈА О ЗАКОНОДАВСТВУ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ БИВШИХ БОРАЦА И ЖРТАВА РАТА (Хаг, 16—26 новембра 1958). — На иницијативу Светске организације бивших бораца одржана је од 16—26 новембра 1958 у Хагу Прва међународна конференција о законодавству социјалне заштите бивших бораца и жртава рата. Конференција је организована у сарадњи са холандском владом која је и овога пута показала своју спремност да подржи сваку иницијативу на пољу међународног регулисања правних односа. Конференцији су присуствовали стручњаци, одређени од стране националних влада, претставници удружења војних инвалида, бивших бораца и жртава рата појединих земаља и претставници органа државне управе надлежних за послове социјалне заштите бивших бораца и жртава рата у појединим земљама. Овој конференцији су присуствовали и одговарајући претставници наше земље.

Прва међународна конференција о законодавству социјалне заштите бивших бораца и жртава рата имала је за задатак не само да омогући успостављање личних додирџа и измене гледишта и информација, него и да утврди одговарајућа средства за побољшање националних законодавстава из ове области и да развије међународну сарадњу на том пољу. Под појмом „бивши борци и жртве рата“ подразумевали су се: бивши борци, учесници покрета отпора, ратни заробљеници, ратни инвалиди, депортована лица, удовице и ратна сирочад и друга лица одређена националним законским прописима.

Конференција је радила у пленарним седницама и у комисијама. У првој комисији проучаване су следеће теме: Скорашња економска еволуција у Европи и њене реперкусије на стварну вредност ратних пензија (инвалиднина, личних и породичних); Заштита ратних пензија од монетарних флукуација; Уједначавање норми за процену инвалидности.

У другој комисији предмет проучавања била су следећа питања: Увођење у национална законодавства о социјалној заштити бивших бораца и жртава рата одредаба које предвиђају професионално оспособљавање за рад инвалида; Режији социјалног осигурања односно социјалног обезбеђења и социјална заштита бивших бораца и жртава рата.

У трећој комисији проучавана су следећа питања: Питање развоја међународне сарадње у погледу већ постојећих или предложених међународних уговора и препорука као и свих других мера међународне сарадње подобних да утичу на развој законодавства социјалне заштите бивших бораца и жртава рата. У оквиру овог питања посебну пажњу привукло је питање остваривања већ закљученог „уговора о размени ратних инвалида између земаља-чланица Европског савета а у циљу лечења“; Препорука 118. консултативне скупштине Европског савета која се односи на пружање повластица ратним војним инвалидима у вожњи железницом; Пројект европске социјалне повеље; Препорука бр. 99 о професионалном оспособљавању

инвалида, усвојена на 38 заседању Генералне конференције Међународне организације рада.

У комисијама су поднети генерални реферати о сваком од поменутих питања и о њима је вођена исцрпна дискусија. У првој комисији посебну пажњу су привукла питања ратних пензија и јединствених норми за оцењивање инвалидности. Истакнуто је да постављање јединствених норми за оцењивање инвалидности претставља врло сложен проблем с обзиром на то да се та оцена у разним земљама врши на разне начине. У неким земљама инвалидност се утврђује само на основу степена физичке неспособности проузроковане повредом или болешћу, а у неким земљама само ако је проузроковао губитак или смањење радне неспособности, док се, опет, у неким земљама при оцени узимају у обзир и степен физичке неспособности и утицај физичке неспособности на радну способност. Изражено је гледиште да оцењивање инвалидности ратних војних инвалида не треба изједначавати са оцењивањем инвалидности настале услед несреће на послу, повреде ван посла или болести за време трајања радног односа. Такође је преовладало гледиште да утврђивање инвалидности ратних инвалида треба да се врши независно од тога да ли и колико она има утицаја на радну способност ратног инвалида.

Извлачећи искуства из дискусије по овом и по другим питањима која су била предмет проучавања, подвучена је сложеност ове проблематике и стога истакнута потреба и корист измене мишљења и искустава у овој области и на међународном плану, као и изучавање националних законодавстава и резултата праксе у остварењу тих законодавстава.

У другој комисији пажњу су привукла следећа питања: Рехабилитација и запошљавање инвалида; и Режим социјалног осигурања односно социјалног обезбеђења и социјална заштита бивших бораца и жртава рата. По питању рехабилитације инвалида истакнута су два различита становишта. По једном, рехабилитацијом треба првенствено обухватити војне инвалиде, док по другом становишту рехабилитацијом треба обухватити сва инвалидна лица. Посебно треба истаћи да је друга комисија предложила пленарном састанку конференције седам препорука, од којих се шест односе на право на рехабилитацију као једном од најважнијих социјалних права. Те препоруке се односе на следећа питања: Право на рехабилитацију — дефиниција; Основни елементи рехабилитације и основни принципи; Медицинска рехабилитација; Професионална рехабилитација; Психолошки аспекти рехабилитације; Одговорност влада у вези са рехабилитацијом.

Посебну пажњу привукло је такође питање односа између система социјалног осигурања и система социјалне заштите бивших бораца и жртава рата. Пошто су у дискусији истакнута многа питања у којима се ова два система додирују и преплићу и за која је потребно донети одговарајућа детаљна решења, комисија је препоручила да се оснује један заједнички комитет састављен од претставника Међународног удружења за социјално обезбеђење, Светске федерације бивших бораца, Међународног бироа за рад и Европског савета, ради проучавања проблема у вези са усаглашавањем законодавства о социјалној заштити бивших бораца и жртава рата с једне стране, и законодавства општег социјалног обезбеђења с друге стране, да би се нашао пут ка уклањању тешкоћа које се појављују у паралелном деловању ова два система социјалне заштите.

У трећој комисији највећу пажњу привукло је питање међународног регулисања социјалне заштите бивших бораца и жртава рата и питање усклађивања националних законодавстава и националних пракса европских земаља у области социјалне политике. Посебну пажњу привукли су већ закључени уговори о размени рат-

них инвалида између европских земаља у циљу лечења. Комисија је на основу дискусије, вођене о свим поднетим рефератима, израдила низ нацрта препорука пленарној седници. Међу овим препорукама ваља истаћи следеће: Пројект (ревидирани) уговора о олакшицама при војној железницом ратних војних инвалида приликом њиховог путовања у иностранство; Препоруку која се односи на мере које би олакшале промет ортопедских помагала; Препоруку да владе, потписнице уговора о размени ратних војних инвалида у циљу лечења, закључе административне аранжмане за примену овог уговора; Препоруку о размени техничких информација и стручњака из области социјалне заштите бивших бораца и жртава рата; Препоруку о допуни чл. 14 Пројекта социјалне повеље којом се предвиђа да се на крају тога члана дода текст да се приликом додељивања социјалних престација првенство даје ратним војним инвалидима, снапоменом да поменута повеља нигде није предвидела и социјална права бивших бораца и жртава рата.

Све поменуте пројекте препорука израђене од стране комисија усвојене су на пленарној сесији Прве међународне конференције о законодавству социјалне заштите бивших бораца и жртава рата.

Др. Михаило Ступар

ОДБРАНА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ НА ПРАВНОМ ФАКУЛТЕТУ. — Милутин Поповић, службеник Управе царина ФНРЈ, одбранио је 6 марта т. г. своју докторску дисертацију „Систем царинских прекршаја у ФНРЈ“.

ПРИМЉЕНЕ КЊИГЕ

Др. Константин Бастић: *Тимарско власништво у феудалном систему османлијске Турске (од XV до XVIII столећа)*. (Библиотека Института за историју државе и права Правног факултета у Загребу, књ. 3). Загреб, 1958, 122 стране.

Др. Алија Силајџић: *О неподношљивости заједничког живота брачних другова као узроку за развод брака (De l'impossibilité des conjoints de supporter la vie en commun comme cause de divorce)*. (Сепарат из Годишњака Правног факултета у Сарајеву, бр. V, 1957, с. 155—173).

Др. Алија Силајџић: *Вјерност као брачна дужност и прељуба као узрок за развод брака у свијетлу бракоразводне праксе у Босни и Херцеговини (De la fidélité en tant que devoir conjugal et de l'adultère comme cause du divorce de mariage observés dans la pratique des divorces de mariage en Bosnie et Herzégovine)*. (Сепарат из Годишњака Правног факултета у Сарајеву, бр. VI, 1958, с. 64—85).

Giuseppe Gadda Conti *Mobilità e stratificazione sociale. Considerazioni intorno ad alcuni orientamenti recenti*. Prefazione di Franco Ferrarotti. Torino, Taylor, 1959, 91 pp., L. 550.

IN MEMORIAM

Др. Даница Орешчанин (1911 — 1959) — (др. Милош Самар-
џија, доцент Правног факултета у Београду) — — — — 132

БЕЛЕШКЕ

Други међународни конгрес за социјално право (др. М. Сџуџар) 133

Прва међународна конференција о законодавству социјалне за-
штите бивших бораца и жртава рата (др. М. Сџуџар) 134

Одбрана докторске дисертације на Правном факултету — — 136

ПРИМЉЕНЕ КЊИГЕ — — — — — — — — — — 136

Уредништво АНАЛА моли своје сараднике да рукописе достављају
откуцаве на машини са проредом и са довољно белине са стране.

Примљене рукописе Уредништво не враћа.

*АНАЛИ ће објавити и, у границама могућности, приказати
сваку нову књигу послату на приказ*

АНАЛИ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ излазе тромесечно
у свескама од осам табака (128 страна). Претплата за годину дана
300.— дин. (за иностранство 450 дин). Цена поједином броју 100.—
дин. Претплату слати преко рачуна Правног факултета
број 101-12-3297018.

Уредништво и администрација АНАЛА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА —
Булевар Револуције 67, тел. 31-178

